

ბურამ კარტოზია

**მეგრული და ლაზური
ტიქსტები**

**ბამონცველოვა „ნაქერი“
თბილისი
2008**

წიგნში დაბეჭდილია ავტორის მიერ სხვადასხვა დროს ჩაწერილი მეგრული და ლაზური ზეპირსიტყვიერების ნიმუშები. მეგრული ტექსტები ლექსებთან ერთად (მათ შორის ადრე გამოქვეყნებულებიც ურევია) ზღაპრებს და შელოცვებს შეიცავს, ლაზური მასალა კი ის ტექსტებია, რომლებიც ავტორს სხვადასხვა მიზეზის გამო დღემდე არ შეუტანია თავის პუბლიკაციებში. ტექსტებს ერთვის ქართული თარგმანი. წიგნს დანართად ახლავს მეგრულისა და ლაზურის მოკლე ენობრივი მიმოხილვები.

რედაქტორი – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფ. იზაბელა ქობალავა

ISBN 978-9941-404-15-3

წინასიტყვაობა

წიგნში იბეჭდება ჩემ მიერ სხვადასხვა დროს ჩაწერილი ფოლკლორული მასალები ქართველურ ენათა ოჯახის ზანური ჯგუფის ენებზე – მეგრულსა და ლაზურზე.

წიგნს დანართად ახლავს მეგრულისა და ლაზურის მიმოხილვები, დაწერილი წიგნისთვის „ქართული ენა. ენციკლოპედია“.

აქ წარმოდგენილი მეგრული ტექსტები ჩემი ყრმობისდროინდელი ჩანაწერებია. 1949 წლის ივლისში სენაკის რაიონის სოფლებში ნაქალაქეში (ლებალათურე) და ზემო ნაქალაქეში (ლექაძამეს სასოფლო საბჭო) ჩავიწერე ზეპირსიტყვიერების ნიმუშები. ზოგიერთი ლექსი შემდეგში გადაეცემა პროფ. ტოგო გუდავას, რომელმაც დაბეჭდა ისინი მეგრული ხალხური პოეზიის ცნობილ კრებულში (ქართული ხალხური სიტყვიერება, მეგრული ტექსტები, I, პოეზია. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, წინასიტყვაობა და გამოკვლევა დაურთო ტოგო გუდავამ, თბ., 1975). წინამდებარე წიგნში მეგრული ტექსტების პასპორტში ამ ლექსების მთქმელებთან ერთად მითითებულია პირველი პუბლიკაციის მისამართიც (გუდავა 1975) სათანადო გვერდითურთ.

წინამდებარე წიგნში დაბეჭდილი ერთი ზღაპრის (ოდგიშელაში არიკი „სადგისელას ზღაპარი“) შესახებ საუბარი მქონდა სტატიაში: Mingrelisch-lasische Parallelen in der Folklore (იხ. *Kaukasische Sprachprobleme, Beiträge den Kaukasistentagungen in Oldenburg 1995-2001*, herausgegeben von Winfried Boeder, Bibliotheks- und Informationssystem der Universität Oldenburg, 2003, S. 193-199).

მეგრულ პოეტურ ტექსტებში სიტყვების დაწერილობა, რიტმის შესაბამისად, წარმოთქმის სრულ ან კვეცილ სტილს ასახავს, მაშინ როცა პროზაულ ტექსტებში სიტყვების დაწერილობა, ძირითადად, წარმოთქმის სრული სტილითაა გამართული. მკითხველს შეეახსენებ, რომ კვეცილი სტილით წარმოთქმისას ორ- და მეტმარცვლიან სიტყვებში ბოლოკიდური ვიწრო ხმოვნები (ი, ჯ და უ) ყოველთვის შეიძლება მოიკვეცოს, ორმაგი (ე. წ. „გრძელი“) ხმოვნები კი, მცირე გამონაკლისის გარდა (მაგ., ვითაართი „თერთმეტი“, ვითაანთხი „თოთხმეტი“), ცალმაგად გამოითქვას. სიტყვის შიგნით ვიწრო ხმოვნის ფაკულტატიური ხმარება-უხმარებლობა (როგორც, მაგ., კომპოზიტებში, ნათესაობითზე დაყრდნობილ ბრუნვებში, სათავისო ქცევის ფორმებში) ნაჩვენებია ამ ვიწრო ხმოვნის

ფრჩხილებში ჩასმით. მაგ., თოლ(ი)ჭვიტირი „თვალდახუჭული“, ჯეშ(ი)შა „ძველში“, ქუმომ(ი)ხონითია „მომიყვანეთო“ (მეგრული მეტყველების ამ თავისებურებებისათვის იხ. ტ. გუდავა, მეგრული ლექსის სტრუქტურის საკითხები (გუდავა 1975, 343–375).

თავის დროზე ლაზური ენის პრობლემების კვლევისთვის საჭირო მასალის სიმწირემ და უკმარობამ გადამაწყვეტინა ამ ენის ტექსტების ჩაწერა-ფიქსირება. თავდაპირველად მხოლოდ საქართველოში მოსახლე ლაზებისაგან (უპირველეს ყოვლისა, ჩვენი ერთადერთი ლაზური სოფლის – სარფის – მკვიდრთაგან, აგრეთვე დასავლეთ საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში ლაზეთიდან სხვადასხვა დროს ჩამოსახლებულთაგან და მათი შთამომავლებისაგან) ვიწვრდი მასალას. 1961–1972 წლებში ჩაწერილი ტექსტები 1972 წელს გამოსცა გამომცემლობა „მეცნიერება“ (გ. კარტოზია, ლაზური ტექსტები, თბ., 1972, 240 გვ.).

შემდგომში თურქეთთან ურთიერთობა სასიკეთოდ შეიცვალა, გაძლიერდა კონტაქტები, გაჩნდა ლაზურ ენაზე მუშაობის ფართოდ გაშლის შესაძლებლობა. 1990–1992 წლებში ოთხჯერ ვიმგზავრე თურქეთში და ლაზურის სამივე დიალექტის ექვსივე კილოკავზე მეტყველი ლაზებისგან, ორმოცდაათამდე ლაზური სოფლის მკვიდრთაგან, ჩავიწერე ტექსტები. 1993 წელს იმავე გამომცემლობა „მეცნიერება“ გამოსცა „ლაზური ტექსტების“ მეორე ტომი (გ. კარტოზია, ლაზური ტექსტები, II, თბ., 1993, 408 გვ.).

წინამდებარე ლაზური ტექსტები ჩემ მიერ ათეული წლების მანძილზე მოპოვებული მასალის იმ ნაწილს წარმოადგენს, რომელიც დღემდე არ დამიბეჭდავს მიზეზთა გამო სხვათა და სხვათა. ზოგი ტექსტი სიუჟეტურად ადრე სხვა მკვლევართა მიერ ჩაწერილებს იმეორებდა, მე კი, პირველ რიგში, სიუჟეტურად განსხვავებულ, ახალ ტექსტებს ვაძლევდი უპირატესობას; ზოგის დაბეჭდვას თავის დროზე მათი სკაბრეზული შინაარსის გამო მოვერიდე; სხვათა დაუბეჭდაობასაც გარკვეული მიზეზები ჰქონდა.

„ლაზური ტექსტების“ ორივე ტომში ლაზური მასალა ქართული თარგმანის გარეშე დაიბეჭდა. მანამდე დაებეჭდნენ სარფში ჩაწერილი 8 ზღაპარი (გ. კარტოზია, მასალები ლაზური ზეპირსიტყვიერებისათვის: კრებ. „ქართული ლიტერატურის საკითხები“, თბ., 1968, გვ. 132–178) და აფხაზეთსა და აჭარაში მცხოვრები ათინელი და ართაშენელი ლაზებისაგან ჩაწერილი ტექსტები [გ. კარტოზია, ლაზური ტექსტები (ათინური კილოკავის ნიმუშები): „მაცნე“, 1970, №4, გვ. 213–232] ქართული თარგმანითურთ. ეს ლაზური მასალა გადაიბეჭდა „ლაზური ტექსტების“ მეორე ტომში ქართული თარგმანის გარეშე.

„ლაზურ ტექსტებს“ რომ ქართული თარგმანი არ დართვია, უდავოდ, ამნელებს მათს გამოყენებას, მათს ყველასათვის მისაწვდომობას, მაგრამ ჩემი მთავარი მიზანი იყო ბეჭდვის შეზღუდულ პირობებში გამოყოფილი საბუჯდი ფორმების ლიმიტის ფარგლებში რაც შეიძლება მეტი მომესწრო ლაზური მეტყველების ამსახველი მასალის ჩაწერა-პუბლიკაციის მხრივ.

ახლაც ჩვეული დამოკიდებულება მაქვს ლაზურის თუნდაც პატარა, თითქოს უმნიშვნელო ტექსტის მიმართ. ადრე ფიქსირებული ზღაპრების, ნოველების თუ ანექდოტების სხვა მთქმელთაგან ხელახალი მონათხრობი არა მარტო ენობრივად, არამედ ფოლკლორის თვალსაზრისითაც არის საინტერესო. მეტიც: ერთი და იმავე მთქმელისაგან ერთი და იმავე პირის მიერ სხვადასხვა დროს ჩაწერილი სიუჟეტურად იდენტური მასალაც საინტერესოა. ამიტომაც „ლაზური ტექსტების“ პირველ ტომში პარალელურად დაებუჯდე სხვადასხვა დროს ერთი და იმავე მთქმელისგან (სალიხ თანდილავესგან) ჩაწერილი ზღაპრის (№ 40) ორი ვარიანტი.

სკაბრეზული ზღაპრები, ნოველები ზეპირსიტყვიერების აუცილებელი ნაწილია ყველგან. ლაზური ფოლკლორიც ამ მხრივ გამონაკლისი არ არის. მით უმეტეს, ადრინდელ ლაზურ პუბლიკაციებში არცთუ იშვიათად გვხვდება ამის დამადასტურებელი ნიმუშები.

წინამდებარე ყოველ მეგრულსა და ლაზურ ტექსტს მიჰყვება ქართული თარგმანი. სქოლიოში რიგი სპეციფიკური სიტყვა თუ შესიტყვება ზედმიწევნითი სიზუსტითაა ახსნილი. ამგვარი სიტყვებისა და შესიტყვებების (კონსტრუქციების) განმეორებისას ზედმიწევნითი თარგმანი, ჩვეულებრივ, აღარ არის გამეორებული.

მეგრული ტექსტების თარგმანში ზოგჯერ არ არის ასახული ნი და ნამ(უ)და კავშირების არსებობა ორიგინალში: მაგ., მუთი ქორდუნი „რაც იყო“ (ნაცვლად „რაც რომ იყო“-სი), კითხუ, ნამ(უ)და „ჰკითხა“ (ნაცვლად „ჰკითხა, რომ“-ისა).

ლაზური მასალის თარგმანში ხშირად უგულებელყოფილია კი „რომ“ კავშირის ხმარება ზოგ ზმნასთან. მაგ., უწუქი „უთხრა“ (ნაცვლად „უთხრა, რომ“-ისა), იმგარს-ქი „ტირის“ (ნაცვლად „ტირის, რომ“-ისა); რიგ შემთხვევაში გამოტოვებულია პირისა და კუთვნილებითი ნაცვალსახელები: მა „მე“, ჩქიმი „ჩემი“, მუში „მისი; თავისი“ და განუსაზღვრელობითი ნაცვალსახელი არ „ერთი“.

დასასრულ, ნაღველგარეული სიამოვნებით ვიხსენებ ყველა ჩემს ინფორმატორს, რომელთაგან ბევრი ჩემი ღვიძლი ნათესავი ან მოგვიანებით გაცნობილი და დაახლოებული, ზოგი კი – სისხლისმეორი ნათესავივით ახლობელი და თვისი გახდა ჩემთვის. მათ-

გან ბევრი აღარ არის ამქვეყნად, ჩემდა სამწუხაროდ, ზოგიერთის (ძირითადად, უცხოეთში მცხოვრები ლაზების) შესახებ კარგა ხანია არაფერი ვიცი. ყველა მათგანზე პატივისცემით, სიყვარულით, გულითადობით და დიდი მადლიერებით ვფიქრობ. მადლიერების გრძნობით ვიხსენებ ყველა იმ პირს, ვისაც რაიმე დახმარება გაუწევია, თანადგომა გამოუჩენია ჩემთვის მეგრულსა და ლაზურზე მუშაობაში. ესენი კი ძალზე ბევრნი არიან: ჩემი ოჯახის წევრები, ნათესაეები, ცალკეული კერძო თუ ოფიციალური პირები, უფროსი თუ უმცროსი კოლეგები. და მაინც გამორჩეულად უნდა აღვნიშნო სარფში ძმების: ალი, ზურაბ და მამულა თანდღილაების დიდი ოჯახის განსაკუთრებული სიტბო და ამაგი. ასევე გამორჩეულად მინდა აღვნიშნო მეგობრობა და მრავალწლიანი თანამშრომლობა წათე ბაწაშთან (მემედ კაზანჯოღლისთან), ლაზური ენისა და ფოლკლორის დიდ მცოდნესთან და ენთუზიასტთან, და მის ოჯახთან. უზომო მადლიერებით ვიგონებ ჩემს გულდია მასპინძლებს „გაღმა“ ლაზეთში – მევლუდ ჩათანს და ჰამათი აძქუთს. თითოეული მათგანის უანგარო დახმარებამ, თანადგომამ, რჩევებმა, კონსულტაციებმა დიდად შემიწყო ხელი მუშაობაში. მადლობელი ვარ ჩემი ოჯახისა მუდმივი თანადგომისა და თანაგრძნობისათვის.

გურამ კარტოზია

1. გატყურია პაპაში არიკი

ქოცოფე, ქოცოფე ართი გატყურია პაპა. ხენწიფეს მუჩინუ: „გატყურია პაპაქ ქუმორთასია დო ტყურა ქომიწუასია!“ გატყურიაქ მეუჩინუ: „ტყურაში ოღალაროვა ხეჭკუჯი დო ხოჯი დო ურემი ქუმომ(ი)ჯღონასია!“ ურემი დო ხოჯი ქუმუუჯღონუ, ჩინებული ხოჯი დო ურემი. ურემი დოწკირუ, ხოჯეფი დოცვილუ. იაკინუ დო დუნიშნუნი, თიმდღას ვემერთუ ხენწიფემა. გატყურია პაპას ქუუჩქუ, ქუმულა დო ოჭოფუნა[ნი]. ჩილი დო სკუა ნაყართიშა მიდეცონუ, მუქ სკიბუს ქუმკუუდირთუ, მუში ოსურიში კაბა ქიმკიიქუნუ.

მოლაანქუ ვეზირეფი ხენწიფექ: „გატყურია პაპა ომიჭოფით დო ქუმომ(ი)ცონითია!“ ქუმორთეს ვეზირენქ დო დუუძახეს გატყურია პაპას. ათე ოსურცალო რე მონწყილინი, დუუძახუ: „პა-ატონი!“ „გატყურია სო რენია?“ – დუუძახეს. „გატყურიაქ, პატონი, გეგნოლუ, ოეჭოფუნანია დო. ხენწიფეწკუმა ტყურაქ გიშამირთუა“.

მიდართეს ვეზირენქ ვიშო. „მეწუ, მიდართით დო გატყურიაში ჩილი ოჭოფითია!“ ოჭოფეს დო ქიმცონეს. ხენწიფეს ცუნს სუმი ცირასკუა ზისნახავე ოთახუს მილაკილერს. ოსურს უწუუ ხენწიფექ: „მუ ვლოლათ გატყურიაში ჩილსია?“ „მუ ვლოლათ დო ძღაბენს ქიმეგჩათ მონინალეთია!“ ქიმეჩეს თენენს.

თე ძღაბენს უწუუ თე გატყურია პაპაქ, ნამუდა: „ჭკვერი კორი დო ოსურ(ი)შე გამიგონებუნია: ჩე შხურიში სკუა, ჩე კირიბი დო-ჭვე ოკო ძალამი წკირს, მითიქ ვემკიანაწასი თეში დო უილო ოკო მიკაჩანუევე. თის მითი ეშასხაპანსიე, თის კორიში ასო ქიმკაჩანუნია“. სხაპეს თე ძღაბენქ ეშე-გიმე, მარა ვეშაასხაპუ ნამთინს. უკული ძღაბენქ უწიის თე ოსურს: „სი ქოლოლია, დაბაეა!“ ქელაასხაპუ თექ დო გემკოსოფუ. გიმინწყუ კურთა დო ქააძირუ. ონი, თე გატყურია პაპაქ დაუხენუ თე ძღაბეფი.

თე ხენწიფეს მაჟია ხენწიფეში სკუაქ ქუმადირთუ, ოსურიში თხუალა ოკო. გემნააშკუ სინჯა. გეგმიცონეს მოჭყულუ დო მოკათუქ იცუუ. ა, მაჯირუქ იცუუ თექ. დაართინეს. გეგმიცონეს ოშკარი. ხოლო თიჯგუა მოკათუ! უკულაში გეგმიცონესი[ნი], გვალე მაჯირუ, ა, მახალი! მუჭო ქიმინას თე ხენწიფექ? გეგბორჯუ. „გატყურიაში ჩილი გეგმიცონითია დო თინა ქიმეგჩათია!“ – უწუუ ოსურს. მიდეცონუ ხენწიფექ. ულუ დიარა თე კოს ართი მარას. გეეთუუ დიარაქ, კამპანიაქინი, ასე ქომონჯიწკუმა ოკო დააჯირუანი. „სკანი ქომონჯიწკუმა ოკო ქიდიჯირევე!“ – უწიის. „ცა, ამსერი მიქ გეგონუა, –

უწუშ, — მა ჩქიმ დიანთილიწკუმა ოკო დიეჯირევე!“ ქიდიჯირეს ართო. მაჟია ორდოს გეედირთუ ოსურქ, მორსიოლაფირი რე, მარა მითინიშა არაგადენო?

დიისერუ მაჟია დლაქი[ნი], „ამ(უ)სერი ოხორასკილი ძლაბი-წკუმა ოკო ქიდიეჯირევე!“ ეს ხოლო ვარესი ღოლუ იმ(უ)სერს. ქუურქუ თე დიდას, მუს ღოლანსი[ნი], მარა მუ ქიმინას!

მასუმა სერს: „ჩქიმ ნოსაწკუმა ოკო ქიდიეჯირევე!“ ქიდი-ჯირუ ნოსაწკუმა დო მუთი თინენს ღოლუ[ნი], თინა ღოლუ თეს ხოლო.

გედირთუ მათხა დდას ორდოს დო ზოჯუ: „ცხენი დო უნა-გერი ქუმომ(ი)ქონითია ჯგირი!“ ქიგედოხოდუ, ქემნაფურინუ ჩიტ-ცალო, ქოდერგუ მართახი დო ვიშო-აშო ქაარულუუ ცხენი. „მა გოხოლუქ გატყურია პაპა, ვარა გატყურიაში ჩილი ვაეორექია“, — უწუშ ხარხის. ქოდვენდუ მართახი დო გეგნოფურინუ, ირტუ. მუში ქიანაშა მიშეელუ. თანაფა მაალე ხოლოს. ცხენი ოდირაქუმა ქა-არაქუ, უნაგერი დოფულუ, მუქ ჯაქოქაშა მითიილუ.

ჭუმე თანაფა ორდასინი, ამნიჯი ხეკუტა ბიგა გეეჭოფუ დო ოხვამეშა ჟი ეშეელუ, პატალოკიშა. პაპაქ ქუმორთუ, დიაკონი, ტარასაქ. ბარძენფეჩხუმი გიგმიილეს, პაპაქ ქოთქუუ: „სიბრძნით აღემართენია“. ქოდგედგუ დო ქოდგედგუ ჟი კენტი დო ქიდიიბურ-გონუ. ხარხიქ დოშკურონდუ: „მუ ამბე რენია?“ „ვადას გარძენთია ართი სათის, დოგორით გატყურია პაპავა, ვარა დომწყუნქია ირ(ი)-ფელს, წყარო გინგორთინუანქია, დოგჭუნქია დანხირს!“ გეგნო-ციის დო გორეს. „გატყურია პაპა, პატონი, სო რექია?“ — იძახუნა ირიათონი, იქ გიმეელუ თეურე დო ჯაქოქაშა მითიილუ. გორუნა-ნი, „პატონია!“ — დუშდახუ. „გატყურია რექო?“ „ქოვა“. ქოძირეს, ქიმიქონეს. ეთიაკინეს დო ძალამი ოდა ქიგეუდგეს მუში ცუდეს, ჯეეშო ულუდუნი, თექ. ჩილი დო სკუა ქუმუქონეს მუში დო ცხოვ-რენდუ უკული ბედნიერო, მუთუნ(ი)შა ვააშკურუდუნი, თეში.

1. მატყუარა მღვდლის ზღაპარი

ყოფილა, ყოფილა ერთი მატყუარა მღვდელი. ხელმწიფეს შემოუ-თელია: „მატყუარა მღვდელი მოვიდესო და ტყუილი მითხრასო!“ მა-ტყუარამ შეუთვალა: „ტყუილის წამოსაღებადო სამუშაო იარაღი¹ და ხარ-ურემი გამომიგზავნოსო!“ ურემი და ხარ[ებ]ი გამოუგზავნა, ჩინებული ხარ-ურემი. ურემი დააპო, ხარები დაკლა. ასწია და და-ნიშნულ დღეს² არ მივიდა ხელმწიფესთან. მატყუარა მღვდელმა

¹ „ხელის ჭურჭელი“; ² „რომ დაუნიშნა, იმ დღეს“.

იცის, რომ მოვლენ და დაიჭერენ. ცოლ-შვილი ცოლუურს წაიყვანა, თვითონ ხელსაფქვეს მიაღდა, თავისი ცოლის კაბა ჩაიცვა.

გამოაგზავნა ვეზირები ხელმწიფემ: „მატყუარა მღვდელი და მიჭირეთ და მომიყვანეთო!“ მოვიდნენ ვეზირები და დაუძახეს მატყუარა მღვდელს. ამ ქალივით გამოწყობილმა³ დაუძახა: „ბაატონო!“ „მატყუარა სად არისო?“ – დაუძახეს. „მატყუარა, ბატონო, გადაიკარგა, დამიჭერენო⁴, ხელმწიფესთან ტყუილი გამომივიდაო“.

ვეზირები გაბრუნდნენ⁵. „წადით⁶ და მატყუარას ცოლი დაიჭირეთო!“ დაიჭირეს და მოიყვანეს. ხელმწიფეს ჰყავს სამი მზეთუნახავი ქალიშვილი ჩაკეტილ ოთახში. ცოლს უთხრა ხელმწიფემ: „რა ვუყოთ მატყუარას ცოლსო?“ „რა ვუყოთ და გოგოებს მივცეთ მოსამსახურედო!“ მისცეს ამათ.

ამ გოგოებს უთხრა ამ მატყუარა მღვდელმა: „ჭკვიანი კაცი-სა და ქალისაგან გამიგონიაო: თეთრი ცხვირის შვილი, თეთრი კრავი უნდა შეწვა კარგად⁷ შამფურზე, ისე, რომ არავინ მიეკაროს⁸, და ზევით უნდა შეარტოო. იმას ვინც შესწვდება⁹, იმას კაცის ასო გამოებმებაო“. იხტუნეს ამ გოგოებმა ზევით-ქვევით, მაგრამ ვერც ერთი ვერ შესწვდა¹⁰. მერე გოგოებმა უთხრეს ამ ქალს: „შენ ქენიო, აბაო!“ შეხტა ეს და ჩამოგლიჯა. გაიხადა ნიფხავი და აჩვენა. ჰოდა ამ მატყუარა მღვდელმა დააფეხმძიმა ეს გოგოები.

ამ ხელმწიფეს მეორე ხელმწიფის შვილი მოაღდა, ცოლის თხოვა უნდა. შემოუშვა სიძე. გამოიყვანეს პატარძალი და ფეხმძიმე აღმოჩნდა¹¹. ჰა, მელოგინე აღმოჩნდა ეს. დააბრუნეს. გამოიყვანეს შუათანა. კიდევ იმისთანა ფეხმძიმი! უმცროსი რომ გამოიყვანეს, მთლად მელოგინე, ჰა, მშობიარე! რა¹² ქნას ამ ხელმწიფემ? დაიბნა. „მატყუარას ცოლი გამოიყვანეთო და ის მივცეთო!“ – უთხრა ცოლს. წაიყვანა ხელმწიფემ. აქვს ქორწილი ამ კაცს ერთ კვირას. რომ გათავდა ქორწილი, კამპანია, ახლა ქმართან უნდა დააწვინონ. „შენს ქმართან უნდა დაწვეო!“ – უთხრეს. „აჰ, ამაღამ ვინ გაიგონაო, – უთხრა, – მე ჩემს დედამთილთან უნდა დაეწვეო!“ დაწვენენ ერთად. მეორე დილას ადგა ქალი, დარეტიანებულა, მაგრამ ვინმეს ეტყვის?¹³.

მეორე დღე რომ დაღამდა, „ამაღამ მულთან უნდა დაეწვეო!“ ამასაც უარესი უყო იმ ღამეს. იცის ამ დედამ, რას[აც] უზამს, მაგრამ რა ქნას!

³ „ეს ქალივით გამოწყობილი რომ არის“; ⁴ „გადაეარდა, დამიჭერენო და“; ⁵ „წავეიდნენ ვეზირები იქით“; ⁶ „წა, წადით“; ⁷ „ძალიან“; ⁸ „რომ არავინ მიეკაროს, ისე“; ⁹ „აახტება“; ¹⁰ „ვერ ახტა“; ¹¹ „იქნა“; ¹² „როგორ“; ¹³ „ვინმესთვის ეთქმება“.

მესამე ღამეს: „ჩემს რძალთან უნდა დავწვეო!“ დაწვა რძალ-
თან და რაც მათ უყო, ის უყო ამასაც.

ადგა მეოთხე დღეს დილას და ბრძანა: „ცხენი და უნაგირი
მომიყვანეთო კარგი!“ შეჯდა, მოაფრინდა ჩიტვიით, გადაჰკრა მათ-
რახი და აქეთ-იქით გააჭენა ცხენი. „მე გახლავარ მატყუარა
მღვდელი, მატყუარას ცოლი კი არა ვარო¹⁴“, – უთხრა ხალხს.
სტკიცა მათრახი [ცხენს] და გადაფრინდა, გაიქცა. თავის სოფელ-
ში¹⁵ შევიდა. აღდგომა ახლოვდება. ცხენი საბალახოდ გააგდო,
უნაგირი დამალა, თვითონ ფულუროში შექერა¹⁶.

აღდგომის წინა საღამოს¹⁷ მოკლე¹⁸ ჯოხი აიღო და ეკლე-
სიაში ზევით ავიდა, ჭერში. მღვდელი მოვიდა, დიაკვანი,
მნათე¹⁹ ბარძიმ-ფეშხუმი გამოიტანეს, მღვდელმა თქვა: „სიბრძნით
აღემართენო“. დასცხო და დასცხო ზევით კეტი და დაიბრაგუნა.
ხალხი დაშინდა: „რა ამბავიაო?“ „ეადას გაძღვეთო ერთ საათს,
მოძებნეთ მატყუარა მღვდელიო, თორემ დავაქცევო ყველაფერს,
წყლად ვაქცევო, დავწვაო ცეცხლში!“ გაეარდნენ²⁰ და ეძებეს.
„მატყუარა მღვდელიო, ბატონო, სადა ხარო? – რომ იძახიან სულ,
ის ჩამოვიდა იქიდან და ფულუროში შევიდა. რომ დაეძებენ,
„ბატონოო!“ – დაუძახა. „მატყუარა ხარ?“ „კიო“. ნახეს, მოიყვანეს.
აღდგნენ²¹ და ძალიან კარგი²² ოდა დაუდგეს მის სახლში, ძველად
რომ ჰქონდა, იქ ცოლ-შვილი მოუყვანეს მისი და ცხოვრობდა
მერე ბედნიერად, რომ არაფრისა ეშინოდა, ისე.

2. ოდგიშელაში არიკო

სუმი ჯიმა კოჩი ცოფე. ართი ჩალა დუ, ჟირი ჯიმაღეფი ჯგი-
რი დეს. თხა დო შხურიში ჯოგი ცუნდეს თენენს. ათე ჟირი ჯიმაქ:
„ახალი ქაბარკა დოვლობათია, – უწუეს თე ჩალა ჯიმას, – ახალ-
(ი)შა მითორთასინი, სი ქორცუნდას, ჯვეშ(ი)შა მითორთასინი, ჩქი
ქოპუნდანია!“ ონჯუას დოურაყეს ჯოგის. ართი ქულა თხაქ გემ-
თოჩირთუ ახალ(ი)შა, ვარა არძაქ ჯვეშ(ი)შა მითიილუ. მუ ქიმი-
ნას? გეითიფონუ თე ქულა თხა დო მუწკუმა ქიმთიიკირუ ფაცხას.

დისერუ დო მუხვი, ლურიში გუდა დო ჭუკიქ ქეესურუ. ქუ-
მორთეს დო უწუეს, ნამ(უ)და: „სკანი თხა დოცვილი დო ქოვჩით ამსე-
რია დო სოთინი გეგმგოდირთუთია!“ დუუცვილუ დო ქოჩუ. მაჟია
ორდოს გედირთუო, გიიჯინუ-მიიჯინუ, მარა მუს გუუჩენდას აწი! მუ-

¹⁴ „თორემ მატყუარას ცოლი არა ვარო“; ¹⁵ „ქვეყანაში“; ¹⁶ „ფულურო
ხეში შევიდა“; ¹⁷ „ხვალ აღდგომა რომ იყოს, ამაღამ“; ¹⁸ „მოკლეხელიანი“;
¹⁹ ტარასა (< რუს. староста) „მნათე“; ²⁰ „გადაცვიდნენ“; ²¹ „ასწიეს“; ²²
„ძალიანი“.

მაში დუნატები თოფი გოფერუ ძალამი, გოწიმიდუუ, დოკასუ, ქი-
გიბუნუუ დო გინიილუ დო მიდართუ. იდუ წორი დო წორი შკას,
მარუო დო შკეითი დღას, შკეითი, ვითოხუთი დღას, ჟარნეჩიდოვი-
თი დღას. ართი ადგილო ქიგეგონუ თოფიში ხონარი, ცოთამა. იკი-
თხუ, ნამ(უ)და: „მუ ამბე რენია, თე ცოთამა რენიენი?“ „ხენწიფეს
ცუნსია სუმი ცირასკუა გასათხუარი. ჟირი კილომეტრისია სენი
მიკობუნია; თისია მითი მიკაყოთანს თოფით, ტყვიათიენი, თის
ურაში ოსურსკუას არქენსია“. ეთიაკინუ დო ქიმერთუ თექ, სოდუ-
თი ცოთამა დო ამბე რენი. ავარებელი კორი დინიფაფუ, ორე ჯგევა-
ჯგევაფი, ცოთამა.

ართი სომეხი ორე თაქ, თოფის გიგმიითირანს ოშის ართი
მინუთის, მარა ვემკმაყოთინე. ათე ბოშიქ, ოდგიშელაქ: „მარდობა
ლორონს, მუდგა რენი, ქუოცოთანქია. გემკმაყოთინუ-და, მარდობა
ლორონსია, ვარიდა მითინი ვეცოფუნსია“. ქიგლადოხოლუ ჯაი
ჯინს, გეუზიმუუ ნიშანი დო ჰაიდუ! ტოხაფი დო ქუდოლუ სენქ.
ირ(ი)კოს ეწყინუ. რაშეფი გიეფეფუნა დო თე ჩიჩიექ ორჯგინუ არ-
ძას! მარა ხენწიფექ მუში სიტყვას ვეგნუურთუ. „აბა, – გეგნორუ
ხენწიფექ ბრძანება, – აბანაშა მიდუეცონითია, გობონითია ძალამი
დო ოსურ(ი)წკუმა ქიდააჯირეთია!“

სომეხიქ უწუუ ათე ოდგიშელას: „ამსერი სკანი ოსურ(ი)წკუმა
ვედიჯირავა დო ათასი მანათის მერჩანქია“. ვედიჯირუ თიმ(უ)-
სერს. ორდოქ გოთანდუნი, მოჭყუდუქ მაჩინუ: „თე კორი მომაშო-
რითია, ვეერგუნია!“ „ოტ, მამაძაღლია! – ხენწიფექ, – გაგმანწყი-
თია ირ(ი)ფელი დო ჩენმაშა ქუდირგითია დუდა! სომეხ(ი)შა ქი-
გუდგით გვირგეინია!“

მითოხე თენა ჩენმასინი, მუხვი, ლურიში გუდა დო ჭუკიქ ქუ-
მორთეს თაქ. „მუ კორი რექ, მითოხექიენი?“ – უწუეს. „მა ვორექ,
ოდგიშელავა“. „ვაგაშკურინას მუთუნ(ი)შავა!“ – უწუუ ჭუკიქ. სუმი
დღა რე, მუთუნი ვაუჭკომუნი. მიდართუ ჭუკიქ, კლადავოს გეითო-
ხვატუ პოლი, ქობალი გეგმიდუ დო ქუმუულუ ოდგიშელას. „ჭკო-
მია თენავა სია, – უწუუ, – დო ქორდა სი თაქია!“

დოთინჭირეს დო სოდეთი სომეხი დო მუში ოსური ჯანუნანი,
თექ ქიმერთეს. ლურქ თოლს ქიგაფაფუ სომეხის. მუხვიქ უკახალე
მითუულუ სომეხის, დინახალე მუთი ქორდუნი, ირ(ი)ფელი გეითა-
რდუ აშო. გიკურცხინესინი, შურქ ქანთხუ უწესოქ. „დამითხინე-
თია!“ – ოსურქ მიორკიუუ. „აპაპაპავა! – ოსურს უწუუ, – თიჯგუა
წამალს ვიკეთენქ, ნამ(უ)და ეჯგუა ამბექ დღას ვამალოლასიექ“.
მიდართუ ჭკად(უ)შა, ჭკადუქ დოჭკადუ ჭახნაკი დო ქუმააგუ უკა-
ხალე. „მეუა, – უწუუ, – მუჟანს გოკონი, გეინწყია, ვარიდა მი-
თინს ვაალოლეე მუთუნია!“

მოლართუ გურ(ი)გახარებულო დო ქუმორთუ. „აწი ვარე მუთუნი საშიშია“, – უწუუ ოსურს.

მაჟია სერს მუხეი, ჭუკი დო ლურიში გუდაქ ქუმორთეს. ქუმორთეს დო გააჯინესინი, უკახალე დოგვახირი ქორე კოჩი! მუ ქიმინას აწი თე მუხეიქ?! ჭუკიქ უწუუ თენენს: „მორთით აშოვა დო ქიდოვსათია ართოვა!“ დიშოლუ ჭუკიქ კუდელი დო სომეხის ქა-ცხეიტაფუუ ჩხეინს. ლურიში გუდა, მუხეი უკახალე მიკუურე. კუდელი ქიმოჩანუნი, გეჩიონუ ართი, მაჟია დო მუხეის ადეცუ თე ჭახნაკიქ დო მუხეიქ ეიშო ქიდიფერცხელუ. ქემთახუნეს მუჭოთ იცუუ, მაბაჯალეს დო თეში. ჩხონჩხი დო გური ვამთუტებუნ, თეში გეითოფათხუ ირ(ი)ფელი დო აარყოლუ შურქ.

მიორკიუუ მოჭყუდუქ: „ღამითხინეეთ დო ნორჩალი მემეხვარი-თია!“ ეიკინუ დო ხენწიფექ გეგმორუ ზოჯუა, ნამ(უ)და: „ათენა გეგმიცონითია დო ჩენმას ქემთახუნეთია დო ოდგიშელა გეშეეცო-ნითია!“ გობონეს, გორცხონეს დო ქუდააჯირეს მუში ოსურ(ი)-წკუმა.

2. სადგისელას ზღაპარი

სამი ძმა¹ ყოფილა. ერთი სულელი იყო, ორი ძმა კარგი იყო². თხისა და ცხერის ჯოგი ჰყავდათ ამათ. ამ ორმა ძმამ: „ახალი ფარეხი მოვლობოთო, – უთხრეს ამ სულელ ძმას, – ახალში რომ შევა³, [ის] შენ გყავდეს, ძველში რომ შევა, ჩვენ გყავდესო!“ საღამოს მორეკეს ჯოგი. ერთ კოჭლ თხას შეუცდა ფეხი⁴ ახალში, თორემ ყველა ძველში შევიდა. რა ქნას? გამოიყვანა ეს კოჭლი თხა და თავისთან დაიბა ფაცხაში.

დაღამდა და თხუნელა, ძილისგუდა და თავეი ესტუმრენ⁵. მოვიდნენ და უთხრეს: „შენი თხა დაკალი და გვაჭამე ამაღამო და სადმე გამოგადგებითო!“ დაუკლა და აჭამა. მეორე დილას რომ წამოდგა⁶, მიიხედ-მოიხედა, მაგრამ რას გაუჩერდეს აწი! მამის დანატოვარი თოფი გაფერა ძალიან, გაწმინდა, გატენა, გადაიკიდა და გაეიდა და წაეიდა. იარა სწორსა და სწორს შუა, კვირასა და მეშვიდე დღეს, შვიდ, თხუთმეტ დღეს, ორმოცდაათ დღეს. ერთ ადგილას გაიგონა თოფის ხმა, სროლა. იკითხა: „რა ამბავიო, ეს სროლა რომ არისო?“ „ხელმწიფეს ჰყავსო სამი ქალიშვილი გასათხოვარი. ორ კილომეტრზეო თეფში კიდიო; იმასო, ვინც ჩამო-გდებს⁷ თოფით, ტყვიითო, იმას უფროს ქალიშვილს აძლევსო“.

¹ „ძმა კაცი“; ² „ორი ძმები კარგი იყვნენ“; ³ „რომ შევიდეს“; ⁴ „შეცდომით შევიდა“; ⁵ „ესტუმრა“; ⁶ „დილას წამოდგა“; ⁷ „ვინც რომ ჩამო-გდებს“.

ადგა და მივიდა იქ, სადაც სროლა და ამბავია⁸. აუარებელი ხალხი ირევა, არის ჯახანი, სროლა.

ერთი სომეხი არის აქ, თოფს გამოიცვლის ასს ერთ წუთში, მაგრამ ვერ ჩამოუგდია⁹ ამ ბიჭმა, სადგისელამ: „მადლობა ღმერთს, რაღაცაა, ვესერო, თუ ჩამოვაგდე, მადლობა ღმერთსო, არადა არაფერს დამიჭერსო“. ჩამოჯდა ხის ძირას, დაუმიზნა¹⁰ და ჰაიდა! [გაისმა] ჭახანი და ჩამოვარდა თეფში. ყველას ეწყინა. რაშები დაფოფინობენ და ამ გლახაკმა აჯობა ყველას! მაგრამ ხელმწიფემ თავის სიტყვას არ გადაუხვია: „აბა, — გასცა ხელმწიფემ ბრძანება, — აბანოში წაიყვანეთო, დაბანეთო კარგად და ცოლთან დააწინეთო!“

სომეხმა უთხრა ამ სადგისელას: „ამაღამ შენს ცოლთან არ დაწვეო და ათას მანეთს მოგცემო“. არ დაწვა იმ ღამეს. დილა რომ გათენდა, პატარძალმა შემოთვალა: „ეს კაცი მომაშორეთო, არ ვარგაო!“ „ჰაიტი, მამაძაღლიო! — ხელმწიფემ, — გახადეთო ყველაფერი და ჩენმაში უკარითო თავიო! [ქალს] სომეხზე დაუდგით გვირგვინიო!“

რომ ზის ეს ჩენმაში, თხუნელა, ძილისგუდა და თავგი მოვიდნენ აქ. „რა კაცი ხარ, რომ ზიხარო?“ — უთხრეს. „მე ვარ, სადგისელო“. „არ შეგეშინდეს არაფრისაო!“ — უთხრა თავგმა. სამი დღე არის, არაფერი უჭამია. წავიდა თავგი; საკუჭნაოში¹¹ გამოღრღნა იატაკი, პური გამოიტანა და მოუტანა სადგისელას. „ჭამეო ესო შენო, — უთხრა, — და იყავი შენ აქო!“

ისკუპეს და სადაც სომეხი და მისი ცოლი წევანან, იქ მივიდნენ. ძილი თვალზე დაეფინა სომეხს, თხუნელა უკან შეუძვრა¹² სომეხს, შიგნით რაც იყო, ყველაფერი გამოყარა აქეთ. რომ გაიღვიძეს, სუნი ეცა მყრალი¹³. „მომაშორეთო!“ — ქალმა დაიკივლა. „აპაპაპაო! — ქალს უთხრა, — იმისთანა წამალს გავიკეთებ, რომ ამისთანა საქმე მისდღეში არ დამემართოსო“. წავიდა მჭედელთან, მჭედელმა გამოჭედა საცობი¹⁴ და მოარგო უკან. „წადიო, — უთხრა, — როცა გინდა, მოიხსენიო, არადა ვერავინ გიზამს ვერაფერსო!“ წამოვიდა გულგახარებული¹⁵ და მოვიდა. „აწი არაფერია საშიშიო“, — უთხრა ცოლს.

მეორე ღამეს თხუნელა, თავგი და ძილისგუდა მოვიდნენ. რომ მოვიდნენ და გახედეს, უკან დაცობილია კაცი! რა ქნას ახლა ამ თხუნელამ?! თავგმა უთხრა ამათ: „მოდით აქეთო და მოვშარდოთო ერთადო!“ დაისველა თავგმა კული და სომეხს შეურჭო ცხვირ-

⁸ „ამბავი რომ არის“; ⁹ „ვერ აგდებს“; ¹⁰ „დაუმიზნა ნიშანი“; ¹¹ კლადავო < რუს. Кладовая; ¹² „შეუვიდა“; ¹³ „უწესო“; ¹⁴ „ჭახრაკი“; ¹⁵ „გულგახარებულიად“.

ში. ძილისგულა [და] თაგვი უკან უდგანან¹⁶. კუდი რომ შეურტო, დააცხიკვა ერთხელ, მეორედ¹⁷ და თხუნელას მოხვდა ეს საცობი და თხუნელა გადაკოტრილდა¹⁸. შესვეს როგორც იქნა, დაამშვიდეს და ისე. გულ-ღვიძლი რომ არ დაუტოვებია, ისე გამოფერთხა ყველაფერი და ააყროლა სუნმა.

დაიკივლა პატარძალმა: „მომაშორეთ და ლოგინი მომაშველეთო¹⁹“ ადგა²⁰ და ხელმწიფემ გამოსცა ბრძანება: „ეს გამოიყვანეთო და ჩემში ჩასვითო და სადგისელა ამოიყვანეთო!“ დაბანეს, დაეარცხნეს და დააწვინეს თავის ცოლთან.

3. უშკური რაგადანს

ქოცოფე ართი ხენწიფე. ათე ხენწიფეს ნოცვე ართი ქომოლ(ი)-სკუა. ხენწიფექ ქიდეელახუ დო ქუურქუ, მუჭო დოღურუნი. ქიმიტანუ მუში სკუა დო უწუუ: „ა, სკუა, ქუმორთუ ჩქიმი ღურაში დლაქ, აწი სი განაგენდე იფინია სახენწიფოს, ხოლოთია, – უწუუ, – დასაველეთიშე მუთუნფერაშე ვეედავა! იშენთი დო იშენთი მანგარი გაჭირებაქ ქუმორხეადუა-და, ათე კოლოფის გარძენქინი, თეს დუდი მონწყია!“ დო ქიმენუ კოლოფი. დოღურუ ხენწიფექ დო დო-თხორეს, მუჭოთი ოკუთნუდუნი, თეში.

გიშველუ ჟირი-სუმი თუთაქ ხენწიფეში ღურაში უკული. ქუმორთეს ვეზირენქ დო მააშინეს ხენწიფეში სკუას: „აწია აკა სანადიროთ მოლაზოჯითია გურიში გინართალოვა!“ ხენწიფექ დეთანხმუ, მარა, სამწუხაროთ, დასაველეთ(ი)შე ქუმუუხეადეს ულაქ.

მიდართეს დო მითიილეს ართი ტყაშა. ინადირეს თექი ბრელი. ბრელი ცვილეს ნადირეფი დო აშო დიირთეს. შარას ხენწიფექ მიოჯინუნი, ართი დიდი ჯიხა ქოძირუ. გუუტუუ ართი მუში მაცვენჯი: „ქიგეეგი, მუ ამბე რენია!“ ბრელი ხანს უჯინუ, მარა თიქ ვედიირთუ. ვედიირთუნი, მუქ გიაცუნუ დო მიდართუ. კარს ქიმიოდირთუნი, ქოძირუ, კარს მიკოჭარუ: „მინილენქ – ინანენქ, ვამნურქი-და, იშენთი ინანენქია!“

ხენწიფექ იფირქუ: „მუ თაში დო მუ თეშია!“ დო ისხუნუ მიწუულა. კარი გემნააჯუნი, ჟირი დარაჯენქ ხე ქემეთხეს. მიოჯინუნი, დიდი დარბაზი ქორე დო ათე დარბაზის კათეფიშ დუდი ქოძირუ მასარს მოცუნაფილი. ათეწკუმა მუში ჩქუმალირი კონიში დუდი ქოძირუ ხოლო. ათე ყარულენქ ხენწიფე ართი ოთახუშა გემნიცონეს. თაქ ხენწიფექ ქოძირუ, ართი ზისნახე მუჭოთი ლოგინს ქეგეჯანუ თოლ(ი)ჭვიტირონი. ათე ყარულენქ უწიის ხენწიფეს:

¹⁶ „უდგას“; ¹⁷ „ერთი, მეორე“; ¹⁸ „იქით გადაკოტრილდა“; ¹⁹ „მომეხმარეთო“; ²⁰ „აიწია“.

„ათე ზისნახეშა სუმი სიტყვაქ ქაგარაგადაფუუ-და, ოსურო მიდგა-
ქუნუნია, ვარი-და დუდი ოკო მერკვათათიეე!“

ხენწიფექ იფირქუ ვიშო-აშო დო ქიგააშინუ მუმაში დინატები
კოლოფიქ, გელეელუ დო მონწყუ დუდი, კოლოფ(ი)შე გემასხაპუ
უშეურქ დო სტოლს რსიოლი ქიდიიჭყუ. რაგადანს ხენწიფეში
მანგიორო:

– მიშესია მეშარეთ ჩილი დო ქომონჯი დო ოსურიში ჯიმავეა.
იდეს, იდეს დო ართი ადგილს ქიმიხვანჯესია. უკული ოჭკომალ(ი)-
შა სინჯა დო ოხორასკილქ მიდართეს დო ოსური ქიდიტესია.
შარას ქუდოხვადეს აბრაგენქ დო შირ(ი)ხოლოს დუდი შეკვათეს.
ოსურქ ბრელი ხანს უჯინუ დო, გამორთესინი, ქიგიაფუნუ
ოგორუშა დო ქოძირუ შირ(ი)ხოლო დუდ(ი)კვათირო. ოსურქ გარა
დიიჭყუ დო ინგარსინი, თეში სოროშე ჭიჭე ევაბუქ გითიილუ დო
წუალა ქუდუჭყუ ზისხირს. ოსურს ვამუთეინუ გურქ დო დო-
ცვილუ. ათემდროს დიდა ევაბუქ გითიილუ დო უწუუ თე ოსურს:
„სკანი დღას მუ ოხვარუ, სი გაჭირებული, ვარა ეს მა გუა-
ცოცხლენქია!“ მოწილუ ოდიარე, ელუუსუ სკუას დო გააცოცხლუ.
ათემდროს ოსურქ დუდეფი ტანს ქემეუდგუ, ელუუსუ თე ოდიარე
დო შირ(ი)ხოლოქ გეეცოცხალუ, მარა უბედ(უ)რობაქ თექ მოხვა-
დუ, ნამ(უ)და ქომონჯიში დუდი ჯიმაში ტან(ი)შა ქემეუდგუმუ დო
ჯიმაში დუდი – ქომონჯიში ტან(ი)შა. ასე, ზისნახე, ოსურს ქო-
მონჯო ნამუ ოკუთუნია?

ზისნახექ თოლი გაანჯუ დო უპასუხუ: „ქომონჯო თინა ოკუ-
თუნია, ნამუსითი ქომონჯიში დუდი გედგუნეე“.

– ენა ართი, ასე მაჟიავა. მიშეს მაჭალი, ხურო დო პაპავა.
იდეს ბრელი დო ტყას ქეკაასერესია. ონი, ქუწუეს ართიანს: „მო-
რიგობათ ვიყარულათია!“ პირველი ყარულობაქ ქუმოხვადუ ხურო-
სია. ხურო ყარულენსინი, ათემდროს იფირქუ, „გაეაკეთენქ ოლაფა-
ფე კუკლასია“, დო გააკეთუ კუკლა. მაჟიავახ ყარულობაქ ქუმო-
ხვადუ მაჭალს. მაჭალქ ქოძირუ სკვამი კუკლანი, ახიოლუ დო
დუჭუუ ტან(ი)სამოსი დო ქუმკააქუნუ. მას(უ)მაშახ ყარულობაქ
ქუმოხვადუ პაპას. პაპაქ ქოძირუ კუკლანი, ახიოლუ დო იფირქუ:
„მორთი დო თეს ვუხვამანქია!“ პაპაქ უხვამუ, უხვამუ დო კუკლაქ
გეეცოცხალუ. აბა, ზისნახევა, – უწუუ, – ნამუს ეკუთნებუ ბაღანა
სკუათია?

ზისნახექ უპასუხუ: „სკუათ ეკუთნებუ თის, ნამუქითი შური
ქედნუდგუეე“. „ენა ჟირია!“ – თქუუ ხენწიფექ. უშეური რაგადანს
ხოლო:

– მიშეს მაკითხე, მეწამალე დო შიკრიკი. იდეს, იდეს დო არ-
თი დიხაშა ქიმერთესია. მაკითხექ ქიიკითუ: „ათე დო ათე ხენწიფეში

ოსურ(ი)სკუა უკანასკნელი დროს რენია“. „მეწამაღლე უწუხ: „წამალს მა გუაკეთენქ, მარა მინი მეულანსია?“ შიკრიკიქ უწუხ: „გაკეთენქდა, მა ქემეუჭირინუანქია“. მეწამაღლე წამალი გააკეთუ, შიკრიკიქ უცფას ქემეურულუ დო დოსკიდუ ხენწიფეში სკუაქ. აბა, ზისნახე, ნამუში ნასკიიდეფი რენია ხენწიფეში სკუავა?

„ენა თიში ნასკიიდეფი რენია, ნამუქითი წამალი მეუჭირინუე“, – უწუხ ზისნახექ. „ენა სუმი სიტყავა!“ – თქუუ ხენწიფექ. ზისნახექ გედირთუ, ხენწიფეს ხე ქიმშურდუ დო ცუნა მოლაყუნუ. ათე დუდ(ი)კვათირი კათა არძა გააცოცხლეს დო მოლართეს ხენწიფეში დოხორეშა. ექ იყუუ კამპანიაქ დითქ დო გოლა თექ გოხოლუდი დო ამ(უ)დლა თაქ ვორექ.

3. ვაშლი ლაპარაკობს

ყოფილა ერთი ხელმწიფე. ამ ხელმწიფეს ჰყოლია ერთი ვაჟი-შვილი. ხელმწიფე ავად გახდა და იცის, რომ მოკვდება. მოიხმო თავისი შვილი და უთხრა: „აი, შვილო, მოვიდა ჩემი სიკვდილის დღე, აწი შენ განაგებო¹ სახელმწიფოს, მხოლოდო, – უთხრა, – დასაველეთისკენ როგორმე² არ წახვიდეო! მაინც და მაინც მაგარი გაჭირვება თუ მოგხვდაო, ამ კოლოფს რომ გაძლევე, ამას თავი მოხადეო!“ და მისცა კოლოფი. მოკვდა ხელმწიფე და დამარხეს, როგორც ეკუთვნოდა, ისე.

გავიდა ორი-სამი თვე ხელმწიფის სიკვდილის შემდეგ. მოვიდნენ ვეზირები და მოახსენეს ხელმწიფის შვილს: „აწიო ერთი სანადიროდ წამობრძანდითო გულის გადასაყოლებლადო!“ ხელმწიფე დათანხმდა, მაგრამ, სამწუხაროდ, დასაველეთისკენ მოუხდათ წასვლა.

წავიდნენ და შევიდნენ ერთ ტყეში. ინადირეს იქ ბევრი. ბევრი დახოცეს ნადირი³ და აქეთ გამობრუნდნენ. გზაში ხელმწიფემ რომ შეხედა, ერთი დიდი ციხე დაინახა. გაუშვა ერთი თავისი მხლებელი: „გაიგე, რა ამბავიაო!“ ბევრ ხანს უყურა, მაგრამ ის არ დაბრუნდა. რომ არ დაბრუნდა, თვითონ დაადგა [გზას] და წავიდა. კარს რომ მიადგა, ნახა, კარს აწერია: „შეხვალ – ინანებო, თუ არ შეხვალ, მაინც ინანებო!“

ხელმწიფემ იფიქრა: „რა ასე და რა ისეო!“ და ირჩია შესვლა. კარი რომ შეაღო, ორმა დარაჯმა ხელი მოჰკიდა⁴. რომ შეხედა, დიდი დარბაზია და ამ დარბაზში კაცების თავები⁵ დაინახა სარზე ჩამოცმული ამასთან თავისი გაგზავნილი კაცის თავიც დაინა-

¹ „განაგებდე იქნებაო“; ² „რამენაირად“; ³ „ნადირები“; ⁴ „ორმა დარაჯებმა ხელი მოჰკიდა“; ⁵ „თავი“.

ნახა⁶. ამ დარაჯებმა ხელმწიფე ერთ ოთახში შეიყვანეს. აქ ხელმწიფემ დაინახა, რომ ერთი მზეთუნახავი ლოგინზე წევს თვალდახუჭული. ამ დარაჯებმა უთხრეს ხელმწიფეს: „ამ მზეთუნახავს სამ სიტყვას თუ ათქმეინებ, ცოლად გამოგყვებო; თუ არა, თავი უნდა მოგკეთოთო!“

ხელმწიფემ იფიქრა ბევრი⁷ და გაახსენდა მამის დანატოვარი კოლოფი, ამოიღო და მოხადა თავი, კოლოფიდან ამოხტა ვაშლი და მაგიდაზე ტრიალი დაიწყო. ლაპარაკობს ხელმწიფის მაგიერად:

– მიდიოდნენო მგზავრად ცოლ-ქმარი და ქალის ძმავო. იარეს, იარეს და ერთ ადგილას დაისვენესო. მერე საჭმელზე სიძე და ცოლისძმა წავიდნენ და ქალი დატოვესო. გზაზე დახედნენ ყაჩაღები და ორივეს თავი მოჰკვეთეს. ქალმა ბევრ ხანს უყურა და, რომ არ მოვიდნენ, გაემართა⁸ საძებრად და იპოვა ორივე თავმოკვეთილი⁹. ქალმა ტირილი დაიწყო და ტირილის დროს¹⁰ სოროდან პატარა ბაყაყი გამოვიდა და წოვა დაუწყო სისხლს. ქალს არ მოუთმინა გულმა და მოკლა. ამ დროს დიდი ბაყაყი გამოვიდა და უთხრა ამ ქალს: „შენს დღეს რა ეშველება, შე გაჭირვებულო, თორემ ამას მე გავაცოცხლებო!“ მოწყვეტა ბალახი, მოუსვა შვილს და გააცოცხლა. ამ დროს ქალმა თავები ტანს მიუდგა, მოუსვა ეს ბალახი და ორივე გაცოცხლდა. მაგრამ უბედურება ეს მოხდა, რომ ქმრის თავი ძმის ტანისთვის მიუდგამს და ძმის თავი – ქმრის ტანისთვის. ახლა, მზეთუნახავო, ქალს ქმრად რომელი ეკუთვნისო?

მზეთუნახავმა თვალი გაახილა და უპასუხა: „ქმრად ის ეკუთვნისო, რომელსაც ქმრის თავი ადგასო“.

– ეს ერთი, ახლა მეორეო. მიდიოდნენ მკერავი, ხურო და მღვდელიო. იარეს ბევრი და ტყეში შემოაღამდათო. ჰოდა უთხრეს ერთმანეთს: „მორიგეობით ვიდარაჯოთო!“ პირველი დარაჯობა შეხედა ხუროსო. ხურო რომ დარაჯობს, ამ დროს იფიქრა: „გაეაქეთებ სათამაშო თოჯინასო“, და გააკეთა თოჯინა. მეორედ დარაჯობა შეხედა მკერავს. მკერავმა რომ ნახა ლამაზი თოჯინა, გაუხარდა და შეუქერა ტანისამოსი და ჩააცვა. მესამედ დარაჯობა შეხედა მღვდელს. მღვდელმა რომ ნახა თოჯინა, გაუხარდა და იფიქრა: „მოდინ და ამას ვულოცებო!“ მღვდელმა ულოცა, ულოცა და თოჯინა გაცოცხლდა. აბა, მზეთუნახავო, – უთხრა, – რომელს ეკუთვნის ბავშვი შვილადო?

მზეთუნახავმა უპასუხა: „შვილად ეკუთვნის იმას, რომელმაც სული ჩაუდგაო“. „ეს ორიო!“ – თქვა ხელმწიფემ. ვაშლი ლაპარაკობს კვლავ:

⁶ „თავი დაინახა კიდევ“; ⁷ „იფიქრა იქით-აქით“; ⁸ „დაადგა“; ⁹ „თავი მოკვეთილად“; ¹⁰ „რომ ტირის, ისე“.

– მიდიოდნენ მკითხავი, ექიმბაში¹¹ და შიკრიკი. იარეს, იარეს და ერთ ადგილას მივიდნენო. მკითხავმა იმკითხავა: „ამა და ამ ხელმწიფის ქალიშვილი სიკვდილის პირას არისო¹²“. ექიმბაშმა უთხრა: „წამალს მე გავაკეთებ, მაგრამ ვინ მიუტანსო?“ შიკრიკმა უთხრა: „თუ გააკეთებ, მე მივაწვდიო“. ექიმბაშმა წამალი გააკეთა, შიკრიკმა უცებ მიურბენინა და მორჩა ხელმწიფის შვილი. აბა, მზეთუნახავო, რომლის მორჩენილი არისო ხელმწიფის შვილიო?

„ეს იმისი მორჩენილი არისო, რომელმაც წამალი მიაწვდინაო“, – უთხრა მზეთუნახავმა. „ეს სამი სიტყვაო!“ – თქვა ხელმწიფემ. მზეთუნახავი წამოდგა, ხელმწიფეს ხელი გაუყარა და სახლში გამოჰყვა. ეს თავმოკვეთილი ხალხი¹³ ყველა გააცოცხლეს და წამოვიდნენ ხელმწიფის სასახლეში. იქ გაიმართა¹⁴ კამპანია დიდი და გუშინ იქ გახლდი და დღეს აქა ვარ.

4. მეშხურეში არიკი

ორდეს სუმი ჯიმაღეფი, თენენს ქეშეძინეს დაქ. ოღო თხილანდეს თე სუმი ჯიმაღეფი შხურს, მარა ირი სერს დითმაკორდუდუ შხურს. ქუყარულუ უჩაში ჯიმაქ. მედინუ თიმ(უ)სერს ხოლო შხურქ. მაჟია სერს ოშკარი ჯიმაქ ქუყარულუ. თიმ(უ)სერს ხოლო მედინუ შხურქ. ქუყარულუ უკულაში ჯიმაქ. ქოძირუ შხურიში მახენჯი, ქააჟოთუ თოფი დო დოჭყოლუ, მარა ირტუ მახენჩქ. გოთანდუ მაჟია ორდოქ, ქუმორთუ ცუჩანი, მუში ჭიჭე და ქორკიანს. ქიმერთუ დო ქოძირუ მუში ნაჭყოლა ჭიჭე კითის.

გიშეელუ დროქ დო უჩაში ჯიმაქ გინიილუ ცუჩე, ოსური ოკო ითხუასი. ქიმერთუ ხენწიფეში დოხორეშა დო ქიითხუე ხენწიფეში ოსურსკუა. ცხოვრენდუ თინა თექ. ინარტუ ართ(ი)შახ მუში ქი(ც)ანაში ძირაფა. ოსურქ უწუუ, „ვეედავა“, მარა ვადუუჯერუ დო იშენთი მიდართუ. ოსურქ ქიმეჩუ ორცხონჯი, ართი ბოთი წყარი დო ბეჭეტი: „თენეფი გაჭირებას გაგმგოდირთუნია“.

მიდართუ თე ბოშიქ რაშით. მიშეელუ მუში სოფელ(ი)შა, მარა სოთინი ვაძირუ კოჩი. ქიმერთუ მუში ცუჩანი, ქოძირუ, კუმა მეურსინი. რაში გალე ქიმკააკირუ, მინიილუ ცუჩა, მარა კოჩი ვაძირუ. ქედოდოხოლუ დო ათემდროს ქუმორთუ მუე დაქ. გააჯუდეს ართიანს.

„მუთ მორთი, ჩქიმი ჯიმავა?“ – უწუუ დაქ. „რაშითია“, – უწუუ. გიმიილუ გალე დაქ, გელაანწყუ რაშის ართი კურხი დო ოჯკომუ. „სუმ(ი)კურხამი რაშით მორთიავო, ჯიმავა?“ – უწუუ დო „ქო, პატონია“, – უწუუ. გიმიილუ დო გელაანწყუ რაშის მაჟია

¹¹ „მეწამლე“; ¹² „უკანასკნელ დროში არისო“; ¹³ „კაცები“; ¹⁴ „იქნა“.

კუნხი დო ოჯკომუ. „ჟირ(ი)კუნხამი რაშით მორთიავო, ჯიმაიავა?“ „ქოვა“ – უწუუ ჯიმაქ. გიმიილუ გალე, გელაანწყუ მას(უ)მა კუნხი რაშის დო ოჯკომუ. „ართ(ი)კუნხამი რაშით მორთიავო, ჯიმაიავა?“ – უწუუ დო „ქო, პატონია“, – უწუუ. გიმიილუ გალე დო ოჯკომუ მართხა კუნხი ხოლო. „უკუნხე რაშით მორთიავო?“ „ქოვა“, – უწუუ. გიმიილუ დაქ დო რაშიში ტანი ხოლო ოჯკომუ. „კუნხით მორთიავო?“ – უწუუ. „ქოვა“ – უწუუ. „აბა, სი ხოლო ოკო ორჯკომევეე!“ „მეუ, ზღვაში წყარი მიელეე პიჯ(ი)მა დო უკული ოვჯკომია!“

მიდართუ ძღაბიქ დო ქუდუძახუ კერს. ქუმორთუ კერქ, ქიგედო-ხოდუ დაქ დო მიდართუ ზღვაშა. ათემდროს ირტუ ე ბოშიქ. მირულენი, თეში ქეკააჭიშეეს ძღაბი დო კერქ. ა, ოკო ოჯოფასინი, თე დროს ქააქოთუ ბოშიქ ორცხონჯი. გორჩქინდუ ტყა დო ძიგირქ ოში ვერსის. ხვატეს, ხვატეს კიბირით ღეჯი დო ძღაბიქ დო გითიილეს მაჟია განიშე. მეურს ბოშინი, კინი ქეკააჭიშეეს თენენქ. ბოშიქ ქააქოთუ ბოთი დო გორჩქინდუ ზღვაქ. გემნოჩურეს ღეჯი დო ძღაბიქ დო ქეკააჭიშეეს ბოშის. თაქ გეჩანს ვითოჟირი ჯიმა ჭადარი. ეშეელუ თე ბოშიქ ჭადარიშა. ქუდუუჯყეს ღეჯი დო ძღაბიქ კვათუა კიბირით. ვითაართი მოკვათესინი, გინიილუ თე ბოშიქ მავითოჟირაშა. გვერდი მოკვათესინი, ქააქოთუ ბეჭეტი დო დიიძახუ: „პარამ(ი)-ჰურუმი გიშერი, მიჭირს დო მიშეელია!“ თე ბოშიში ცუდეს გამკოსოფეს ჯოლორენქ ჯაჭვი დო მოღვეერულესინი, ქეკააძახუ ოსურქ: „უშეელით ჩქიმი ქომონსია!“ ქუმორთეს ჯოლორენქ დო ეკოსოფეს თე ძღაბი დო კერი. ჯოლორენქ უწუეს ბოშის: „გიმეელია აშო!“ აშკურინუ ბოშის: „ეგება ოვჯკომანიეე“, მარა იშენთი გიმეელუ. თე მუში დაში ჩქვას ქიგდოსხაპუ დო ვიშ(ო) დოღურუ. ინგარა ჯოლორეფი. ღორონთქ ყვარია გუუტუუ. ქიმერთუ ყვარიაქ ჯოლორეფ(ი)შა დო უწუუ: „მა გუაცოცხლენქია“. გელააჩევაგუ ართი თოლი დო მიდართუ „მუიდუა?“ – კითხუ ღორონთქ. „მუთუნი ვარია“, – უწუუ. გუუტუუ ძერა. ქუმორთუ ძერაქ, „მა გუაცოცხლენქია“. – უწუუ ჯოლორენს. მიაშკევს ძერა. გელააჩევაგუ მაჟია თოლი დო ქოფურინუ. „მუ ამბე რენია?“ – კითხუ ღორონთქ. „მუთუნი ვარი, პატონია“, – უწუუ ძერაქ.

გუუტუუ ტორონჯი. ქიმეჩუ ჟირი უშკური დო პლატოკი. ქუმორთუ ტორონქ, „მა გუაცოცხლენქია“, – უწუუ ჯოლორენს, მარა ჯოლორენქ ვენდეს. ეხვეწუ ტორონქ: „მემაშკეითია!“ მიაშკევს ჯოლორენქ. ქიმერთუ ტორონქ, ქელუდგუ თოლიში მანგიორო უშკურეფი, ელუუსუ პლატოკი დო გააცოცხლუ ბოში, მარა კუნხიქ ზისხირით დააღაფუ.

მიდართუ ტორონქ ეშე. „მუიდუა?“ – კითხუ ღორონთქ. „მუ და, ყვარიას ართი თოლი გელუწევაგუ ღურელიშა, ძერას – მაჟია

დო მა გუაცოცხლია“. ღორონთქ უწუუ ყვარიას: „გაუწარებედავა!“ ძერას უწუუ: „მა ქომიძირუდასია, კვერკვეს ჟი დო ჟი გიაფური- ნუნდეე დო წყარი ვაგაშედას დო თეში გიაქიანდევევა!“ ტორონს უწუუ: „ირო თაში ცოფედავა!“ თეში უკულიე, ყვარიაქ გეუწარუნი, ძერას კვერკვეს წყარი ვააშენი დო ტორონს კუჩხი ბორკიში გიმე ჭითა უღუნი, ზისხირიში ნალაფა.

მოდართუ ტორონქ, ქიმორთუ თე ბოშ(ი)შა, ქიმეჩუ პლატოკი დო ქოფურიწუ. მიდართუ ბოშიქ, ჟირი ჯოდორქ ხასიას ქელააფუ- ნუ. ქიმერთუ ცუნა. მუში ცუდეს ოთხონენ(ი)დოვიტორხორო კონი დუ ღურელი. თე ბოშიში და როკაპი ცოფე დო თე კათა თიში ნაჭკომა ცოფე. ელუუსუ პლატოკი თე კათენს ბოშიქ, გააცოცხლუ არძა დო გუუტუუ. უკული მიდართუ მუში ცუნა დო იცხოვერუ ოსურ(ი)წკუმა ბედნიერო.

4. მეცხვარის ზღაპარი

იყენენ სამნი ძმანი¹. ამათ შეეძინათ და. ჰოდა მწყემსავდნენ ეს სამნი ძმანი ცხვარს, მაგრამ ყოველ ღამეს აკლდებოდა ცხვარს. უყარაულა უფროსმა ძმამ. დაიკარგა იმ ღამესაც ცხვარი. მეორე ღამეს შუათანა ძმამ უყარაულა. იმ ღამესაც დაიკარგა ცხვარი. უყარაულა უმცროსმა ძმამ. დაინახა ცხვრის ქურდი, ესროლა თოფი და დაჭრა, მაგრამ გაიქცა ქურდი. გათენდა მეორე დილა, რომ მოვიდა შინ, მისი პატარა და კივის. მივიდა და ნახა თავისი დანაკოდი ნეკზე².

გავიდა დრო და უფროსი ძმა გავიდა სახლიდან, ცოლი უნდა ითხოვოს. მივიდა ხელმწიფის სასახლეში და ითხოვა ხელმწიფის ქალიშვილი. ცხოვრობდა ის იქ. ინატრა ერთხელ თავისი ქვეყნის ნახვა. ცოლმა უთხრა: „არ წახვიდეო“, მაგრამ არ დაუჯერა და მაინც წავიდა. ცოლმა მისცა სავარცხელი, ერთი ბოთლი წყალი და ბეჭელი: „ესენი გასაჭირში გამოგადგებაო“.

წავიდა ეს ბიჭი რაშით. შევიდა თავის სოფელში, მაგრამ ვერ- სად ნახა კაცი. რომ მივიდა თავის სახლში, ნახა, რომ კვამლი ამოდის³. რაში გარეთ დააბა, შევიდა სახლში, მაგრამ კაცი ვერ ნახა. დაჯდა და ამ დროს მოვიდა მისი და. აკოცეს ერთმანეთს.

„რით მოხვედი, ჩემო ძმაო?“ – უთხრა დამ. „რაშითო“, – უთხრა. გავიდა და ააძრო რაშს ერთი ფესი და შეჭამა. „სამფეხა რაშით მოხვედიო, ძმაო?“ – უთხრა და „კი, ბატონოო“, – უთხრა. გავიდა და ააძრო რაშს მეორე ფეხი და შეჭამა. „ორფეხა რაშით მოხვედიო, ძამიაო?“ „კიო“, – უთხრა ძმამ. გამოვიდა გარეთ, ააძრო

¹ „სამი ძმები“; ² „პატარა თითზე“; ³ „რომ კვამლი მიდის“.

მესამე ფეხი რაშს და შეჭამა. „ცალფეხა რაშით მოხვედიო, ძმარო?“ – უთხრა და „კი, ბატონოო“, – უთხრა. გამოვიდა გარეთ და შეჭამა მეოთხე ფეხიც. „უფეხო რაშით მოხვედიო?“ „კიო“, – უთხრა. გავიდა და და რაშის ტანიც შეჭამა. „ქვეითად⁴ მოხვედიო?“ – უთხრა. „კიო“, – უთხრა. „აბა, შენც უნდა შეგჭამოო!“ „წადი, ზღვის წყალი გამოივლე პირში და მერე შემჭამეო!“

წავიდა გოგო და დაუძახა ტახს. მოვიდა ტახი, შეჯდა და წავიდა ზღვაზე. ამ დროს გაიქცა ბიჭი. რომ მირბის⁵, წამოეწივნენ გოგო და ტახი. ჰა, რომ უნდა დაიჭიროს, ამ დროს გადააგდო ბიჭმა საეარცხელი. გაჩნდა ტყე და ეკალი ას ვერსზე. ღრღნეს, ღრღნეს კბილით ღორმა და გოგომ და გავიდნენ მეორე მხარეს. რომ მიდის ბიჭი, ისევ წამოეწივნენ ესენი. ბიჭმა გადააგდო ბოთლი და გაჩნდა ზღვა. გადაცურეს ღორმა და გოგომ და წამოეწივნენ ბიჭს. აქ დგას თორმეტი ძმა ჭადარი. ავიდა ეს ბიჭი ჭადარზე. დაუწყეს ღორმა და გოგომ ჭრა კბილით. თერთმეტი რომ მოჭრეს, გადავიდა ეს ბიჭი მეთორმეტეზე. ნახევარი რომ მოჭრეს, გადააგდო ბეჭედი და დაიძახა: „პარამ-ჰურუმ გიშერო, მიჭირს და მიშეელეო!“ ამ ბიჭის სახლში მოგლიჯეს ძაღლებმა ჯაჭვი და რომ გამოიქცნენ, მოაძახა ქალმა: „უშეელეთ ჩემს ქმარსო!“ მოვიდნენ ძაღლები და დაგლიჯეს ეს გოგო და ტახი. ძაღლებმა უთხრეს ბიჭს: „ჩამოდიო ქვევით!“ შეეშინდა ბიჭს: „ეგებ შემჭამონო“, მაგრამ მაინც ჩამოვიდა. ამ თავისი დის ეშვს დაახტა და მოკედა⁷.

ტირიან ძაღლები. ღმერთმა ყვაეი გამოუშვა. მივიდა ყვაეი ძაღლებთან და უთხრა: „მე გავაცოცხლებო“. ამოჰკორტნა ცალი თვალი და წავიდა. „რა იყოო?“ – ჰკითხა ღმერთმა. „არაფერიო“, – უთხრა. გამოუშვა ძერა. მოვიდა ძერა, „მე გავაცოცხლებო“, – უთხრა ძაღლებს. მიუშვეს ძერა. ამოჰკორტნა მეორე თვალი და გაფრინდა. „რა ამბავიაო?“ – ჰკითხა ღმერთმა. „არაფერი, ბატონოო“, – უთხრა ძერამ.

გამოუშვა მტრედი, მისცა ორი ვაშლი და ცხვირსახოცი. მოვიდა მტრედი, „მე გავაცოცხლებო“, – უთხრა ძაღლებს, მაგრამ ძაღლები არ ენდნენ. ეხვეწა მტრედი: „მიმიშვითო!“ მიუშვეს ძაღლებმა. მივიდა მტრედი, ჩაუდგა თვალის მაგივრად ვაშლები, ამოუსვა ცხვირსახოცი და გააცოცხლა ბიჭი, მაგრამ ფეხი სისხლით შეეღება.

წავიდა მტრედი ზევით. „რა იყოო?“ – ჰკითხა ღმერთმა. „რადა, ყვაეს ერთი თვალი ამოუკორტნია უკედრისათვის, ძერას – მეორე და მე გავაცოცხლეო“. ღმერთმა უთხრა ყვაეს: გაშავებულ-

⁴ „ფეხით“; ⁵ „რომ მირბის, ისე“; ⁶ „აქეთ“; ⁷ „იქით მოკედა“.

ხარო⁸! ძერას უთხრა: „მე მენახოსო, რომ იელისში მაღლა-მაღლა დაფრინავდე და წყალი არ გესმებოდეს და ისე დაყოოდეო!“ მტრედს უთხრა: „მუდამ ასე ყოფილიყავიო!“ ამის შემდეგაა, ყვაფი რომ გაშავდა, ძერას იელისში რომ წყალი არ ესმება და მტრედს ფეხი ბარკლის ქვემოთ წითელი რომ აქეს, სისხლით⁹ შენალები.

წამოვიდა მტრედი, მოვიდა ამ ბიჭთან, მისცა ცხვირსახოცი და გაფრინდა. წავიდა ბიჭი, ორი ძაღლი გვერდით გაჰყვა. მივიდა სახლში. მის სახლში ოთხმოცდაცხრამეტი კაცი იყო მკედარი. ამ ბიჭის და როკაპი ყოფილა და ეს კაცები მისი ნაჭამი ყოფილა. ამოუსვა ცხვირსახოცი ამ კაცებს ბიჭმა, გააცოცხლა ყველა და გაუშვა. მერე წავიდა თავის სახლში და იცხოვრა ცოლთან ბედნიერად.

5. ზუგიდიშა ქიჭანეს

ხიტუს ხიტულ ჯოხოდუ დო
ი ამბესი ბესია.

თავადი დო ჟინოსკუა

ზუგიდშა ქიჭანესია.

ქემერთესინ,

კენჭი ქუურღვესია.

ჩე კენჭის ელუდესი[ნ],

უჩაქ ქუმურთესია.

„ახავაი დიამუს,

უცვაძარე ბედსია!“

ორზოლქ ქიშელიის დო

ცუჩა დიირთესია.

შკა შარაშა ქიმერთესი[ნ],

ცხენენქ დაანდვესია,

უზინდეს, ურჭიპეს,

ვეშაფონინესია.

მიოტეს ცხენეფი დო

კუჩხით მოლაზოჯესია.

მაჟია დღას ქიმერთესი[ნ],

შკვიდერქ ქოდოხვადესია.

ტყეები გამკანწყესი დო

ცუჩა მოლღვესია.

დოჭკირეს ტყებეფი დო

ჩაფიათ დიჭესია.

თი ზოთონჯ თი ჩაფიეფით

გეითიზოთესია.

⁸ „გაშავებულიყავიო“; ⁹ „სისხლის“.

5. ზუგდიდში დაიბარეს

ხიტუს ხიტული ერქვა და
იმ ამბავს ბესია (?).
თავადი და აზნაური
ზუგდიდში დაიბარესო.
რომ მივიდნენ,
კენჭი უყარესო.
თეთრ კენჭს რომ ელოდებოდნენ,
შავი მოუვიდათო.
„აჰ, დედამისს,
უბელო ბედსო!“
საგზალი შემოელიათ და
შინ დაბრუნდნენო.
შუაგზაზე რომ მივიდნენ,
ცხენები ჩაფულოთო,
სწიეს, ჭიმეს,
ვერ ამოიყვანესო.
მიატოვეს ცხენები და
ფეხით წამობრძანდნენო.
მეორე დღეს რომ მივიდნენ,
დამხრჩვალნი დახვდათო.
ტყავი გახადეს და
შინ წამოიღესო.
დაჭრეს ტყავები და
ჩაფულებად¹ შეიკერესო.
ის ზამთარი იმ ჩაფულებით
გამოიზამთრესო.

6. წისქვილი

– გუმორძგუა ილასია!
– ღორონთქ გაცოცხილასია!
– სკან წისქვილი მუჭო ირთაფ?
– დღაშე ქუნსი ქილასია.
ეუკონანქ, ჯგარჯგალანს,
დუუკონანქ, სარსალანს,
მუჟანს წყარი მიოკორდუნ,
სანდრო ქეთაჩხარჩხალანს.

¹ „ჩაფულად (წულად, ქალამნად)“.

6. წისქვილი

– გამარჯობა ილასო!
– ღმერთმა გაცოცხლოსო!
შენი წისქვილი როგორ ბრუნავს?
– დღეში ფქვავს ქილასო!¹
რომ ავწევ, ღერღავს,
დავწევ, წმინდად ფქვავს²,
როცა წყალი მიაკლდება,
სანდრო ჩააშხრიალებს.

7. ***

ართი კოჩქი ქუმორთუ დო:
„ოსურს გირიგენქია,
ოსურ, მარა მუ ოსური,
გვალე გაკეთენქია!
ჟიროშ მანათ ფარას მერჩანქ,
ცხენ დო უნაგერსია,
ცხენიშ ბინა ვაიღუნ-და,
კინი ჩქი მიველენთია.
ოსურიშ ამბე ვეკითხა,
საქმე ეკოცენსია:
ქულათ ქორე, ცვერეთ ქორე,
ჩხეშა ეკმუცენსია.
დერგ შა ცვალ ქიდნოიქუნ-და,
არძას გაითენსია,
შხვაში ქოთომქ მინილუ-და,
ცხოცხალს ვაგუტენსია“.

7. ***

ერთი კაცი მოვიდა და:
„ცოლს გაგირიგებო,
ქალი, მაგრამ რა ქალი,
მთლად აგაშენებო!¹
ორას მანეთ ფულს მოგცემ,
ცხენ-უნაგირსო,
ცხენის ბინა თუ არა გაქვს,
ისევე ჩვენ მივიღებთო.“

6: ¹ ქილა – მარცვლეულის საწყაო, იტევს ფუთ სიმინდს; ² „სრი-
ალებს“; 7: ¹ „გაკეთებო“.

ქალის ამბავი არ იკითხო,
საქმე ჩაიშლებო:
კოჭლიც არის, ბრმაც არის,
თემო დაშლილი აქესო².
დერგში ყველი თუ გიდევს,
სულ³ გაგითაეებსო,
სხვისი ქათამი თუ შემოვიდა,
ცოცხალს არ გაუშვებსო.

8. ***

ართი, ჟირი, სუმი, ოთხი.
მარკაშ ოკითხეშა მოვრთი,
მარკას კურთა მედინაფუ,
შარაშია გედინაფუ.
შარაშიაშ დოხოორეს
დუს კვათუნდეს ჯოღორენს,
ჭვალა ვანოღეღესი დო
კატუს გილმაძღვაკუნდეს.

8. ***

ერთი, ორი, სამი, ოთხი.
მარიკას საკითხავად მოეედი,
მარიკას ნიფხავი დაქპარგვია,
შარაშია გადაჰყოლია..
შარაშის სასახლეში
თავს აჭრიდნენ ძაღლებს,
წველა არ ჰქონოდათ და
კატას წველიდნენ.

9. ***

ჩელა მეურს ტარჩენიშა,
ვემიართე სკასკერიშა.
ჩელაშ ხორცი – ხუთ შაური,
გაგმოეჩა დო ცურა ული.

9. ***

ჩელა მიდის ტარჩენისკენ¹,
ვერ მივა შუალამემდე.
ჩელას ხორცი – ხუთი შაური,
გაეყიდი და შინ წავალ.

7: ² „ეშლებო“; ³ „ყველას“; 9: ¹ ტარჩენი – მდინარე სამეგრელოში.

10. ***

მიცორქი დო მიღირუქ,
ბამბეშ ძაფით მიკირუქ,
იქი გომიჭყორდასინი,
სამუდამოთ მიდინუქ.

-

ცოროფილ პუნს გილარდე,
ფულანდ ოკო გილაბდევე,
ჯგირშა მით გომითირანსი,
ოშ მანათი გილაბდევე.

-

ეჩდოხუთი იანარს
მათი იექუნქ დიარას,
ართი ქოთომს დოპილუნქ დო
გეგმუორძლა ქიანას.

-

დედაქ კაბა დომიჭუუ,
ეი დო თუდო ჭურჭულამი,
ფერი ბოში მა ვამოკო,
ბერგამი დო ბურჭულამი.

-

ირიფელი დოეთასი დო
ვამითასუ ფენჯგირე,
თიზმა სი გოიჯინუდას,
მა ლექსიშა მორჯგინე.

-

ვაარწყექო, ვლურუქინი,
ქუდმოსკიდუ ღუმუქინი?

10. ***

მიყვარხარ და მიღირხარ,
ბამბის ძაფით მიბიხარ,
ის რომ გამიწყედეს,
სამუდამოთ მეკარგები.

-

შეყვარებული მყავს დებილი,
ფოლადი უნდა დაეადო,
კარგში ვინც გამიცვლის,
ასი მანეთი დაეუმატო¹.

-

¹ „დავადო“.

ოცდახუთ იანვარს
მეც გაემართავე ქორწილს,
ერთ ქათამს დაეკლაე და
გამოვაძღობ ქვეყანას

—

დედამ კაბა შემიკერა,
ზევით და ქვევით ჭრელიმ³,
ისეთი ბიჭი მე არ მინდა,
თოხიანი და წალდიანი.

—

ყველაფერი დაეთესე და
არ დამითესსავს ცოცხი,
იმდენი შენ იცოცხლე⁴,
მე რომ ლექსში მაჯობო.

—

ვერა ხედავ, რომ ვკვდები,
რომ დამრჩა ღომი?

11. ***

ოხირუშა მივოცაცა,
ქოთომქ მიოტარჩალუუ,
იქი ჯგირი მიზალუ დო
ტურაქ მიდარჩალუუ,
ჟინოსკუას მეკუნდი დო
მარგალქ მიდმოჩარჩალუუ.

—

ართ ჯოღორი ქოპუნსი დო
გერშა უგუ ნაფოლეე,
დოჯირელო ლალუნსინი,
ხოლო ვაჭე ნათოლეე?
გემთომილუ ბოკონეფი,
გემთომჭყვიდუ ქოთომეფი,
ცქვაფილ ძალამ ორდუ, მარა
ვააჭოფუ ბორკილ ღეჩქი.

—

ათე ფუთურ ვაჭარენსი
მუ დლაქიე, აჭარენსი!
ითამ ვაჭარ ეორეთია,
შაურიანს დოხურდანა,

² „ეიზამ“; ³ „წინწყლებიანი“; ⁴ „გეყუროს“.

ჯიბეში ქიეხატუნა,
ცხენიშ გეხუნა ვაურქუნა,
დროგის გილუხაკუნა.

—

ოთარ ბოში ვორექია,
ტყურას ვაგალორენქია,
ლარიბი დო დიდარსი
არძას გავაწორენქია.

—

სი რძირინი, თიში აშო
ირო გური მეწუხებუ,
მოკო, ირო რძირე, მარა
ჭიჭე შხეაშა მერიდებუ.
უპლანეთი გიულასი
ბრელი შხეათი დეკვირებუ.
აწი საქმეს მუჭო უჯგუ,
ინა სკანდა მემინდებუ!

—

ასე იეჭა ხალათის,
მიკიექუნა სანაკის,
ეთი ბოში გამირიგი,
ქუგაჩუქენქ მანათის.

—

ჩქიმ ცოროფილ, მუშ ჭირიმა,
მუჭომ ჯგირი გვარიში რე!
სახელ ვამარაგადე დო
ათაქიან განიში რე.
ირი კოჩი მირაგადუ:
„თე ცოროფა მიოტეე!“
თე ცოროფა მივოტე დო
შურ ქომიდგუ დიოდეე.

—

ირო წიგნი ვჭარათო,
დღასი ვავაჭარათო?
მა წიგნის ირო ვჭარუნქ,
მელან ვეგემწენდასინი,
ბოშენს ირო ვიჭანუნქ,
დედა ვეშემტყვენდასინი.

—

ხურხის მიცხიკონუანს,
ოკო ორდას ფირტიეშ ხვალი,

დოხტურქ თენა გიშამჭარ:
კატუმ ბუა დო ჭუკიშ ხეალი.

–
გოლას ქუა მიკოძუნი –
რზენიშ გიორგინაფალ,
ძლახის წაბი მიკოდგუნი –
ბოშიშ გიოდინაფალ.

–
დუდი მაფუ ობონალ,
ბოში მაფუ ოგორალ;
დოგგორი-და, ქოპუნდას,
ბედინერი პოფუდას!

–
ჩქიმ ოთახუს ვოჯანუქ,
წოხლე ეწომიძუ ქოშ,
ქიმორთიო, სქანი ჭირ,
ჩქიმი ჩელაია ბოშ?

–
ცოროფილსი ქოძირუნქ-და,
გეგაჯამუ ცაში კარი,
ცოროფილსი ვაარწყექ-და,
მუ მოლე რე სკანი ჯანი.

–
პატონ ოსურ მოზოჯუნს,
ვემევეხეადით ედგინას,
დედა, ღორონთ მაღირსენა
თეშ კიდირიშ მეჯირას!

–
ხეს ბეჭეტი მუმოგუ დო
კისერს – მენდალიონია,
აბა, ბოში, ქირგუქი-და,
ამსერ მიდამიციონია!

–
მეიჯლონანქ კარტიშკას
ქუთეში დო ქართი შკას,
ჩქიმ ჭირ ქორლოლამუდას
სკან თოლი დო წაბი შკას!

–
მუჭო, ბოში, გეყირყინუნქ,
ჭერშა გემიკირუდიო?
ნაჭირ თხაშა გეგიმორჩი,
მეტშა ვამიღირუდიო?

ჩიტი ვორექ, კვინჩა ვორექ,
დრიმიტიაშ სინჯა ვორექ.

11. ***

საქურდლად მივიპარები¹,
ქათამმა დაიკრიახა,
მან კარგი მისურვა და
ტურამ წაათრია,
აზნაურს მიყავდი და
გლეხმა წამათრია.

ერთი ძალღი მყავს და
მგელს უგავს ნაკვალევი,
დაწოლილი² რომ ყეფს,
ხომ არ არის გათვალული³?
გამომილო ბოკონები⁴,
გამიწყვიტა⁵ ქათმები.
ნაქები ძალიან იყო, მაგრამ
ვერ დაიჭირა დაბორკილი ღორი.

ამ ფოთელ ვაჭრებს
რა ბედი ეწიათ⁶!
ვითომ ვაჭრები ვართო,
შაურიანს დაახურდავებენ,
ჯიბეში ჩაიჩხრიალებენ,
ცხენზე ჯდომა არ იციან,
დროგს დაახრიგინებენ.

ოთარ ბიჭი ვარო,
ტყუილს არ გატყუებო,
ღარიბსა და მდიდარს
ყველას გავათანასწორებო.

შენ რომ გნახე, იმის შემდეგ⁷
მუდამ გული მიწუხს,
მინდა, მუდამ გნახო, მაგრამ
ცოტა სხვისა მერიდება..

¹ „ფეხაკრეფით მივიდივარ“; ² „დაწოლილად“; ³ „ხომ არ სჭირს ნათვალევი“; ⁴ ბოკონი – სახლის საყრდენი ბოძი; ⁵ „გამომიწყვიტა“; ⁶ „რა დღე არის, რომ ეწერათ“; ⁷ „აქეთ“.

ურიგოდ სიარულს
ბევრი სხვაც დააკვირდება.
აწი საქმეს რა უჯობს⁸,
ის შენთვის მომინდვია!

ახლა ვიკერავე ხალათს,
ჩაეცივამ სენაკში,
ის ბიჭი გამირიგე,
გაჩუქებ მანეთს.

ჩემი შეყვარებული, მისი ჭირიმე,
როგორ კარგი გეარისაა!
სახელს ვერ ვიტყვი და
ამ მხარისაა⁹.

ყველა¹⁰ მეუბნება:
„ეს სიყვარული მიატოვე!“
ეს სიყვარული მიატოვე და
სული მიდგას ჯერჯერობით.

მუდამ წერილი ვწეროთ,
ერთმანეთს არ ველირსოთ?
მე წერილს ყოველთვის დაეწერ,
მელანი რომ არ დამესხმებოდეს,
ბიჭებს ყოველთვის დაეიბარებ,
დედა რომ არ შემიტყობდეს.

ყელში მიხიციინებს,
უნდა იყოს ჭლექი¹¹,
ექიმმა ეს გამომიწერა:
კატის რძე და თაგვის ყველი.

მთაზე ქვა რომ დევს –
ვაკეზე დასაგორებელი,
გოგოს წარბი რომ აქვს¹² –
ბიჭის დასალუპავი.

თავი მაქვს დასაბანი,
ბიჭი მყავს მოსაძებნი;
თუ მოეძებნე, მყავდეს,
ბედნიერი მყოლოდეს!

⁸ „როგორ უჯობს“; ⁹ „აქაური განისაა“; ¹⁰ „ყოველი კაცი“; ¹¹ „ფილტვის ხეულა“; ¹² „ადგას“.

–
ჩემს ოთახში ვწევარ,
წინ მიღევს ქოში,
მოხვედი, შენი ჭირიმე,
ჩემო თეთრო ბიჭო?

–
შეყვარებულს თუ ნახავ,
გაგეღება ცის კარი,
შეყვარებულს თუ არ ხედავ;
რის¹³ მაქნისია შენი ჯანი!

–
ქალბატონი მობრძანდება,
ვერ მივხვდით ადგომას,
ღედავ, ღმერთი გვაღირსებს
ამის მკერდზე მიწოლას!

–
ხელზე ბეჭედი მიკეთია¹⁴ და
ყელზე – მენდალიონიო,
აბა, ბიჭო, თუ ვარგიხარ,
ამალამ წამიყვანეო!

–
გიზაენი სურათს
ქუთაისსა და თბილისს შორის,
ჩემი ჭირი შეგეყაროს
შენს თვალსა და წარბს შორის!

–
ბიჭო, როგორ ყროყინებ,
ჭერზე მები?
ჭირიანი თხის ფასად¹⁵ გაგყიდე,
მეტად არ მიღირდი?

–
ჩიტი ვარ, სკვინჩა ვარ,
ღიმიტრიას სიძე ვარ.

12. ***

გილეოხედი მახათის,
გევაშკევანდი მათრახის,
მახათური ოსურენს
ლიბუ ღუმუ ცოფუდეს.
ვაი თიში მულაშენ,
მეფეშ მოზოჯუაშენ!

¹³ „რა“; ¹⁴ „მაქვს წამოგებული“; ¹⁵ „ჭირიან (ჭირგამოვიღე) თხაში“.

მეფეშ კარს მიივში დო
სუმ ტორონჩქ ქეშევეხვადუ,
სუმინხოლო ქურუ-ქურუ
ერეგუას მივაბარი.
„ერეგუა სო რენია?“
ოსხაპუ დო ობირუს.
„თექი მუ არუქესია?“
დიდა-სკუა მერიშე
წყარშა გეუწურესია.

12. ***

ვიჯექი! მახათში,
ეურტყამდი მათრახს,
მახათელ ქალებს
რბილი ღომი გამოსვლოდათ.
ვაი მის მოსვლას,
მეფის მობრძანებას!
მეფის კარზე მივდიოდი და
სამი მტრედი შემხვდა,
სამივე ქოჩორ-ქოჩორა
ერეგუას მივაბარე.
„ერეგუა სად არისო?“
საცეკეაოდ და სამღერად“.
„იქ რა არუქესო?“
დედაშვილი მერიშე⁴
წყალში ჩაუყარესო⁵.

13. ***

ვა ვაყუნუქ დგებიას,
ირო ვჩანს ლებიას.
ვა ვაყუნუქ ზარქუას,
ირო ჭკის მოზაფუნანს.
ვა ვაყუნუქ ჩიქობას,
დღას ვავჩანს ჩე ქობალს.
მა ვაყუნუქ დადიას,
კეთილსი დო მარდიანს.

¹ „ჩამომჯდარი ვიყავი“; ² მახათი – სოფელი მარტვილის რაიონში; ³ „მისი მოსვლისათვის (მოსვლის გამო)“; ⁴ მერიშე – ძროხის სახელი [= მოცვისფერი (?)] (შდრ. მერიშია „მოცვი“: ო. ქაჯაია, მეგრულ-ქართული ლექსიკონი, II ტ., თბ., 2002, გვ. 249); ⁵ „დაუცურესო“.

13. ***

არ გაეყვები დგებიას,
მუდამ მაჭმევს ლობიოს.
არ გაეყვები ზარქუას,
მუდამ მჭადს მაზელინებს.
არ გაეყვები ჩიქობავას,
მისდღეში არ მაჭმევს თეთრ პურს.
მე გაეყვები დადიანს,
კეთილსა და მადლიანს.

14. ***

ქოსხაპ, ქოსხაპ, დოფიგურე!
ეჯგუთა სხაპუა სო დიგურე?
თიზმა ქოისხაპუდასი,
კურხეფ მეიტახუდასი!
აბა, ბოშეფ, გიაშკეითი,
მასხაპალი მიაშკეითი!

14. ***

იცეკვე, იცეკვე, დააფიგურე!
ამისთანა ცეკვა სად ისწაულე?
იმდენი გეცეკვოს.
ფეხები მოგეტეხოს!
აბა, ბიჭებო, დასცხეთ,
მოცეკვავე მიუშვით!

15. ***

ეფი, ეფი, ეფი, ეფი,
სუმი ჯიმა დგებიეფი
დორძლედედეს ცომურითი,
მიკოხედეს ექი-ექი.

15. ***

ეფი, ეფი, ეფი, ეფი,
სამნი ძმანი დგებიეფი
გამძლარიყუნენ ტყემლით,
მიმსხდარიყუნენ¹ აქა-იქ.

¹ „მიმსხდარი იყუნენ“.

16. ლაზაში გაჭირება

ართი გლეხიქ, – სახელო ლაზა ქიგვოდვათ, – ქიდელახუ-ჯანუ დო სინჩხე უუარჟალუანს. აკოსერილს ქომორთეს მეზობელენქ, ოსურენქ, ლეხიშ ოძირაფუშა. ქოდოდოხოდეს დაჩხირპის, ეუკონეს კაბას დო იტიბუნა ბორკენს. კურთა ვამაძუნა დო გიუჭიჭკანა, გიჩქუნ, თინა. მაჟია განიშე ჯანუ ლაზა დო უჯინე თენენს. ქიდიიჭყუ შფოთაფი. „მუ რე, სი კოჩი, ვარესო რექიოა?“ – მუში ოსურქ. „ვარია, – ლაზაქ, – ლაზა ორწყე უჩასია, თიშენი მითოფუშანსია!“.

16. ლაზას გასაჭირი

ერთი გლეხი, – სახელად ლაზა დავარქვათ, – ავად გახდა. წვეს და სიცხე აჟრიალებს. შეღამებულზე მოვიდნენ მეზობლები, ქალები, ავადმყოფის მოსანახულებლად. დასხდნენ ცეცხლაპირას, აიწიეს კაბა და ითბობენ ფეხებს. ნიფხავი არ აცვიათ და მოუჩანთ, რომ იცი, ის. მეორე მხარეს წვეს ლაზა და უყურებს ამათ. დაიწყო შფოთვა. „რა არის, შე კაცო, უარესად ხარო?“ – ცოლმა¹ [ჰკითხა]. „არაო, – ლაზამ, – ლაზა ხედავს შავსო, იმიტომ ქშინავსო!“.

17 მორიალეში ნაჩამინაში შელოცვა

მორიალე მორისკუა,
ჩხორო დიდა, ჩხორო სკუა,
ნურთი სკუნქ დო ნურთი მართეუნქ
ნურთ დიდა დო ნურთი სკუა!

17. მორიელის ნაკბენის შელოცვა

მორიელო მორიშვილო,
ცხრა დედაე, ცხრა შვილო,
ნურც კვერცხს დებ, ნურც ბარტყობ
ნურც დედა და ნურც შვილი!

18. მონაყამაში შელოცვა

თუთაშხას მოხეადიო?
თახაშხას მოხეადიო?
ჯუმაშხას მოხეადიო?

¹ „მისმა ცოლმა“.

ცააშხას მოხვადიო?
ობიშხას მოხვადიო?
საბატონს მოხვადიო?
ჟაშხას მოხვადიო?
ულას მოხვადიო?
დოხუნას მოხვადიო?
დოჯირას მოხვადიო?
ჭკომუას მოხვადიო?
ქომიწინქ-და, გოიტენქ,
ვარა ვაგოიტენქ!
სერით გიეპარტყალუქ,
დღაშით კოჩი ვაგორწყენ,
ქიმგოხუა ქუფეს,
გუგაქარენქ ლუფეს.
ფუი, თაშ გეექარ თე მონაჟამაქ!

18. მოჟამულის შელოცვა

ორშაბათს ხარ მონახვედრი!¹
სამშაბათს ხარ მონახვედრი?
ოთხშაბათს ხარ მონახვედრი?
ხუთშაბათს ხარ მონახვედრი?
პარასკევს ხარ მონახვედრი?
შაბათს ხარ მონახვედრი?
კვირას ხარ მონახვედრი?
სიარულისას ხარ მონახვედრი?
ჯდომისას ხარ მონახვედრი?
წოლისას ხარ მონახვედრი?
ჭამისას ხარ მონახვედრი?
თუ მეტყვი, გაგიშვებ
თორემ არ გაგიშვებ!
ღამით დათუხთუხებ,
დღისით რომ კაცვი ვერ გხედავს,
დაგამხოვ ძარს,
გაგაქარებ სასწრაფოდ² (?).
ფუი, ასე გაქარდა ეს მოჟამული!

¹ „ორშაბათს მოხედი?“, ² შდრ. ლუფელო – სწრაფად (ო. ქაჯაია, მეგრულ-ქართული ლექსიკონი, III ტ., თბ., 2002, გვ. 202).

19. გვერიში ნაჩამინაში შელოცვა

არე მარე, ქვარე ზარე,
ქვარე მარწუხია ზარე,
მეესიში დინაბადი,
მინი ჭიჭე, მინი დიდი,
მინი ართიანისხიი.
დღას მისი გუგონებუ,
გვერს ულუ გედგოდუნი,
გოლას ქიმეხონუნდუნი,
ქვიშას ქიმეთასუნდუნი?
აი, გვერს ოჭიშ მეტახი!

19. გველის ნაკბენის შელოცვა

არე მარე, ქვარე ზარე,
ქვარე მარწუხია ზარე,¹
მაისის დაბადებული,
ზოგი პატარა, ზოგი დიდი,
ზოგი თანატოლი².
მისდღეში ვის გაუგონია,
რომ გველს უღელი ედგა,
მთაზე ხნაედა,
ქვიშას თესაედა?
ჰაი, გველს წელი მოსწყვიტე³!

¹ საწყისი ორი სტრიქონის აზრი გაუგებარია; ² „ერთმანეთისხელა“;
³ „მოსტეხე“.

მეგრული ტექსტების პასპორტი

- 1, 2. სოლომონ (ფარნა) იოსების ძე კარტოზია, დაბ. 1864. ნაქალაქევი (ღებაღათურე).
3. მიხა გვატის ძე ბაღათურია, დაბ. 1885. ზემო ნაქალაქევი.
4. ალექსანდრე (ალე) კონდრატეს ძე ზარქუა. დაბ. 1931. ზემო ნაქალაქევი.
5. მიხა ბაღათურია (იხ. გუდავა 1975, 233).
6. სოლომონ (ფარნა) კარტოზია (იხ. გუდავა 1975, 234).
- 7–9. სოლომონ (ფარნა) კარტოზია.
10. ძაძუ ტაგუს ასული ბაღათურია-კაკულია, დაბ. 1901. ნაქალაქევი (ღებაღათურე) (იხ. გუდავა 1975, 138–139, 238, 250, 255–256).
11. ძაძუ ბაღათურია-კაკულია.
- 12, 13. ფატული ალექსანდრეს ასული დადიანი-კარტოზია, დაბ. 1911. ნაქალაქევი (ღებაღათურე).
- 14–16. შუქურ მიხას ძე ბაღათურია, დაბ. 1926. ზემო ნაქალაქევი.
17. თეო გუხილიას ასული გაბუნია-კარტოზია, დაბ. 1870. ნაქალაქევი (ღებაღათურე).
- 18–19. ძაძუ ბაღათურია-კაკულია.

1. არ კულანიში ამბაი

ართელი კოჩის სუმ თანე კულანეფე უყონუტეენ დო ოხორჯა-თი ძაბუნი გაუჯანტეენ. ქიმოლი-მუშის უწვეენ-ქი: „მა ნა დობლუა-მა, მა ნა მემინგაფს, ემკათა ოხორჯა გოაგინონდა!“ ეკულე დო-ლუუ ია ოხორჯა. აწი ქიმოლი იჩილასინონ. დუნდა გუილუ დო მუში ოხორჯაში მენგაფუ ვა ძიუ. აწი კოჩიქ მუ ყვას? ართელი კულანი-მუში ნანა-მუშის ნუნგაფტეენ დო: „ია დობგოადა“. კულანიქ იმგარს, იმგარს-ქი: „ბაბას კოჩი ოყუფსია?“ დო. კოჩი აწი ნოლაშა გეხთუ დო ალთუნ-ტაქუმი ქიშილუ. კულანიქ ბაბა-მუშიშ ტკობაშა ქანუხიუ ალთუნეფე დო დაღიშა იმტუ მენდრა, ბაშქა ქროიშა. დაღის ჩობანეფე ძიუ დო მჩხუიში ფოსთი ქაგუწულუ. ია აშო ქომუითუ დო ბაშქა ქლოეფეშა იგზალუ.

არ ოხიოიშა ქომეხთუ: „მამა მითი ვა მიყოუნდა დო ქემზდითდა, ხეზმექმადი გაყვეთდა!“ ოხიოის არ ნანა დო დელიკანი ბიჭი სქიდუ-ტეს. ენთეფე ნა სოთი იდან, ამუქ ფოსთი ქამუიწიყს, – დოლოხე მსქეა მოწიყხეი კულანი ენ, – დულდაფე დიქიყს დო ხოლო ია ფოსთი მუითუმეს დო ეშო ელახენ კიაკალა. არ წანაკონაის ქელახეტუ.

აწი ია ნანა-მუში დო ბიჭი დუგუნიშა იგზალეს. ენთეფე ნა დუგუნიშა იდეს, კულანითი ცხენის გეხედუ დო დუგუნიშა იგზალუ მუქთი. ხეს მაწკინდი, მჭითა თოლი დოლოდეალეი, მოძინ. დუგუნი-შა ქამახთუ ცხენის გეხუნეი დო: „აჯელე ვიედა“, დო გეისიგეი გუიქთუ, ფოსთი ქომუითუ დო ქელახედუ კიაკალა.

აწი ია ბიჭი დუგუნიშენ ქომოხთეს ნანა-მუშიკალა. „დუგუნის ნა ცხენის გეხუნეი კულანი ტუდა, ია მა ბგოამინონდა“. ემუქთი უსიძინს. „ნანადა, არდა ონდი, ჭიტა მჭკიდი ქოგემიდეია დო ია კულანი სო ენ, გოფთამინონდა“. ბიჭი იგზალუ ნოლაკელე. ბიჭიშ ნანას უწუ-ქი ფოსთი მოთეალეიქ: „სი დულდაშა იდია დო მჭკიდი მა გებდუმედა“.

ია ხეზმექმადიქ ჭიტა მჭკიდი ჭიტა კიცითე ქოგედუ დო მაწკინდითი ქომიშუდუ. „თეფეშა იდია დო ადა მჭკიდი ქოჭკომია დო ქომოხთი გერისია; კისმეტი-სქანი მი ენდა, ქონაგნეფუდა!“ მჭკიდი ოკოტახუ დო მაწკინდი ქოძიუ. ბიჭი ოდაშა ქამახთუ დო: „ილლა წკაი ემუქ გემიბაზდა!“ ემუქთი ფოსთი მუიწკუ დო წკაი ქოგედუ დო დელიკანის ქამულუ შუშეთენ. ედო დოგოუ დო ნოლამისა-მუში დოყუ.

1. ერთი გოგოს ამბავი

ერთ კაცს სამი ქალიშვილი¹ ჰყოლია და ცოლიც სწეული სწოლია. თავისი ქმრისთვის უთქვამს: „მე რომ მოეკედებო, ჩემი მსგავსი² ქალი უნდა შეირთო!“ მერე მოკვდა ის ქალი. ახლა კაცმა ცოლი უნდა შეირთოს. ქვეყანა მოიარა და თავისი ცოლის მსგავსი ვერ ნახა. ახლა კაცმა რა ქნას? თავისი ერთი გოგო დედას ჰგვანებია და: „იმას შევირთავო“. გოგო ტირის, ტირის: „მამას ვინმე გაჰყვებაო“³. კაცი ახლა ქალაქში ჩავიდა და ოქროულობა ამოიტანა. გოგომ მა-მისაგან მალულად მოიპარა⁴ ოქროები და ტყეში გაიქცა შორს, სხვა სოფელში. ტყეში მწყემსები ნახა და ცხერის ტყავი გამოართვა. ის ასე მოიხურა და სხვა სოფლებში წავიდა.

ერთ სახლში მივიდა: „მეო არაგინ მყავსო და ამიყვანეთო, თქვენი მოსამსახურე ვიქნებიო“⁵. სახლში დედა და ყმაწვილი ვაჟი ცხოვრობდნენ. ისინი რომ სადმე წავლენ, ეს ტყავს მოიხდის, — შინით ლამაზად გამოწყობილი ქალიშვილია, — საქმეებს გააკეთებს და კელავ იმ ტყავს მოიხურავს და ისე ზის კერასთან. ერთ წლამდე იჯდა.

ახლა ის დედა⁶ და ვაჟი ქორწილში წავიდნენ. ისინი რომ ქორწილში წავიდნენ, გოგოც ცხენზე შეჯდა და ქორწილში წავიდა თვითონაც. ხელზე წითელთელიანი ბეჭედი⁷ აქვს წამოცმული. ქორწილში შევიდა ცხენზე მჯდარი და: „მეჩქარებაო“, და უკან გამობრუნდა, ტყავი მოიხურა და მიჯდა კერასთან.

ახლა ის ვაჟი დედასთან ერთად ქორწილიდან მოვიდა⁸. „ქორწილში რომ ცხენზე მჯდარი გოგო იყო, ის უნდა ვითხოვო“⁹. ისიც უსმენს. „დედაო, ერთიო ისა, პატარა მჭადი გამომიცხვეო“¹⁰ და, ის გოგო სად არის, უნდა ვიარო“. ვაჟი წავიდა ქალაქისკენ. ვაჟის დედას უთხრა ტყავმოხურულმა: „შენო საქმეზე წადიო და მჭადს მე გამოვაცხოზო“.

იმ მოსამსახურემ პატარა მჭადი პატარა კეცით გამოუცხო¹¹ და ბეჭედიც ჩაუდო. „მთაზე ადიო“¹² და ეს მჭადი შეჭამეო და გამობრუნდიო¹³; შენი ბედი ვინც არისო, გაიგებო!“ [ვაჟმა] მჭადი გატეხა და ბეჭედი ნახა. ვაჟი ოთახში შევიდა და: „უსათუოდ წყალი იმან დამისხასო!“ იმანაც ტყავი მოიხადა და წყალი დაუსხა და ვაჟს შეუტანა ჭიქით. ჰოდა შეირთო, თავისი ცოლი¹⁴ გახადა.

¹ „სამი ცალი გოგოები“; ² „მე რომ მგავს, ისეთი“; ³ „«მამას კაცი გაჰყვებაო» და“; ⁴ „მოპარა“; ⁵ „მოსამსახურედ გეყვითო“; ⁶ „დედამისი“; ⁷ „ბეჭედი, წითელთელჩადებული“; ⁸ „ის ვაჟი ქორწილიდან მოვიდნენ დედამისთან ერთად“; ⁹ „ის მე უნდა ვითხოვო“; ¹⁰ „დამიდევიო“; ¹¹ „დაუდო“; ¹² „წადიო“; ¹³ „მოდი უკანო“; ¹⁴ „პატარძალი“.

2. ხინი დო ბადი

ტვენ დო ვარ ტვენ ხინი დო ბადი. ხინის ბეე დეაყვეენ, ბიჭი დო კულანი. ნანა-მუშიქ უწუქი: „ცხიკეყე ქომოშილითა!“ მჭკიდი დო ყვალი ქომეჩაყს. აწი ნულვან. ყვაოჯი მულუნ, უწუმეს-ქი: „მჭკიდი დო ყვალი ემისთოლია, მანთი ამბაი გეგიტკომედა!“ კულანის ვა ამეტენ, ბიჭიქ ქდუტკომეს. ყვაოჯიქ უწუმეს-ქი: „ნანაქ გიწვასინონ: «ბაბა-სქანიში მონი კარსულას დოლოძინ ედო ადა ქიშილი» უწვი-ქი: «ჰემ წოხლე სი იშილი დო ეკულე მა ეშიიმედა». საპონი, მაქვალი, ოცხოჯი ქეზდი!“

ბეეყე ნულვან აწი. ოხოიშა ქომოხთეს, ნანა-მუშიქ უწუმეს-ქი: „ბაბა-სქანიში მონი კარსულას დოლოძინ, ედო ადა ქიშილით!“ ბიჭიქ უწუმეს-ქი: „ჰემ წოხლე სი იშილია!“ ხინიქ აწი ეშიმეს. ნუნთხიყან, ხინი დოგიბუყან ედო ქდასეს ტუტულეყე ქოგედუმენან. ბიჭი დო კულანი ჭეიშა ქდულვან.

ბადი ქომოხთუ დო ხინის უწუმეს: „ხინიო, ხინიოა, მუფეი კაი გდაი ენა! მოხთი დო ქოპკომათა!“ ბეეყეს აძიციენან. ბადიქ ქოძიოყს, უწუმეს-ქი: „მუჭო ეგხთითა?“ „ღემში დო ღემში გდოო-ციგითა დო ეშო დეყთითა“. ბადი აწი დულუნში, მუნდის ნაციგენ. „მუჭო ეგხთითა, მთინი მიწვეითა!“ „სქანი მეზობელიშენ მოკაილი სკელე“. სკელეში მოკამალუშაქის ენთეყე გეცხოხტუნან დო იმტენან.

ადა ბადიქ ქოძიოყს, ბადი დოლათხოზენ. აწი ბეეყეს უწუმეს-ქი: „ხე ქომეგისვითა!“ ბიჭიქ ოთხოზი (II ოცხოჯი) მეტკომეს ედო ლობეი დიყუ. მუნთეყე არ მეტრო მენდახთეს. ბადი ზოი-ზვაითენ ქამიკულუნ დო დოლათხოზენ. აწი საპონი მეტკომეს დო ღლეპი დიყვენ. არ მეტრო ბეეყე მინდულვან. ბადი ღლეპის ქამეკახთუ დო ბეეყეს დოლათხოზენ. ბადიქ ბეეყეს უწუმეს: „გეკტიშითა!“ აწი მაქვალი მეტკომენან: დიდი ღალი დიყვენ. ბადი ვა მეკალუ, გუქთუ დო ოხოი-მუშიშა მენდახთუ.

კულანიქნაი ბიჭის უწუქი: „წკაი მაშვენა“. ბიჭიქ უწუქი: „წკაი ვა შეადა!“ აწი კულანი ქოდვანჯიუ. ქდუთული ქეწუდუმეს ბიჭიქ, მუქ ნულუნ დო წკაი ქოშუყს დო მსკევი დიყვენ. აი კულანიქ გოკუცხუნ დო უწუმეს-ქი: „ჯუმა, სინ მუ მოლოდია!“ „მო გაშქუინეტაზა! მა აქ ვოე, მსკვა ჯა მეგირქინია“.

ადა კულანი არ ბიჭიქ დოგოუ. არ ღდას ხეზმექდაი ხინიკალა ღალი-ძიჯიშა მენდახთეს. ხინიქ კულანის ჭოკა ქოდილიქუნაყს, კულანიქ ხინიში ქოდილიქუნაყს. ხინიქ ნუნთხიყს დო ღალის დულუმწკიყს. დიდი ჩხომი მულუნ დო ემუქ ქუიმხოხ. ხინი

გუიქთუ ოხიოშა დო, სანქის ძაბუნი ენ, ბეეს უწუმეს-ქი: „მსკევი ქომომიყონია; ენა პტკომა, დოვიკაქა!“ ბიჭი ულუნ დალიშა, მსკევი ქომუყონეყს ოხიოშა. მსკევიქ უწუმეს-ქი: „არ დეეკე ქოომჩია!“ ნულუნ დალი-პიჯიშა დო კულანის გამგარს: „ეოი, ვოი, და-ჩქიშია, მანდა მტკომასიონანდა!“ მინდულუნ ოხიოშა. „ხოლოდა არ დეეკე ქოომჩია!“ ხოლო: „ეოი, ვოი, და-ჩქიშია, მანდა მტკომასიონანდა, ედო ქეშახთია!“ მინდულუნ ოხიოშა. ხოლო: „არ დეეკე ქოომჩია!“ ბიჭიქ უწუმეს-ქი: „აიშა მუ იქიყდა?“ დო ბიჭითი ნოყუყს. იმგარს ხოლო: „ეოი, ვოი, და-ჩქიშია, ექოენ ქეშახთია!“ ია ბიჭიქ უწუ-ქი: „და-სქანი სო ენდა?“ „ჩხომიქ ქოტკომუდა. უილე ელახთი დო წკაის გულუსკუია!“ გულუსკუეს დო ჩხომი ქოტკოყეს, კულანი ქიშიყონეს, ჩხომიქ ტკომევეტუ. ხინის უწვეს-ქი: „შკეით კამა გიონი დოქსე ცხენი?“ „შკეით კამა მიონდა“. ხინი შკეით კაჩას ქოგელოკიდაყან დო დიროდუ.

2. დედაბერი და ბერიკაცი

იყო და არა იყო¹ დედაბერი და ბერიკაცი. დედაბერს ბავშვი გასჩენია, ბიჭი და გოგო. დედამ² უთხრა: „ფიჩხეები მომიტანეთო!“ მჭადსა და ყველს მისცემს. ახლა მიდიან. ყვაფი მოდის, ეუბნება: „მჭადი და ყველი ამომიგდეო, მეც ამბავს ჩამოგიგდებო!“ გოგო ვერ გაიმეტებს, ბიჭი აუგდებს. ყვაფი ეუბნება: „დედა გეტყვის: «მამაშენის მძივი ქვაბში აგდია ჰოდა ეს ამოიღე!» უთხარი: ჯერ³ შენ ამოიღე და მერე მე ამოვიღებ-თქო⁴. საპონი, კვერცხი, სავარცხელი აიღე!“

ბავშვები მიდიან ახლა. სახლში მოვიდნენ, დედა ეუბნება: „მამაშენის მძივი ქვაბში აგდია, ჰოდა ეს ამოიღეთო!“ ბიჭი ეტყვის: „ჯერ შენ ამოიღეო!“ დედაბერს ახლა ამოაქეს. ჰკრავენ, დედაბერს მოხარშავენ და ჯამზე ნატრებს⁵ დააწყობენ. ბიჭი და გოგო ტერზე ავლენ.

ბერიკაცი მოვიდა და დედაბერს ეუბნება: „დედაბერო, დედაბერო, როგორი კარგი საჭმელიაო! მოდი და შეეჭამოთო!“ ბავშვებს ეცინებათ. ბერიკაცი ნახავს, ეტყვის: „როგორ ახვედითო?“ „ნემსი და ნემსი დავასვითო და ისე ამოვედითო“. ბერიკაცი ახლა რომ ადის, უკანალზე ესობა. „როგორ ახვედითო, მართალი მითხარი-

¹ „ყოფილა და არ ყოფილა“; ² „დედამისმა“; ³ „ყველაზე წინ“; ⁴ „ამოვიღებო“; ⁵ „ბარკლებს“.

თო!" „შენი მეზობლისაგან გადმოვიტანე კიბე“. კიბის გადმოტანამდე ისინი ჩახტებიან და გაიქცევიან.

ეს ბერიკაცი ნახავს, ბერიკაცი გაეკიდება. ახლა ბავშვებს ეტყვის: „ხელი შეგაუღეთო!"⁶ ბიჭი სავარცხელს გადააგდებს ჰოდა ლოზე გაჩნდა. მათ ერთი მეტრი გაიარეს. ბერიკაცი ძლიერად გაივლის და გაეკიდება. ახლა საპონს გადააგდებს და ხავსი გაჩნდება. ერთ მეტრს ბავშვები წაელენ. ბერიკაცი ხავსზე გადავიდა და ბავშვებს მისდევს. ბერიკაცი ბავშვებს ეტყვის: „დაგეწითო!"⁷ ახლა კეერცხს გადააგდებენ. დიდი მდინარე გაჩნდება. ბერიკაცი ვერ გადავიდა, გაბრუნდა და თავის სახლში წავიდა.

გოგომ⁸ ბიჭს უთხრა: „წყალი მწყურიაო". ბიჭმა უთხრა: „წყალი არ დალიო!" ახლა გოგოს დაეძინა. კუნძს ამოუღებს ბიჭი, თვითონ მივა და წყალს დაღვეს და ირმად გადაიქცევა. ახლა გოგო გაიღვიძებს და ეტყვის: „ძმაო, შენ რა მიყავიო" „ნუ შეგე შინდებაო! მე აქა ვარ, ლამაზი ხე მიგიჩინეო".

ეს გოგო ერთმა ვაჟმა შეირთო. ერთ დღეს მოსამსახურე დედაბერთან ერთად მდინარის პირზე წავიდა⁹. დედაბერი გოგოს კაბას ჩაიცვამს, გოგო დედაბრისას ჩაიცვამს. დედაბერი ჰკრავს და მდინარეში ჩააგდებს. დიდი თევზი მოდის და ის შეჭამს. დედაბერი დაბრუნდა სახლში და, ვითომ სნეულია, ვაჟს ეტყვის: „ირემი მომიყვანეო; რომ შეეჭამ, მოერჩებიო!" ვაჟი მიდის ტყეში, ირემს მოიყვანს სახლში. ირემი ეუბნება: „ერთი წუთი მომეციო!" მიდის მდინარის პირთან და გოგოს დასტირის: „ვაი, ვაი, ჩემო დაოო, მეო უნდა შემჭამონო!" წავა სახლში. „კიდევო ერთი წუთი მომეციო!" კიდევ: „ვაი, ვაი, ჩემო დაოო, მეო უნდა შემჭამონო, ჰოდა ამოდიო!" წავა სახლში. კიდევ: „ერთი წუთი მომეციო!" ვაჟი ეუბნება: „აქამდე რას აკეთებო?" და ვაჟიც მიჰყვება. ტირის კვლავ: „ვაი, ვაი, ჩემო დაოო, იქიდან ამოდიო!" იმ ვაჟმა უთხრა: „შენი და სად არისო?" „თევზმა შეჭამაო. ზემოთ ადი და წყალი გადაუშეიო!" გადაუშევს და თევზი დაიჭირეს, გოგო ამოიყვანეს, თევზს [რომ] შეეჭამა. დედაბერს უთხრეს: „შვიდი ხანჯალი გინდა თუ ცხენი?" „შვიდი ხანჯალი მინდაო". დედაბერს შეიდ კაუჭზე დაკიდებენ და დამთავრდა..

⁶ „მოგისეთო"; ⁷ „გოგომ-რომაა"; ⁸ „წავიდნენ".

3. გაუნახიში აფი ოყოფუმე

არ ევლიაში მენგაფუ კოჩი ქორტუ, თრანგიში დილო ხეზმეთი. ამუს უყოფუნტუ ჟურ ბიჭი ბეე. ამა კოჩის უნტუ-ქი, მუში ბერეფე ევლია იყვატეს, დო დილო ხაზირუ, ქვაბეშა ხაჯობაშა იყოფუნ, ბირთუმ ხაჯი-ხოჯაშა გუიყონობტუ, ჰამა ჭიტა ნე ხოჯაშა იდუ, ნე ქვაბეშა იდუ, ბირთუმ ზახოში გუიტუ. ამა ამბაი ბაბა-მუშიქ ქოშიგნუ დო ბირთუმ ბერე-მუშიში ბორჯი ნტკობაშაში ნუჩაპტუ. არ ნდღას ბერექ: „ბორჯი მეყჩადა“-ში, არჩიქ უწუ: „ბაბა-სქანიქ ქომომრუდა“. ამ ორას ბერექ იდუშუნუ: „მან ბაბაში ნტკობაშა ფშუპტი, ჰამა ბაბაქ მუჭო ქომემიგნუდა!“ დო დემინი დოყუ: „აწიშკულე ჩქვა ვარ ფშეამინონ დო მანთი ჯუმე-ჩქიმიში გზას გებდგითამინონდა!“

არ ნდღას ხოლო ჯამეშა ნულევანში, ცას ჟურ ევლია ფუთხინეი გულევან დო მასუმე აქარდაში გოყუფან. ამა ბადიქ დიდი ბეე-მუშის უწუ: „ია ევლიაფექ მასუმე აქარდაში გოყუფან. მან სინ დილო ქხაზირი, ედო ენთეყეს ქელაკვათია (| ქელეაკათია)!“ დიდი ბერეს აშქუინუ დო ვა აფუთხინუ. ამ ორას ჭიტაქ უწუ ბაბა-მუშის: „ბაბა, მა იზნი მომჩი დო ფუთხადა“. ბაბა-მუშიქ უწუ-ქი: „სი მუჭო ფუთხა, მუნდეს-ქი-ნა შააბი შუპტი!“ ბეექ უწუ: „ფშუპტი, ჰამა მუნდეს-ქი-ნა სი ბორჯი მემიჩი, ემუშკულე დემინი პი, დილო თრანგიშა ვიხვამი დო ჰელბეთ აფი დომაყუ“. „მოო, ჰაჩან ეშო რენ, იზნი მექჩი დო ფუთხია!“ ა ბერესთი ნაჩანუ მსვა დო ფუთხუ, ქელაკვათუ ია ევლიაფეს.

3. ცოდვის პატიება

ერთი წმინდანის მსგავსი კაცი იყო, ღვთის დიდად მსახური. ამას ჰყავდა ორი ვაჟიშვილი. ამ კაცს უნდოდა, რომ მისი შვილები წმინდან[ებ]ი გამხდარიყვნენ, და ძალიან ამზადა, ქააბაში ჰაჯობაზე წაიყვანა, მუდამ ჰაჯი-ხოჯასთან დაჰყავდა, მაგრამ უმცროსმა არც ხოჯასთან იარა, არც ქააბაში იარა, მუდამ მთვრალი დადიოდა. ეს ამბავი მამამისმა გაიგო და მუდამ თავისი შვილის ვალს მალულად იხდიდა¹. ერთ დღეს ვაჟმა: „ვალს გადავიხდიო“, და² მედუქნემ უთხრა: „მამაშენმა მომცაო“. მაშინ ვაჟმა იფიქრა: „მე მამასგან მალულად ვსვამდი, მაგრამ მამამ როგორ გამიგაო!“ და დაიფიცა: „ამის შემდეგ აღარ დაველე და მეც ჩემი ძმის გზაზე დავედგებიო!“

ერთ დღეს კიდევ მეჩეთში რომ მიდიან, ცაში ორი წმინდანი დაყრინაეს³ და მესამე ამხანაგს ეძებენ. ამ ბერიკაცმა თავის უყროს

¹ „უხდიდა“; ² „(ვალი მივეცო), რომ თქვა | იფიქრა | დააპირა...“;

³ „ფრენით დადიან“.

შვილს უთხრა: „ის წმინდანები მესამე ამხანაგს ეძებენ. მე შენ ძალიან გამზადე, ჰოდა იმათ შეუერთდით!“ უფროს შვილს შეეშინდა და ვერ გააყრინდა. მაშინ უმცროსმა უთხრა მამას: „მამა, მე ნება მომეცი და გააყრინდებით“. მამამ უთხრა: „შენ როგორ გააყრინდები, როცა ღვინოს სვამდი!“ შვილმა უთხრა: „ესვამდი, მაგრამ როცა ვალი გადამიხხადე, იმის შემდეგ დაეიფიცე, ღვინოსადმი ბევრი ვილოცე და ალბათ მეპატია“. „აბა, რადგან ასეა⁴, ნება მომიცია⁵ და გააყრინდიო!“ ამ ვაჟსაც შეესხა ფრთა და გააყრინდა, შეუერთდა იმ წმინდანებს.

4. თემბელი კოჩი

არ ტეენ, ვარ ტეენ არ თანე თემბელი კოჩი. არ დღას ოხორჯაქ უწუ-ქი: „მსქიბუშა მენდაყთათა!“ კოჩიქ უწუ-ქი: „მან ვა ეულუმა!“ დო ქოდინჯიუ. ოხორჯა მენდახთუ მსქიბუშა. მსქიბუს ართუნი ქოძიუ, ოხიოშა ქომოხთუ დო ქიმილი-მუშის უწუ-ქი: „ვიდადმა დო ართუნი ქომოილადმა!“ კოჩიქ უწუ-ქი: „მა ვა ეულუმა, ჩქიმი იგბალი ჩქიმდა ქომულუნდა!“ ოხორჯაქ მუში თანიშის უწუ-ქი: „ვიდადმა დო ართუნი ქომომოლააყია!“ მენდახთეს ოხორჯა დო მუში თანიში. თანიშის ოხიოშა ქომულეს. ქოდოდგიეთეს დო ართიკათის უწუმელან-ქი: „მიში ოხიოის დობდვათა?“ თანიშიქ უწუმეს-ქი: „ჩქიმი ოხიოის ჰოდობდვად დო ჭუმენ ჰაკოირთადმა!“

დოლუმჯუ დო ჰოდინჯიეს. ჰაგონთანუში, ოხორჯა ჰაგელახთუ თანიშის ოხიოშა დო უწუ-ქი: „ენა დომან მოილით ართუნეყვა, ჰაკოირთადმა!“ თანიშიქ უწუ-ქი: „მუყვი ართუნია?“ თანიშიქ ვა მეჩუ დო ოხიოშა მენდახთუ, კოჩის უწუ-ქი: „მა ნა გიწვი, ქომოილადმა, მუშენი ვა მომოლაყია?!“

ია ოხორჯაქ, თანიშიქ, გონწკუ ართუნეყვა, გდაყუ წიწილა, ანკრეპი, ბომბოლა, ედო თქუ-ქი: „ადა ვილა დო ია ოხორჯას ჰოდოლოუბლადმა!“ ნილუ დო ოხორჯას უინდოლენ ჰოდულუბლუ. ია წიწილა დო ანკრეპი ართუნი დიყუ. კოჩიქ უწუ-ქი ოხორჯას: „მა ნა გიწვია, ჩქიმი იგბალი ჩქიმდა ქომულუნდა!“

4. ზარმაცი კაცი

იყო და არ იყო ერთი ზარმაცი კაცი¹. ერთ დღეს ცოლმა უთხრა: „წისქვილში წავედეთო!“ კაცმა უთხრა: „მე არ წამოვალაო!“ და დაწვა. ქალი წავედა წისქვილში. წისქვილში ოქრო იპოვა, სახლში

3: ⁴ „ისეა“; ⁵ „მოგეცი“. 4: ¹ „ერთი ყოფილა, არ ყოფილა ერთი ცალი ზარმაცი კაცი“.

მოვიდა და თავის ქმარს უთხრა: „წავიდეთო და ოქრო მოვიტანოთ!“ კაცმა უთხრა: „მე არ წამოვალაო, ჩემი ბედი ჩემთან მოვაო!“ ქალმა თავის მეზობელს უთხრა: „წავიდეთო და ოქრო მომატანიეო!“ წავიდნენ ქალი და მისი მეზობელი. მეზობლის სახლში მოიტანეს. დადგნენ და ერთმანეთს ეუბნებიან: „ვის სახლში დავდეთო?“ მეზობელი ეუბნება: „ჩემს სახლში დავდეთ და ხვალ გავიყუთო!“

შეღამდა და დაწვნენ. რომ გათენდა, ქალი ჩავიდა მეზობლის სახლში და უთხრა: „გუშინ რომ მოვიტანეთ, [ის] ოქროებით გავიყუთო!“ მეზობელმა უთხრა: „რომელი² ოქროო?“ მეზობელმა არ მისცა და [ქალი] შინ წავიდა, კაცს უთხრა: „მე რომ გითხარი, მოვიტანოთ-მეთქი³, რატომ არ მომატანიეო?“

იმ ქალმა, მეზობელმა, გახსნა ოქროები, მოეჩვენა გველი, მორიელი, ობობა, ჰოდა თქვა: „ამას წავიღებ და იმ ქალს ჩაუყურიო!“ მიიტანა და ქალს ზევიდან ჩაუყარა. ის გველი და მორიელი ოქრო გახდა. კაცმა უთხრა ცოლს: „მე რომ გითხარიო, ჩემი ბედი ჩემთან მოვაო!“

5. უღუშუნუ მცუდი

ხოჯა ნუსრეტი კავეშა ქომოხთუ დო კავეს ამახთუში, მიღლე თიქ უწუ-ქი: „ხოჯა, ვა იღუშუნა დო ა მცუდი დოთქეი!“ ხოჯაქ უწუ: „მცუდიში ზოი მიღუნი? ბაბა დომიღუუ დო ფარა ვა მიღუნ-ქი, ლეტას მეფჩა!“ ანთეყექ ფარა დუკოიბეს დო ხოჯას ქომეჩეს, „ბაბა-სქანი ლეტას ქომეჩია!“ ხოჯაქთი იღუ ოხიოშა, მალაზაშა მეხთუ დო ბაბა-მუშის ე ყაათე ქდურქი ქდუჭოყუ დო ქოდოლოქუნუ. მაყუანი ნდლას ბაბა-მუში ილიკათუ დო კავეშა მინდიყონუ. მიღლე თიქ უწუ-ქი: „ხოჯა, მცუდი მოთ თქეია? ბაბა ვა გიღუელეენდა!“ „მცუდი მან ვა ფთქეი, ზოითე მოთქვაფითდა. უღუშუნუ მცუდი აკონაი იყვენა!“

5. უფიქრალი ტყუილი

ხოჯა ნასრედინი ყავახანაში მოვიდა და ყავახანაში რომ შევიდა, ხალხმა უთხრა: „ხოჯა, არ იფიქრო და ერთი ტყუილი თქეი!“ ხოჯამ უთხრა: „ტყუილის დარდი მაქეს? მამა მომიკედა და ფული არა მაქეს, რომ მიწას მივაბარო!“ ამათ ფული შეუგროვეს და მისცეს ხოჯას, „მამაშენი მიწას მივაბარეო!“ ხოჯაც წავიდა შინ, მალაზია-

4: ² „როგორი“; ³ „მოვიტანოთო“; 5: ¹ „მიეცე“.

ში მივიდა და თავის მამას იმ ფულით ქურქი უყიდა და ჩააცვა. მეორე დღეს მამა წაიყოლა და ყაფახანაში წაიყვანა. ხალხმა უთხრა: „ხოჯა, ტყუილი რატომ თქვიო? მამა არ მოგკედომიაო!“ „ტყუილი მე არ მითქვამს², ძალით მათქმევეინეთო. უყიქრალი ტყუილი ასეთი არისო!“

6. ქურნი ოკიდუ

მოლლა ნუსრეტინიქ არ კაი ქურნი დოყუ. მთელი მუში მანძაგეეყუ ქომოხთეს, ქომოხთეს დო: „ხოჯა, ამა დიდო კაი ქურნი ყევე, ჰამა ამუს მჟუა ნა მჟულუნკელენი იხი ნუნკუს გეჭაფს (წი ბარს)!“ ამუქ დოწკუ დო მაჟუანიკელე დოყუ, ნუნკუ მაჟუანიკელე დუხონუ. ქომოხთეს მაჟუანი მანძაგეეყუ დო ხოჯას უწეეს: „ხოჯა, ამა დიდო კაი ქურნი ყევე, ჰამა ამუს მჟუა ნა გჟულუნკელენი იხი ნუნკუს უბარს“. ხოჯაქ ნუხედუ დო ხოლო დოწკუ ქუნი, დიდი თექელლედეყუ დოყაზუ დო თექელლეღიში ჟინ ქუნი დოკიდუ. მანძაგეეყუ ხოლო ქომოხთეს დო: „ხოჯა, დიდო კაი ქუნი ყევე, ჰამა თექელლეღიში ჟინ მუშენი ყევი? ლეტას ყვატი ჩქეა!“ ხოჯაქ უწუ: ლეტას ჟურ თანე დოპი; აის ეშო უნტუ, მაჟუანის აშო უნტუ. აწი თექელლეღიშ ჟინ დოპი დო მის ნაშო უნონ, ეშო გოოქთაყ“.

6. ფურნის აგება

მოლა ნასრედინმა ერთი კარგი ფურნე გააკეთა. მთელი მისი მეზობლები მოვიდნენ და: „ხოჯა, ეს ძალიან კარგი ფურნე გაგოკეთებია, მაგრამ ამას აღმოსავლეთის¹ ქარი სახეში სცემს (წი უბერავს)!“ ამან დაარღვია და შეაბრუნა², პირი მეორე მხრისკენ უყო³. მოვიდნენ სხვა⁴ მეზობლები და ხოჯას უთხრეს: „ხოჯა, ეს ძალიან კარგი ფურნე გაგოკეთებია, მაგრამ ამას დასავლეთის⁵ ქარი სახეში უბერავს!“ ხოჯა ჩაუჯდა⁶ და ისევ დაარღვია ფურნე, დიდი ბორბლები დათალა და ფურნე ბორბლებზე⁷ აავო. მეზობლები კიდევ მოვიდნენ და: „ხოჯა, ძალიან კარგი ფურნე გაგოკეთებია, მაგრამ ბორბლებზე რატომ გააკეთე? მიწაზე გაგეკეთებინა რა!“ ხოჯამ უთხრა: „მიწაზე ორი გაგაკეთე; ერთს ისე უნდოდა, მეორეს ასე უნდოდა. ახლა ბორბლებზე გაგაკეთე და ვისაც როგორ უნდა, ისე მივაბრუნებ“.

5: ² „უოქვი“. 6: ¹ „მზე რომ ამოდის, [იმ] მხარის“; ² „მეორე მხრისკენ გააკეთა“; ³ „გაუკეთა“; ⁴ „მეორე“; ⁵ „მზე რომ ჩადის, [იმ] მხარის“; ⁶ „ხოჯამ მიუჯდა“; ⁷ „ბორბალზე“.

7. ბორჯი

არ დღას ნუსრედინიშა ბორჯი (|| ალაჯალი) ნა უღუნ კოჩი მულუნ. მენდაშენ ქოძიუ ნა მულუნ კოჩი, ოხორჯას უჯოხუ: „მოხთია, ე ალაჯალი ნა უღუნ კოჩი მულუნ დო მანა გიწვამა, უწვი ემუს. მადოპტკობუმა დო ემუგ ნა გიწვას, «ხოჯა სო ენა?»», უწვი-ქი: «ხოჯა აშო მენდა გზაშა იგზალუ». «მუ იქიბზა?»», გიწვამა, უწვი-ქი: «დაძიშ ჯაეყე ორგაფს გზას». «მოთმა?»», ნა გიწვაზმა, უწვი-ქი: «ია ჯაეყე ირდასუნონ; ეგ ნა ირდაშეკულე, დევეშ ქერვანი ნა მიკიტას, მეტაქსი დო მუნი მოკიდეი, დაძეყე ქოფასუნონ, ენთეყე კოობასუნონ დო გამაჩასუნონ დო ბორჯეყე-მუში მენასუნონ»¹. ოხორჯას ქოდოგუუ. ქომოხთუ კოჩი, კითხუსთეი ეშო პასუხი ქომენუ ოხორჯაქ. კოჩის აძიციხუ. მოლლა ნუსრედინიქ ყენჯეე გონწყუ დო: „სქანი დულმა წოი ენა დო ემუშენი გაძიციხუია?“ – კოჩის უწუ.

7. ვალი

ერთ დღეს ნასრედინთან მეველე მოდის. შორიდან დაინახა მომავალი² კაცი, ცოლს დაუძახა: „მოდო, ის მეველე მოდის და მე რომ გეტყვი, უთხარი იმას. მე დავიმალებო და ის რომ გკითხავს, «ხოჯა სად არისო?», უთხარი: «ხოჯა ასე შორ გზაზე წავიდა». «რას აკეთებსო?», [რომ] გკითხოსო, უთხარი: «ეკლის ხეებს რგავს გზაზე». «რისთვისო?», რომ გითხრასო, უთხარი: «ის ხეები გაიზრდება; იქ რომ გაიზრდება, აქლემ[ებ]ის ქარავანი რომ გამოივლის, აბრეშუმ- და მატყლმოკიდებულები, ეკლები დაიჭერს, მათ შეაგროვებს და გაყიდის და თავის ვალებს გადაიხდის?»³. ქალი დაარიგა⁴. მოვიდა კაცი, კითხვისთანავე ისეთი პასუხი გასცა ქალმა. კაცს გაეცინა. მოლა ნასრედინმა ფანჯარა გამოაღო და: „შენი საქმე კარგად⁵ არისო და იმიტომ გაგეცინაო?“ – კაცს უთხრა.

8. ბერე დო ქურუნჯი

არ ვახთის მექთებიშენ ბერე გამახთუ დო ოხორიშა ნულუნ. იდუშუნუ-ქი: „გზა მენდრა მიდუნ; არ მციქა ქუალი ქეპტოფა დო ჭკომეი-ჭკომეი ვიდაა“. ქურუნჯიშა ქომეხთუ, ვით ფარა მეჩუ დო: „ამუში ქუალი ქომომჩია!“ ქურუნჯიქთი ქუალი ქომენუ, ჰამა ქუალი ბეეში თოლიშა ჭიტა მოხთუ. ბეექ უწუ-ქი: „მან ვით ფარა მექნი დო სინ ქუალი ჭიტა მუშენი მომჩია?“ ქურუნჯიქ უწუ-ქი: „ბეეჩქიმი, ჭი-

¹ „ვალი (მისაღები ვალი) რომ აქვს, [ის] კაცი“; ² „რომ მოდის, [ის] კაცი“; ³ „მისცემს“; ⁴ ქალს ასწავლა“; ⁵ „სწორი“.

ტა ემუშენი მექრი-ქი, ოჯკომუს მო დვაჭკინდევტასმა დო“. ბერექთი ჩქვა მუთუ ვა თქუ დო ოხორი-მუშიშა იგზალუ.

ჭუმანიში ხოლო მექთებში იგზალუ. ბერექ იღუშენუ-ქი: „ია ჭურუნჯის აჯილი ქეშოევომერია!“ დო ოხორიშა ნიტუშეულე ხოლო ჭურუნჯიშა ჰომეხთუ. „ვით ფარაში ქუალი ქომომჩია!“ – უწუ. ჭურუნჯიქ ვით ფარაში ქუალი ქომეწუ. ბერექ ხუთ ფარა ჭურუნჯის ნუტკოჩუ დო ნიმტენ. ჭურუნჯიქ უწუ-ქი: „მან ვით ფარაში ქუალი მექრი დო სინ ხუთ ფარა მუშენი მემიტკოჩი დო ნიმტერუ“ ბერექთი უწუ-ქი: „მან ემუშენი ვით ფარაშ ქუალის ხუთ ფარა მექრი, ფარა ოკოცხუს მოთ დვაჭკინდევტასმა დო“. ჭურუნჯიქ ჩქვა მუთუ ვა თქუ, ბეეთი ხელებეი ოხორიშა იგზალუ.

8. ბავშვი და მეფურნე

ეროხელ! ბავშვი სკოლიდან გამოვიდა და შინ მიდის. იფიქრა: „გზა შორი მაქვს, ცოტა პურს ვიყიდი და ჭამა-ჭამით წავალ“. მეფურნესთან მივიდა, ათი ფარა² მისცა და: „ამისი პური მომეციო!“ მეფურნემაც პური მისცა, მაგრამ პური ეცოტავა ბავშვს³. ბავშვმა უთხრა: „მე ათი ფარა მოგეცი და შენ პური ცოტა რატომ მომეციო?“ მეფურნემ უთხრა: „შვილო ჩემო, ცოტა იმიტომ მოგეცი, რომ ჭამით არ დაიღალოს-მეთქი“⁴. ბავშვმაც სხვა არაფერი თქვა და თა-ვის სახლში წავიდა.

დილას ისევ სკოლაში წავიდა. ბავშვმა იფიქრა: „იმ მეფურნის ჯავრს ამოვიყრიო!“⁵ და სახლში რომ მიდიოდა⁶, ისევ მეფურნესთან მივიდა. „ათი ფარას პური მომეციო!“ – უთხრა. მეფურნემ ათი ფარას პური მისცა. ბავშვმა ხუთი ფარა დაუგდო მეფურნეს და მირბის. მეფურნემ უთხრა: „მე ათი ფარას პური მოგეცი და შენ ხუთი ფარა რატომ მომიგდე და მირბიხარ?“ ბავშვმაც უთხრა: „მე ათი ფარას პურში ხუთი ფარა იმიტომ მოგეცი, ფულის თვლით არ დაიღალოს-მეთქი“⁷. მეფურნემ სხვა არაფერი თქვა, ბავშვიც გახარებული შინ წავიდა.

9. არ აღა დო ბერე-მუში

არ აღა ქორტუ, ბერე უყონუტუ. ამა ბერექ მენდრა ოჯვინაპტუ მჩხუი. ბაბა-მუშიქ თუთას არ ჭაა, ჟურ ჭაა ნუნჯლონუპტუ გმაი, ედო

¹ „ერთ დროს“; ² ფარა – ყურუმის მეორმოცედი; ³ „პური ბავშვის თვალში ცოტა მოვიდა“; ⁴ „იმიტომ მოგეცი, რომ ჭამაში ნუ დაიღლებოდეო და“; ⁵ „მეფურნეს ჯავრს ამოვეუღებ“; ⁶ „მიდიოდა-ს შემდეგ“; ⁷ „ფულის თვლაში ნუ დაიღლებოდეო და“.

ადა ბერე დიზაქუ. ამუს დურალი ჯოხონტუ. ოჯენინაყს მხსუეყუ, ქეწა-ხეადუ ეელია, პინირი. უწუ-ქი დურალის ეელიაქ: „ჟუენეჩ თანე მჩხუი ნოჯკიაგიონ დო ჟუენეჩ ნდლას ჭკომაგიონმა. არ დლას ა მჩხუი ჭკომაგიონ, კუმული თუდე გამისევაგიონმა“-შინე, „კაია“, – დურალიქ. ეელია იგზალუ. დურალიქ გეუჭაუ-ქი: „გმაი ვა მომინჯდლონათ!“ აღაქთი: „კაია“, კაი აწონუ.

დურალიქ მჩხუი ნოჯკიაყს, ხორცი იმხოს, კუმული თუდე გამისუმეს. ჟუენეჩ ნდლა მიკილუ, დოხოდინუ მჩხუი, ქოჯკომუ, ჰაგამისუ, დიმგეანუ. ჰაგეხთუ ოხოიშა. აღაქ უწუ-ქი ბეე-მუშის: „მჩხუეყუ სო იყონია?“ უწუ-ქი: „არ მეის მენდრა კოჩის დოუქთითია დიკაშა“. აღაქთი უწუ-ქი: „ჰაიდუ, ვიგზალათ, მოოდა!“ არაბაყუ დოხაზიეს, ჭუა-ლეყუთი დოხაზიეს, გეღეეს დო ბიჭი დო ბაბა-მუში არაბას ჰოგე-ხედეს, ჰოგედგითეს გზას.

ნულვან ანთეყუ. არ დლა, ჟურ დლა, სუმ დლა ნულვან. დიდი ღალი ჰონაგეს, ჰაგეხთეს. მენდაწკედეში, ხინჯი ჭიტა ტუ, არ კოჩი-ში გზა. ხინჯიში ემკელე სუმბოილი გელადგინ ოხოი. ბიჭიქ ნიყონუ ბაბა-მუში ხინჯიშ ორთა ეიშა, უწუ-ქი: „ბაბა, ოხორჯას მუკო ჭაა ოდოდაპტი?“ ბაბა-მუშიქთი უწუმეს-ქი: „დიდელიია? დოსთი-ბია!“ ბიჭიქ უწუ-ქი: „მა დოგიმწკიყ, მადა თქეი!“ ბადიქთი უწუ-ქი: „დეელიკანი ნა ვორტი, ემაქითის სუმ ჭაა ვიქიპტი, აწი დოვიბადი, ხაფთას არ ჭაა, ჟურ ჭაა ვიქიყ“.

ამ ვაქითის ია ოხოიშენ იწკენ არ ოხორჯაქ. ეთი ეენ მექმამუა. უსიმიინს ამუქ, ადა ბიჭი დო ბაბა-მუშიქ ნა ღაღაღაყან ია დულდა-ყეშენი. ბიჭიქ უწუ-ქი ბაბა-მუშის: „მან ჟუენეჩ ჭაა ვიქიყუდა“. ადა ოხორჯაქთი ქოშიგნუ, ამუს დუჯოხუ: „ჰეე, მოხთია!“ ჰომეხთუ ბი-ჭი, არაბაყუ ჰონოდგინუ ოხოიკალა, ბაბა-მუში ქომოლოტკოჩუ პად-ვალის, ქეხთუ ჰემ ჟინი ბოიშა, ჰომეხთუ ადა ოხორჯაშა, უწუ-ქი: „მიოდ მიჯოხია?“ „სი ნა ღაღაღაპტი, მევაგნია“. ჰოდოხუნუ ბიჭი დო კაი გმაი ჩუ. ოხორჯას ქიმოლი უყოუნ, კულანითი უყოუნ. ქიმოლი-მუში ხთიმეი ენ მოშვაჯინუშა ხუთ თუთათენ.

ბიჭის უწუ-ქი ოხორჯაქ: „ეგერ სინ ჟუენეჩ ჭაა დოყეი-ნა, დიდო დიკა მექჩაყ“. „კაია“, – ბიჭიქთი. დოლუმჯუ. ახჩამის ქელვანჯიუ, ჰოგდოჯკუ. ჟუენეჩ ჭაა ოდოდუ, ჰამა ჰემ გეიდენის დიცხიი ჰონაყონ-უ. ოხორჯაქ უწუ-ქი: „ადა ვა იშინენა“. ბიჭიქ უწუ-ქი: „იშინენა“. „ვა ენა“, „ენმა“.

ოხორჯაქ სუდის ჰომეჩუ. ბიჭის დუჯოხეს სუდიშა. ჰაგამახთუ ბიჭი, უწუმეს სუდის: „მანმა ოხორჯაკალა ირდიაშა მოყთით“. „მუ-ჯოდა?“ – სუდიქ უწუ. ბიჭიქ თქუ-ქი: „გზას მეიტითა, ედო არ მცხუ-ლი ჰოემაგუდა. არ პალო მეკეაასტოლია დო ჟუენეჩ თანე მცხული

მოლაომწკია, ართელი ხცაფეი ტუმა“. სუდიქ უწუქი: „სქანი ენ მოგებულა“.

იგზალუ ოხორჯაკალა ხოლო. ოხორჯაკ უწუქი: „ამსეითი ჩქომიკალა ინჯიაგიონმა!“ კორიქ: „ეა იყენმა!“ ოხორჯას უნონქი, იადიკა ჰაგუწუდას. ემ ახჩამისთი კაი გმაი ქოწუ. ონჯიუს ვაქითი ქომოხთუ. ბიჭიქ იდუ ჩემმეშა დო ქილიკიუ ყოლე, გუქითუ დო მეხთუ ოხიოშა, ჰოდინჯიუ კაველას. არკელენდო ოხორჯა ქელვანჯიუ, მაუჟაკელე – კულანი. ჯანან ანთეფე, სეიზ გვერდი დიყუ, ოხორჯაკ უწუქი კულანის: „მენდაწკედი!“ კულანიქ თქუქი: „ნანა, ბიჭის ელაკიელი ულუნმა“. ნანა-მუშიქთი უწუქი: „ჰანუწკია!“ ბიჭიქ ისომინს, ვა ჯანს. კულანიქ ჰაგდუწკუ. კულანიშა ჰომეხთუ, კულანისთი დოლოდუ დო ოხორჯასთი. ოხორჯაკ ყუაფს-ქი: „კულანის მოთ ოლოდია?“ ბიჭიქ უწუქი: „კაბეთი მან ვა მილუნმა“.

ოხორჯაკ ხოლო სუდის ჰომეწუ ბიჭი. კორი გამახთუ დო სუდის თქუქი: „მანმა მეიტი ცხენითენ დიდი დუზის; ექოლე დიკა ტუ, აქოლე – არყა, ორთა დეის გზა ნიტუ. დოლუმჯუ, ჰაგეფთი დო ზუმბა ჰოდოეოციგი, ცხენი ჰომეეოკიი, მან ჰოდოეინჯიია. ბჯანტიში, ჰანუწკეს ცხენი დო ექოლეთი ქოტკომუ, აქოლეთი ქოტკომუ, გოპკუნცხიში, ექოლეთი ტკომეი ტუ, აქოლეთი“. სუდიქ უწუქი: „სქანი ენ მორგეია“.

ბიჭიქ მოკიდუ დიკა არაბაყეს დო ბაბა-მუშიკალა იგზალეს ოხიოშა. დურალიქ აშოთენ დუნმა მეკოლაყუ.

9. ბატონი და მისი შვილი

ერთი ბატონი იყო, შვილი ჰყავდა. ეს ბიჭი შორს აძოვებდა ცხვარს. მამამისი თვეში ერთი-ორჯერ¹ უგზავნიდა სატმელს, ჰოდა ეს ბიჭი დასუსტდა. ამას დურალი ერქვა. აძოვებს ცხვრებს, შემოხედა წმინდანი, ჰიზირი. უთხრა დურალის წმინდანმა: „ორმოც ცხვარს დაკლავ და ორმოც დღეს შეტამო. დღეში² ერთ ცხვარს შეტამ, დუმას ქვემოთ გამოისევამო³!“. „კარგიო“ – დურალიმ. წმინდანი წავიდა. დურალიმ მოიწერა⁴: „სატმელი არ გამოიმგზავნოთ!“ ბატონმაც: „კარგიო“, გაუხარდა.

დურალი ცხვარს კლავს, ხორცს ტამს, დუმას ქვემოთ გამოისევამს. ორმოცი დღე გავიდა, გაათავა ცხვარი, შეტამა, გამოისევა, გასუქდა. ჩამოვიდა სახლში. ბატონმა უთხრა თავის შვილს: „ცხვრები რა უყავიო⁵?“ უთხრა: „ერთ ადგილას შორს [მყოფ] კაცს გაუცვა-

¹ „ერთჯერ, ორჯერ“; ² „ერთ დღეში“; ³ „გამოისევამო, რომ უთხრა | თქვა“; ⁴ „მოსწერა“; ⁵ „სად წაიყვანეო“.

ლეო ხორბალში“. ბატონმაც უთხრა: „წამო, წავიდეთ, აბაო!“ ურმე-
ბი გაამზადეს, ტომრებიც გაამზადეს, დადევს და ბიჭი და მამამისი
ურემზე დასხდნენ, გზაზე დადგნენ.

მიდიან ესენი. ერთი დღე, ორი დღე, სამი დღე მიდიან. დიდი
მდინარე შეხვდათ, ჩამოვიდნენ. რომ შეხვდეს, ხიდი პატარა იყო,
ერთი კაცის გზა. ხიდს იქით სამსართულიანი სახლი დგას. ბიჭმა
მიიყვანა მამამისი შუა ხიდზე⁶ [და] უთხრა: „მამა, ქალს რამდენჯერ
უშვრებოდი?“ მამამისიც ეუბნება: „გაგიუდიო? გაწუმდიო!“ ბიჭმა
უთხრა: „ან ჩაგაგდებ, ანდა თქვი!“ ბერიკაცმაც უთხრა: „ახალ-
გაზრდა რომ ვიყავი, მაშინ სამჯერ ვშვრებოდი, ახლა დავბერდი,
კვირაში ერთჯერ, ორჯერ ვშვრები“.

ამ დროს იმ სახლიდან იყურება ერთი ქალი. უსაქციელოა⁷.
უსმენს ეს, ეს ბიჭი და მამამისი რომ ლაპარაკობენ იმ საქმეებზე.
ბიჭმა უთხრა მამამისს: „მე ორმოცჯერ ვშვრებიო“. ამ ქალმაც გაი-
გონა, ამას დაუძახა: „პეი, მოდიო!“ მივიდა ბიჭი, ურმები მიაყენა
სახლთან, მამა შეაგდო სარდაფში, ავიდა სულ ზემო სართულზე,
მივიდა ამ ქალთან, უთხრა: „რატომ დამიძახეო?“ შენ რომ ლაპარა-
კობდი, გავიგეო“. დასვა ბიჭი და კარგი საჭმელი აჭამა. ქალს ქმარი
ჰყავს, გოგოც ჰყავს. ქმარი წასულია დასასვენებლად ხუთი თვით.

ბიჭს უთხრა ქალმა: „თუ შენ ორმოცჯერ იზამ, ბევრ ხორბალს
მოგცემ“. „კარგიო“, – ბიჭმაც. შესაღამოვდა. საღამოს მიუწვა, დაი-
წყო. ორმოცჯერ უქნა, მაგრამ სულ ბოლოს სისხლი გამოჰყვა.
ქალმა უთხრა: „ეს არ ითვლება!“ ბიჭმა უთხრა: „ითვლებაო!“
„არა⁸!“ „კიო⁹!“

ქალმა სასამართლოს გადასცა. ბიჭს დაუძახეს სასამართლო-
ში. გამოვიდა ბიჭი, ეუბნება სასამართლოს: „მე ქალთან ნაძლევი
დავდევიო¹⁰“. „როგორო?“ – სასამართლომ უთხრა. ბიჭმა თქვა:
„გზაზე მივდიოდითო, ჰოდა ერთი მსხლის ხე შემხვდაო. ერთი
პალო ვესროლეო და ორმოცი ცალი მსხალი ჩამოვაგდეო, ერთი
დამპალი იყო“. სასამართლომ უთხრა: „შენია მოგებულიო“.

წავიდა ქალთან კვლავ. ქალმა უთხრა: „ამაღამაც ჩემთან და-
წვებიო!“ კაცმა: „არ იქნებაო!“ ქალს უნდა, რომ ის ხორბალი გამო-
ართვას. იმ საღამოსაც კარგი საჭმელი აჭამა. დაწოლის დრო
მოვიდა. ბიჭი წავიდა ჩემმაში და ამოიკრა ასო, გაბრუნდა და მივი-
და სახლში, დაწვა საწოლზე. ერთ მხარეს ქალი მიუწვა, მეორე
მხარეს – გოგო. წვანან ესენი. შუაღამე¹¹ გახდა. ქალმა უთხრა გოგოს:

⁶ „ხიდის შუა ადგილას“; ⁷ „ესეც არის მიმცემელა“; ⁸ „არ არის!“; ⁹ „არისო!“; ¹⁰ „მეო ქალთან ნაძლეზე მოვედიო“; ¹¹ „ღამის ნახევარი“.

„მიხედეთ!“ გოგომ თქვა: „დედა, ბიჭს აკრული აქვსო“. დედამაც უთხრა: „შეუხსენიო!“ ბიჭი ისმენს, არ სძინავს. გოგომ შეუხსნა. გოგოსთან მივიდა. გოგოსაც უქნა და ქალსაც. ქალი ყვირის: „გოგოს რატომ უყავიო?“ ბიჭმა უთხრა: „დანაშაული მე არა მაქვსო“.

ქალმა კელავ სასამართლოს გადასცა ბიჭი. კაცი გამოვიდა და სასამართლოში თქვა: „მეო მიედლიოდი ცხენით დიდ ვაკეზე, იქით ხორბალი იყო, აქეთ — ქერი, შუაში¹² გზა მიდიოდა. მოსალამოვდა, ჩამოეხდი და ზუმბა ჩავასვი, ცხენი მივაბი, მე დაეძინეო. რომ მეძინა, ახსნეს ცხენი და იქითაც შეჭამა, აქეთაც შეჭამა, რომ გავიღვიძე, იქითაც ნაჭამი იყო, აქეთაც“. სასამართლომ უთხრა: „შენია მოგებულიო“.

ბიჭმა დაუღო¹³ ხორბალი ურმებს და მამასთან ერთად წავიდა¹⁴ შინ. ღურაღიმ ასე გაატარა ცხოვრება¹⁵.

10. არ ბიჭიში ამბაი

არ კოჩის სუმ ბიჭი უყიუნტეენ. დიდი ბიჭის უწუქი: „აჰა ხუთ მჭითა ალთუნი, აწი იდი დო კურბეთის ყაა მორგი!“ არ წანას დო სქიდუ დო ინა მეჩეეტუ ფაათი ქოჭკომეეტუ დო ქომოხთუ. უწუქი ბაბა-მუშიქ: „ჰა ჟურ ხოჯი, ჰა დუზი; ოქთი დო ტკომი, სინ ია გახონენ!“ აწი ორთანჯა ბიჭის ხუთ მჭითა ღია ქომეჩუ: „ჰაიდუ, მოგაყუშა იდი!“ არ წანა დიყუ, ქომოხთუ ხე-ბოში. აწი ჭიტა-ნაი ბიჭის ქომეჩუ ხუთ ალთუნი: „ჰელე, სინ მუ მომიდაგინონ?“

ჭიტა იდუ, დიდო იდუ, არ გზაში ჟინ ჟურბოილი ოხოი მენ. თქუქი: „არ ქოდოფსადა“. ექ ბალკონის არ ოხორჯა გელადგიტუ. ბიჭიქ ქოდოფსუ დო ნულუნ. დოფსეი მესი ქმოფული ქოდოდგიტუ. ხეზმექმაის უწუქი: „არ კოჩის ბოხჩა ნულუ დო ქომომიდი!“ იდუში, ძიფუქი, ქმოფული ტუ, დო გუიქთუ. ოხორჯაქ უწუქი: „მოთ ვა მუღი?“ „ბოხჩა ვარ ტუ, ქმოფული ტუ“. „დუჯოხი, ე კოჩი ქომოხთას!“ კოჩი გოქთინუ, ქეხთუ ჟინ. „სო ნულუმა?“ ბიჭიქ უწუქი: „ყაა მოგაყუშა“. „აქ ტა ჩქიმოკალა!“ „მან მუ ჰა აქ?“ „კაულიშა მოფუთათ: ეგერ სინ გონდინი-ნა, ხუთ მჭითა ღია მომჩი; მან გომდინი-ნა, ვით ღია მექჩამინონ! ამსეი აქ იყვაგინონ, ისა ვინჯიამინონან; ხვალა მაჯუნდაგინონ!“ „კაი“, — უწუ ბიჭიქ. ქოდინჯიეს, ოჯუნდინუს ქოგდოჭკეს.

დოთანუ. ოხორჯას ბიჭიქ ქომეჩუ ხუთ მჭითა ღია, იგზალუ ოხოიშა. ოხორჯაქ უწუქი: „ვა მოხთაში, ვარ ყვადა!“ ბაბა-მუშის

¹² „შუა ადგილას“; ¹³ „აკიდა“; ¹⁴ „თავის მამასთან ერთად წავიდნენ“; ¹⁵ „ქვეყანა გაატარა“.

უწუქი: „არ ბათილი მსიქიბუ ტუმა დო ია ვოხონაყაფია“. ხოლო ხუთ ლია ქომეჩუ.

ქომეხთუ ოხორჯაშა, უწუქი: „აწი კაული ბაშქათული პამინონან!“ „მუჭო?“ „ეგერ მან გომდინი-ნა, მან ხუთშენ ჭაზლა ვა მიდუნ, სინ ერდოხუთ მომჩაგინონ!“ ქოჭკომეს, ქოშევეს დო ქოდინჯიეს, ის-თეეს, აჯუნდეს.

დოთანუ. „ჰა, მან მეულუ, იზნი მომჩი, მოულუ!“ იგზალუ ოხო-იშა. ბაბა-მუშის უწუქი: „დურნი დო მანჩხა ვა უდუნ დო დეპტოყა-მინონა“. ხოლო ხუთ ლია ქაგუწუმეს ბაბა-მუშის. ბეე არ ნეკნაშენ ქაგამახთუ, ბაბა-მუში – მაჟუა ნეკნაშენ. ბაშქა დოლოქუნუ ქოდი-ლიქუნუ დო ფიმფილი დიხონუ. ბაბა-მუში ერდოვით მეტრო ოკეაჩხე ნოყუყეს, ვა იჩინოფს. ადა ბეე ოხიის ქამახთუ, ბაბა-მუშითი ია ოხო-ის ქამახთუ, კალიდოის ბარგეყეს დოლოხე დონტკობუ. ადა ბიჭი ია ოხორჯაშა ქამულუნ, ოხორჯაქ გდაი-გაჟი დოყევენ, ქოჭკომეს, ქო-შევეს, ქოდინჯიეს. „აწი ხვალა ოჯუნდინუ ვა იყვენ, თელი შეი იყვა-სინონ!“ – უწუ ოხორჯაქ. ბიჭიქ: „ვა იყვასინონა!“ ოხორჯაქ უწუ-ქი: „ოშ მჭითა ქომექჩაჟ!“ „ვა იყვენ!“ „ჟულოშ ქომექჩაჟ, ხუთოშ მე-ქჩაჟ!“ ნიაეთის ოხორჯაქ ჭუალითენ ალთუნი ქომულუ: „ადა სქანი დენ!“ ადა ნა თქუ, ექოლენდონ ბადიქ დიყუუ: „ზოი ნაშქვი წკაი, ჟურ ქვათენ იქთას!“

10. ერთი ბიჭის ამბავი

ერთ კაცს სამი ბიჭი ჰყოლია. უფროს ბიჭს უთხრა: „აჰა ხუთი წითელი ლირა, ახლა წადი და უცხოეთში ფული მოიგე!“ ერთ წელს დარჩა და მიცემული¹ ფულიც შეჭამა თურმე და მოვიდა. უთხრა მამამისმა: „ჰა ორი ხარი, ჰა მინდორი; ხანი² და ჭამე, შენ იმას შეძლებ³!“ ახლა შუათანა ბიჭს ხუთი წითელი ლირა მისცა: „ჰაიდა, [ფულის] მოსაგებად წადი!“ ერთი წელი გავიდა⁴, მოვიდა ხელცარიელი. ახლა უმცროს ბიჭს⁵ მისცა ხუთი ოქრო: „აბა, შენ რას მომიტან?“

ცოტა იარა [თუ] ბევრი იარა, გზაზე ორსართულიანი სახლია. თქვა: „ერთი მოვშარდავო“. იქ აივანზე ერთი ქალი იდგა. ბიჭმა მო-შარდა და მიდის. მონაშარდავ ადგილზე ქაფი დადგა. მოსამსა-ხურეს უთხრა: „ერთ კაცს ბოხჩა დაუვარდა და მომიტანე!“ რომ წა-ვიდა, ნახა, რომ ქაფი იყო, და გაბრუნდა. ქალმა უთხრა: „რატომ არ მოიტანე?“ „ბოხჩა არ იყო, ქაფი იყო“. „დაუძახე, ის კაცი მო-ვიდეს!“ კაცი დააბრუნა, ავიდა ზევით. „სად მიხვალო?“ ბიჭმა უთხ-

¹ „რომ მიეცა“; ² „აბრუნე“; ³ „გაგეკეთება“; ⁴ „გახდა“; ⁵ „პატარა რომ არის ბიჭს“.

რა: „ყულის მოსაგებად“. „აქ იყავი ჩემთან!“ „მე რა ექნა აქ?“ „პირობა დაედოთ: თუ შენ დაარღვიე, ხუთი წითელი ლირა მომეცი; მე თუ დავარღვიე, ათ ლირას მოგცემ! ამაღამ აქ იქნები, ერთად დავწვებით, მარტო მაკოცებ!“ „კარგი“, – უთხრა ბიჭმა. დაწვენენ, კოცნა დაიწყეს.

გათენდა. ქალს ბიჭმა მისცა ხუთი წითელი ლირა, შინ წავიდა. ქალმა უთხრა: „რომ არ მოხვიდე, არა ქნაო!“ [ბიჭმა] მამას უთხრა: „ერთი უქმი წისქვილი იყოო და ის გავაქეთებინეო“. კიდევ ხუთი ლირა მისცა.

მივიდა ქალთან, უთხრა: „ახლა პირობას სხვანაირს დაედებო?“ „როგორ?“ „თუ მე დავარღვიე, მე ხუთზე მეტი არა მაქვს, შენ ოცდახუთს მომცემ!“ შეჭამეს, დალიეს და დაწვენენ, ითამაშეს, აკოცეს.

გათენდა. „ჰა, მე მიეღივარ, ნება მომეცი, მოვალ!“ წავიდა შინ. მამას უთხრა: „ბელლარი და ღარი არა აქვს და უნდა ვიყიდოო“. კიდევ ხუთ ლირას გამოართმევს მამას. ბიჭი ერთი კარიდან გავიდა, მამამისი – მეორე კარიდან. სხვა ტანსაცმელი ჩაიცვა და წვერი გაიკეთა. მამამისი ოცდაათი მეტრი[თ] უკან მიჰყვება, ვერ იცნობს. ეს ბიჭი სახლში შევიდა, მამამისიც იმ სახლში შევიდა, კორიდორში ბარგებს შორის დაიმალა. ეს ბიჭი იმ ქალთან შევა, ქალს საჭმელები⁶ გაუკეთებია, შეჭამეს, დალიეს, დაწვენენ. „ახლა მხოლოდ კოცნა არ იქნება, ყველაფერი იქნება!“ – უთხრა ქალმა. ბიჭმა: „არ იქნებაო!“ ქალმა უთხრა: „ას წითელ ოქროს⁷ მოგცემ!“ „არ იქნება!“ „ორასს მოგცემ, ხუთასს მოგცემ!“ ბოლოს ქალმა ტომრით ოქრო მოიტანა. „ეს შენია!“ ეს რომ თქვა, იქიდან ბერიკაცმა დაიყვირა: „მაგრა მიუშვი წყალი, ორივე ქვამ⁸ იბრუნოს!“

11. ქოსე

ტუ, ვარ ტუ, არ ჰექია ქორტუ. არ ქოსე ქორტუ, ოხორჯა უყოუნტუ. ამა ქოსე მსქეა ტუ, ოხორჯა-მუშითი მსქეა ტუ, ართიმაჟუას ნუნგაპტეს. ქოსეკ ალას უწუქი: „არაბა მოშირ ჯამუშითენ ბააბე დო დიშქა ქომოგილადა“. ალაქთი უწუქი: „კაია“, ჰომერუ. ქოსეკ არაბა დოტუ, ჯამუშეფე ჰოტკომუ.

მციქა ვაქითი მიკილუ. ალაქ დუჯოხუქი: „არაბა სო ენაა“-შინე, „ეა მიყოუნდა“. „სო ენ, გიწუმე“-შინე, „ჰოპტკომია“. ალაქ პრიკაზი მერუ დო ქოტოფინაფუ. ქოსე ქამახთუ ოქოთუმაღეს, ოხორჯა ქოტოფეს. ოხორჯას დოლოქუნს ქოსეში შავალი დო კასთუმი. ქო-

⁶ „პირობაზე მოვიდეთ“; ⁷ „დაკარგე“; ⁸ „ვიზამო“; ⁹ „საჭმელ-მაჭმელი“; ¹⁰ „წითელს“; ¹¹ „ორი ქვით“.

სეს დოლოქუნს ფორჩა ოხორჯაში. ოხორჯა ნა იყონეს, ხაფისის პომოლოხოხუნეს.

ჟურ-სუმ წანა მიკილუ. ქოსეს დოლოქუნს ოხორჯა-მუშიში ფორჩა, იმსქვანენ. არ ბიჭიქ დეაყოფუ ქოსეს, ვა უჩქინან, ადა ბიჭი ნა ეენ. აწი დუგუნი დოყვეს, ნოღამისასთეი პოდოლოქუნეს, პოდოლოქუნეს, ცხენის პოდოხოხუნეს დო ნიყონუყან. ცხენის ელოზუნ ექოდუ-ქოდუ კაკალი, მანი-მუშისთეი ელოყუფს ართელი ლალი კულანი.

ქოსესეჭ ჭიტა ჭუევალი გამახაუ დო პაგამილუ კაკალი დო ყოდუთენ ტახუფს. ადა ლალიქ ქოძიუ, კაპინეი იგზალუ, მილლეთის უწუქი: „ია კოჩი ეენა“. ხეთენ ნოგნაყინუ. მეხთეს, მენდაწკედეში, კოჩი ტუ. უქუმეთიქ პონაგნუ, ოხორჯა ნა ჭოყვეტუ, პანაშქუ, ქიმოლი ქოჭოყუ. ჟურ-სუმ დლა მოლახეტუ ქოსე ხაფისის, ქანაშქვეს დო ოხორჯა-მუშიკალა სქიდუნ.

11. ქოსა

იყო და არა იყო, ერთი ზღაპარი იყო, ერთი ქოსა იყო, ცოლი ჰყავდა. ეს ქოსა ლამაზი იყო, ცოლიც ლამაზი იყო, ერთმანეთს ჰგავდნენ. ქოსამ ბატონს უთხრა: „ურემი მომეცი კამეჩთან ერთად და შეშას მოგიტანო“. ბატონმაც უთხრა: „კარგო“, მისცა. ქოსამ ურემი დაწვა, კამეჩები შეჭამა.

ცოტა ხანი გავიდა. ბატონმა დაუძახა: „ურემი სად არისო?“ და: „არა მყავსო“. „სად არის, გუებნები[ო]!“ და: „შეეჭამეო“. ბატონმა ბრძანება გასცა და დააჭერინა. ქოსა შევიდა საქათმეში, ცოლი დაიჭირეს. ქალს აცვია ქოსას შარვალი და კოსტუმი, ქოსას აცვია კაბა ქალისა. ქალი რომ წაიყვანეს, ციხეში ჩასვეს.

ორი-სამი წელი გავიდა. ქოსას აცვია თავისი ცოლის კაბა, კოსტაობს. ერთ ვაჟს შეუყვარდა ქოსა, არ იცინან, ეს[ეც] რომ ვაჟია. ახლა ქორწილი გამართეს, პატარძალივით ჩააცვეს, მორთეს, ცხენზე დასვეს და მიჰყავთ. ცხენზე აკიდებულია² იქით-აქეთ კაკალი, გვერდზე მიჰყვება ერთი მუნჯი ქალი.

ქოსამ ტომარა ცოტა გამოხია და გამოიღო კაკალი და ასოთი ტეხს. ეს მუნჯმა დაინახა, გაიქცა³, ხალხს უთხრა: „ის კაცი არისო“. ხელით გააგებინა. მივიდნენ, რომ შეხედეს, კაცი იყო. მთავრობამ გაიგო, ქალი რომ დაეჭირა, გამოუშვა, ქმარი დაიჭირა. ორი-სამი დღე იჯდა ქოსა ციხეში, გამოუშვეს და თავის ცოლთან ცხოვრობს.

¹ „(სად არისო?)“, რომ ჰკითხა || უთხრა“; ² „ციხენს აკიდია“; ³ „სი-რბილით წავიდა“.

12. ალა დო ქიოლე

არ ალა ქორტუ, არ კულანი უყოუნტუ, ქიოლეთი უყოუნტუ. აწი ალა იდასიონ ბაშქა ეიშა, მენდრა, ჰამა კულანი მეშქეინუ ვა უნონ. ალა დო ადა ბიჭი ჰაგამახთეს გალე, ქიოძიეს ჯოლოი ოკოჩანეი. ალაქ უწუ-ქი ბიჭის: „ია მუ ენა?“-შინე, „ენტეფექმა მუსაფიი ენანდა დო ართიმაჟუა უჯოხსოფანდა“. დეჯი ქიოძიეს, დეჯეფეთი ოკოჩანეი ენან. „ია მუ ენა?“-შინე, უწუ-ქი: „დიზახოშეენ დო კაპულას მუიკიდუ, ნიყონუფს“. ალაქ თქუ-ქი: „ამუს, მთინი, მუთუ ვა უჩქინ“. ნუშქუ კულანი დო იგზალუ, კულანისთი მუთუ ვა უჩქინ ია-ადაში.

არ ახჩამიკელე ჰოღინჯიუ ქიოლე დო ჰოღიქარუ ყოლე, ჰოგოკიუ ევარჩაფულე, დუჯოხუ კულანის. ქამახთუ კულანი, უწუ-ქი: „ია მუ ენა?“ „ადა გენი ეენ, ყინი აყუ დო დოოტიბინათა!“ კულანი ქომეხთუ, „მუჯომა?“-შინე, „აშო ყვია!“ კულანიქთი ნუდგუ დო დოტიბინეს.

ვაქითი მიკილუ. ბაბა-მუშითი ქომოხთუ. კულანის მენდაწკედუში, ქიობა დვაბაელენ! კოჩიქ ქონაგნუ. ემედენი ჰომეჩუ ბიჭის დო დუგუნი დოყუ.

12. ბატონი და მოსამსახურე

ერთი ბატონი იყო, ერთი გოგო ჰყავდა, მოსამსახურეც ჰყავდა. ახლა ბატონი უნდა წავიდეს სხვაგან¹, შორს, მაგრამ გოგოს დატოვება არ უნდა. ბატონი და ეს ბიჭი გამოვიდნენ გარეთ, დაინახეს ძაღლ[ებ]ი გადაბმული. ბატონმა უთხრა ბიჭს: „ის რა არისო?“ და: „ისინიო სტუმრად არიანო და ერთმანეთს ეპატიჟებიანო². ღორი დაინახეს, ღორებიც გადაბმული არიან. „ის რა არისო?“ და უთხრა: „დამთურალა და ზურგზე მოიკიდა, მიჰყავს“. ბატონმა თქვა: „ამან, მართლაც, არაფერი იცის“. დაუტოვა გოგო და წავიდა. გომაც არაფერი იცის³.

ერთ საღამოს⁴ დაწვა მოსამსახურე და დაიკავა ასო, შემოახვია საყენი, დაუძახა გოგოს. შევიდა გოგო, უთხრა: „ეგ რა არისო?“ „ეს ხბოა, შესცივდა და გაეათბოთო!“ გოგო მივიდა, „როგორო?“ და: „ასე ქენიო!“ გოგომაც მიუდგა და გაათბეს.

ხანი გავიდა, გოგოს მამაც⁵ მოვიდა, გოგოს რომ შეხედა, მუცელი გაჰბერვია! კაცმა გაიგო, მაშინვე მიათხოვა⁶ ბიჭს და ქორწილი გამართა.

¹ „სხვა ადგილას“; ² „უძახიანო“; ³ „არაფერი იცის იმის-ამისი“; ⁴ „საღამოსკენ“; ⁵ „მამამისიც“; ⁶ „მისცა“.

13. მოლლა ნუსრედინი დო ფათიშაი

მოლლა ნუსრედინი ფათიშაიში დიდო მაქინი კოჩი ტუ, მუქტი დიპლომატი ტუ, ფათიშაის ქიმი უნტუ, ქიმი – ვარ. არ დლას მოლლა ნუსრედინი ვეზირი ქორტუ დო ფათიშაიქ ქანუწკინუ დულმა-მუშის: „სინმა ყენერჯი კყვამიონმა, ჰამა ხე მოსჯამიონანმა: ჭუმანიში მუჟა ეხთას, თე ნოსქინაგინონ, მუჟა გეხთას, თე ნუდინაგინონ“.

არ დლას ჭუმანიში მცქა დუმანონი ტაონი ტუ. ხოჯაქ მუჟა ვა ძიუ დო თე ქანოსქინუ. ფათიშაიქ ჯელლათეყე მენდოჩქუ დო ხოჯა ქომუყონეს მუში მანიშა: „ეე, სინმა ანდლამა თე ორდო ქანოსქინია, დაა მწკუყი ტუმა, მუჟამა ვა ეხთეეტუმა“. ხოჯაქ უწუ: „მუჟა ეხთიმეი იყეეტუმა, ჰამა დუმანის ვა იძიუმა“. ფათიშაიქ ვა იჯეუ დო უწუ: „სინ გოწოგოკიდამიონან! მენდახთი, ოხორჯა-სქანი, ბეე-ბაი ქოძიი დო ქომოხთი, გოწოგოკიდამიონანმა!“ ხოჯა გედგითუ, ოხიოშა იგზალუ.

ოხიოშა ნა მეხთუსთეი, ოხორჯა ონჯირეს ტუ, ჭუმანიში ტუ. ოხორჯაქ უწუ: „სინ აშო ჭუმანი პირ ვა მუიტი დო ანდლა მუ გალოდუ?“ „ოხორჯა, ანდლა მან ფათიშაიქ გოწომოკიდასუნონ დო თქვანდა ბერეყე ოძირამუშენი მოყთი“. ოხორჯაქ უწუ: „ქომოხთი, ჰამა იდი დო ბახაიშენ არ დიდი კარპუზი ქომომილი!“ ხოჯაქ უწუ: „ოხორჯა, სი დიდელი? მან გოწომოკიდასუნონან დო სი კარპუზი მაკვანი?“

ხოჯა გედგითუ დო მენდახთუ ფათიშაიშ მანიშა. ფათიშაიქ უწუ: „სინ სოლუნეი ნენა მექჩაფთ დო, მუთხანი გინონ, თქეი!“ ხოჯაქ მუთუ ვა თქუ: „ვა მილუნმა მუთუ ოთქუმალუშია“. მინდიყონეს, თონის ქოგოლოდინეს დო ყალის თოკი ქომუტკოჩეს, გოწოკიდასუნონან. დოსქიდუ სუმ დეეიკე. ხოჯა თონის ნა გედგიტუ, „ჰოჰოჰო-მა“, დო ზოი იძიცუ. მეყექ: „ვა გოწოკიდათმა, ქომუყონითმა!“ დო კითხუყს: „სინმა ოხიოშა მენდოგოჩქეით, «ბეე-ბაი ქოძირია»; აქმა სოლუნეი ნენა ქომექჩით, მუთუ ვა თქეია; აწი ნა იძიცაყ, ამა მუ თქვალა ენმა?“

ხოჯაქ უწუ: „მუჭო ვა ვიძიცამა! თქვან გოწომოკიდაგინონანმა, ოხიოშა მენდომოჩქეითმა; ქობძიი ოხორჯამა; ოხორჯა მუქ ნა ჯანტუ მერის ვა მისეღუ დო «აშო ჭუმანიში მონ მოხთია?», მიწუმა. ვუწვი: «ფათიშაიქ გოწომოკიდაყს დო თქვანდა ოძირამუშენი მოყთი». ოხორჯაქ: «კარპუზი ქომომილი», მიწუმა, ჩქვა მუთუ ვა მიწუ დო ეშო მოკაპინუმა; ქომოყთი აქმა, თქვან სოლუნეი ნენა მომჩითმა, მუ ფთქვატია? აწი აგ ნა გებდგითია, კუტუქ თი ქაეზღუქი, «ოხორ-

ჯა მინონ»-დვინედა. ოხოიშა მეფთიში, სო რტუდა?! მან ემუშენი მაძიციწუქია, სუმიქთი აკაელი იწალიშეფეს: ფათიშაიჩქინიშ, ოხორჯაჩქიმიშ დო კუტუჩქიმიშ თიქა! ედო ფათიშაიქ ნაშქუ, ოჯგინუ ფათიშაის.

13. მოლა ნასრედინი და ხელმწიფე

მოლა ნასრედინი ხელმწიფესთან ძალიან დაახლოებული¹ კაცი იყო, თვითონაც დიპლომატი იყო, ხელმწიფეს ხან უნდოდა, ხან — არა. ერთ დღეს მოლა ნასრედინი ვეზირი იყო და ხელმწიფემ ჩამოაშორა მის საქმეებს: „შენო მეფარნედ გაგხდიო, მაგრამ ხელი უნდა მოვაწეროთო: დილას მზე [რომ] ამოვა, სინათლეს ჩააქრობ, მზე [რომ] ჩაეა სინათლეს აანთებ“.

ერთ დღეს დილას ცოტა ნისლიანი ამინდი იყო. ხოჯამ მზე ვერ ნახა და სინათლე ჩააქრო. ხელმწიფემ ჯალათები გაგზავნა და ხოჯა მოიყვანეს მასთან. „ეე, შენო დღესო სინათლე მალე ჩააქრეო, ჯერ სიბნელე იყოო, მზეო არ ამოსულიყოო“. ხოჯამ უთხრა: „მზე ამოსული იქნებოდაო, მაგრამ ნისლში არ ჩანდაო². ხელმწიფემ არ დაიჯერა და უთხრა: „შენ ჩამოგახრჩობთ! წადი, ცოლი, ბავშვები ნახე და მოდი, უნდა ჩამოგახრჩოთო!“ ხოჯა ადგა³, შინ წავიდა

შინ რომ მივიდა, ცოლი საწოლში იყო. დილა იყო. ცოლმა უთხრა: „შენ ასე დილას არასდროს მოსულხარ⁴ და დღეს რა მოგივიდა?“ „ქალო, დღეს მე ხელმწიფემ უნდა ჩამომახრჩოს და თქვენთან ბავშვების სანახავად მოვედი“. ცოლმა უთხრა: „მოხვედი, მაგრამ წადი და ბაზრიდან ერთი დიდი საზამთრო მომიტანე!“ ხოჯამ უთხრა: „ქალო, შენ გაგივდი? მე უნდა ჩამომახრჩონ და შენ საზამთროს მთხოვე?“

ხოჯა ადგა და წავიდა ხელმწიფესთან. ხელმწიფემ უთხრა: „შენ საბოლოო სიტყვას გაძლეეთ და, რაც გინდა, თქვი!“ ხოჯამ არაფერი თქვა: „არა მაქვს რამე სათქმელიო“. წაიყვანეს, სკამზე დააყენეს და ყელზე თოკი ჩამოაცვეს⁵, უნდა ჩამოახრჩონ. დარჩა სამი წუთი. ხოჯა სკამზე რომ იდგა, „ჰაჰაჰაო“, და ხმამაღლა⁶ გაიცინა. მეფემ: „არ ჩამოახრჩოთო, მოიყვანეთო!“ და ეკითხება: „შენო შინ გაგაგზავნეთო, «ბავშვები ნახეო»; აქაო საბოლოო სიტყვა მოგვცით, არაფერი თქვიო; ახლა რომ იცინი, ეს რა თქმააო?“

ხოჯამ უთხრა: „როგორ არ გაეიცინო! თქვენ უნდა ჩამომახრჩოთო, სახლში გამაგზავნეთო; ენახე ცოლიო; ცოლი თავისი საწო-

¹ „ხელმწიფის ძალიან ახლო“; ² „გამოჩნდაო“; ³ „დადგა“; ⁴ „სრულე-ბით არ მოდიოდო“; ⁵ „მოუგდეს“; ⁶ „ძლიერ“.

ლიდან⁷ არ წამოდგა და «ასე დილას რატომ მოხვედით?», მითხრაო. ეუთხარი: «ხელმწიფე მახრჩობს და თქვენთან სანახავად მოუვლი». ცოლმა: «საზამთრო მომიტანე», მითხრაო, სხვა არაფერი მითხრა და ისე გამომაგდო; მოუვლი აქო, თქვენ საბოლოო სიტყვა მომეცითო, რას ვიტყვდიო? ახლა აქ რომ დაედექიო, ასომ თავი ასწია, «ქალი მინდაო». სახლში რომ მივედი, სად იყო? მე იმიტომ გამეცინა, რომო სამივე ერთნაირად მუშაობს: ჩვენი ხელმწიფის, ჩემი ცოლისა და ჩემი ასოს თავიო!» კიოდა ხელმწიფემ გაუშვა, აჯობა ხელმწიფეს.

14. არ დელიკანლიში ამბავი

არ დელიკანლი დიდო ვახთის ვა იჩილუ, ეკულე დიჩილუ. ჭანდა ნა იყვასუნონ, ემ დლას ხოჯეყე ნუკიდუ არაბას დო დიშქა მომალუშა მენდახთუ. ამკელე მაყარი ხთიმეი ენ ნოლამისა მოყონუშა. მუგ ნა დიშქაშა იდუ, ხოჯეყეს არაბა ანგიბონუ დო დუტუხუ. ხოჯეყე ნაშქუ, მუქ არაბა ნა იშიყონუპტუ, ხოჯეყე ქაგუნდუნუ. ხოჯეყე ნა გოუპტუ, ეშიაყე მეშახეტეს დო ქეიძი იქიპტეს არ ჭიტა ოხოის, დლის. ამუქ: „მეეოხოხადა“-სეულე, ია მოქეიძეყექ შიშლიკი ნა ჭეეეტეს, ქოშეეს, ქოჭკომეს დო შიში დოლოხენდონ ნოციგაპტეს დარაბას, თოლის ნაციგუ დო თოლი ქმოი დეაყუ. ხოლო გზას ნულუნში, ჯოლოყე გვაბღეს, ნანკაპეს დო ყვაჯი ქანოჭკომეს.

აწი ქომოხთუ დო ჭანდა ენ. სიჯა დგინ. ოხოჯაქ უწუმეს: „მუენდა, თოლის მუ გალოდუმა?“ ამუქ უწუ: „თოლი მუთუ ვა ენდა, არაბა ქაგომინდუნუმა; თოლი დომაკაენ, კიელი მიდუნდა!“ ოხოჯაქ უწუ: „ჯანუმ, არაბა მუთუ ვა ენდა, ჯუმა-ჩქიმი უსტა ენ დო დოგიხონუყსა“. ეკულე უწუ: „ჯანუმ, არაბა მუთუ ვა ენდა. ხოჯეყე ქაგომინდუნუმა“. ოხოჯაქ უწუმეს აწი: „მაჟუანი ჯუმას დიდო უყონ ხოჯეყე დო ჟურ თანე ქაგოწაუყონოყა“. აწი ბიჭიქ გუიქთუ დო უწუმეს-ქი: „მანდა ყვაჯითია ჯოლოყექ ქამიჭკომეზა გზასა“. ოხოჯაქ უწუ: „უუ, ოლეისე, მა მეულუმა! ყვაჯი ვა გილუნში, აქ მუ დულდა მიდუნდა?“

14. ერთი ახალგაზრდის ამბავი

ერთი ახალგაზრდა დიდხანს არ დაოჯახდა, მერე შეირთო ცოლი. ქორწილი რომ უნდა იყოს, იმ დღეს ხარები შეაბა ურემში და შეშის მოსატად წავიდა. აქედან მაყარი წასულია პატარძლის მოსა-

⁷ „თეითონ რომ იწვა, [იმ] ადგილას“.

ყვანად. ის რომ შეშაზე წავიდა, ხარებს ურემი დაუგორდათ¹ და გაუტყდა. ხარები გამოიშეა, მას ურემი რომ ამოჰყავდა, ხარები დაეკარგა. ხარებს რომ ეძებდა, ყაჩაღები ისხდნენ და ქეიფობდნენ ერთ პატარა სახლში, ტყეში. ამან: „შევიჭერიტებიო“ და² იმ მოქეიფებმა, მწვადი რომ შეეწვათ, დალიეს, ჭამეს და შამფურს შიგნიდან ასობდნენ კედელში, [ამას] თვალში შეესო და თვალი დაუბრმა. კიდევ გზაზე რომ მიდის, ძაღლები დაესიენენ, ეცნენ და ყვერი მოაჭამეს.

ახლა მოვიდა და ქორწილია. სიძე დგას. ცოლი ეუბნება: „რა არისო, თვალზე რა მოგივიდაო?“ ამან უთხრა: „თვალი არაფერიაო, ურემი დაეკარგეო; თვალი მომირჩება, შეხვეული მაქვსო“. ცოლმა უთხრა: „სულო, ურემი არაფერიაო, ჩემი ძმა ოსტატია და გაგიკეთებსო“. მერე უთხრა: „სულო, ურემი არაფერია, ხარები დაეკარგეო“. ცოლი ეუბნება ახლა: „მეორე ძმას ბევრი ჰყავს ხარები და ორ ცალს გამოვართმევო“. ახლა ვაჟი მობრუნდა და ეუბნება: „მეო ყვერიცო ძაღლებმა მომაჭამესო გზაზეო“. ცოლმა უთხრა: „უი, თუ ასეა, მე მივდივარო! ყვერი თუ არა გაქვს, აქ რა მესაქმებაო?“

15. გირინი დო მთუთი

არ დღას გირინიქ რაკანის ჯუბტუ დო არ უგმარე მთუთიქ ოჭკომალე გორუპტუ. მენდაწკედუ, გირინი ქოძირუ. გირინის უღუტუ მუში ანდერი გოწაკიდერი. მთუთიქ იღუშუნუ: „ადა ოჭკომუ დილო კოლაი ენ, არ დოპკითხაქი, ია მუ უღუნ გოწაკიდერი“. მთუთი ნოტკობუ, ნოტკობუ დო ქომებთუ გირინიშა. გირინის აშქუინუ. მთუთიქ კითხუ: „სინ ადა მუ გოწოგობუნდა?“ გირინიქ უწუ: „ადა მუზიკა ენდა“. „მუზიკა მუ რენდა?“ – ხოლო მთუთიქ კითხუ. „მუზიკა ია ენ-ქი, ჭანდა იყვენ, დილო ხოჯი, ქოთუმე ნოჭკიაფან, დილო გდაი იქიფან; ყილავე იქიფან, ყილავის თოფუი მობაფან, იმხოან დო მუზიკათი გელაჩაფან ექ“. მთუთიქ იღუშუნუ: „ადა ოჭკომუ მუთუ ვა ენ, არ ჭანდა ქოპჭკომადა!“ თოფუი დაა კაი აწონუ მთუთის. გირინის უწუქი: „მანთი მენდამიყონია!“ გირინისთი ზათი ია უნტუ, გზას გეწვანჯლონუ დო ნულეან.

იდეს, იდეს დო დიდი ღალი ქონაგეს. გირინიქ უწუ: „მუფეი კაი დოფხაზირელეეტი მუზიკა! აწი მუ პა, ადა მაშოლასუნონან დო?“ მთუთიქ უწუ: „სი მუთუ ჩარე ვა გიჩქინი?“ გირინიქ უწუ: „მა ქომიჩქინ, ჰამა სი იქიფი? ვა მიჩქინ“. მთუთიქ უწუ: „მუ ვა ვიქიფი! მოგიკიდაფ კაპულას დო ქომეკაგიყონოფ!“ გირინიქ უწუ ხოლო: „მა ქომეკამიყონოფ, ჰამა ადა დიშოლენ“. მთუთიქ უწუ: „ჩქეა ჩარე ვა გიჩქი-

¹ „დაუგორდა“; ² „«შევიჭერიტებიო»-ს შემდეგ“; ³ „აქ რა საქმე მაქვსო“.

ნია? „ქო, მიჩქინ; სი მონდუკი დო სქანი გეიდე ამა ქოდოლობდვათ დო ვა იზოლენდა“. მთუთი მონდუკუ დო გირინიქ ქომეშადუ. ღალი მიკულვან, ჰამა მთუთიქ უნჭევაფს, „ორდო ქამეკაფთადა“ დო. მთუთის მუნდის დაჩხიი ადუ. ღალი ნა მეკახთესთეი, ხოლო გზას ქოგე-დგითეს.

მთუთი ნულუნ, ჰამა ოხთიმუშ ხალი ვა ულუნ: აჭუნს. გინი წოხლუ-წოხლე, „ტიკი-ტიკია“ დო, უნკაპუნ, მთუთი ნოთხოზუნ. მთუთიქ უწუ: „ჩქეა ამკათა ღალი ხოლო მომხვადასუნონანიია?“ გინიქ უწუ: „სუმ ჩქეა ამკათა ღალი მომხვადასუნონანია“. მთუთიქ იდუშუნუ მუშებურა: „ადა სუმ ჩქეას მი ნუხონდასდა!“ დო გინის უწუ-ქი: „სი თამო-თამო იდი დო მა ქომეულუ!“ მთუთი გზას ქელ-ვაწკუ. გინიქ მთუთი დოღერდინუ დო თი ქამუიშლეითინუ.

15 ვირი და დათვი

ერთ დღეს ვირი გორაკზე ძოვდა და ერთი მშვიერი დათვი საჭმელს ეძებდა. შეხედა, ვირი დაინახა. ვირს ჰქონდა თავისი საოხრე ჩამოკიდებული. დათვმა იფიქრა: „ამის შეჭმა ძალიან ადვილია, ერთი ვკითხავ, ის რა აქვს ჩამოკიდებული“. დათვი მიეპარა, მიეპარა და მივიდა ვირთან. ვირს შეეშინდა. დათვმა ჰკითხა: „შენ ეს რა გკიდიო?“ ვირმა უთხრა: „ეს მუსიკა არისო“. „მუსიკა რა არისო?“ – ისევე ჰკითხა დათვმა. „მუსიკა ის არის, რომ ქორწილი იქნება, ბევრ ხარს, ქათამს დაკლავენ, ბევრ საჭმელს გააკეთებენ, ფლავს გააკეთებენ; ფლავს თაყვლს მოახამენ, ჭამენ და მუსიკასაც უკრავენ იქ“. დათვმა იფიქრა: „ამის შეჭმა არაფერია, ერთი ქორწილი შეეჭამოო!“ თაყვლი მეტად გაუხარდა დათვს. ვირს უთხრა: „მეც წამიყვანეო!“ ვირსაც სწორედ ის უნდოდა, გზაზე გაუძღვა და მიდიან.

იარეს, იარეს და დიდი მდინარე შეხვდათ. ვირმა უთხრა: „როგორ კარგად შევინახე მუსიკა! ახლა რა გქნა, ეს რომ დაგვისველდება!“ დათვმა უთხრა: „შენ რამე საშუალება არ იცი?“ ვირმა უთხრა: „მე ვიცი, მაგრამ შენ იზამ? არ ვიცი“. დათვმა უთხრა: „რას არ ვიზამ! მოგიკიდებ ზურგზე და გადაგიყვან!“ ვირმა უთხრა ისევე: „მე გადამიყვან, მაგრამ ეს დასველდება“. დათვმა უთხრა: „სხვა საშუალება არ იციო?“ „კი, ვიცი; შენ მოიხარე და შენს უკან ეს ჩაედოთ და არ დასველდებო“. დათვი მოიხარა და ვირმა ჩადო. მდინარეზე გადადიან, მაგრამ დათვი ჩქარობს: „სწრაფად გადავიდეო“. დათვს უკანალში ცეცხლი მოედო. მდინარე რომ გადაიარეს, ისევე გზას დაადგნენ.

¹ „ეს დაგვისველდება და“.

დათვი მიდის, მაგრამ სიარულის ხალისი არა აქვს: სტკივა. ვირი წინ-წინ, „ტიკო-ტიკიო“ და, მირბის, დათვი მისდევს. დათვმა უთხრა: „სხვა ამისთანა მდინარე კიდევ მოგვხვდებაო?“ ვირმა უთხრა: „სამი სხვა ამისთანა მდინარე მოგვხვდებაო“. დათვმა იფიქრა თავისთვის: „ამ სამ სხვას ვინ გაუძლებსო!“ და ვირს უთხრა: „შენ ნელა-ნელა იარე და მე მოვალ!“ დათვი გზას ჩამოშორდა. ვირმა დათვი მოაბწყუა და თავი გადაიჩინა.

16. დელი დო ნოსეი

არ დელი დო არ ნოსეი ჯუმაღუფე ქორტეენან. ნოსეი დაღიშა იგზალუ. ნიტუში, დელის დოჩინადუ: „ნანას კაი ხუა დუბონია, მაქვალთი ქოგეუტადანი დო ქოჩი!“ დელიქ წკაი დოგობუ, ხახალეი წკაი გობუ დო ხუა დუბონუ. ხინიქ კიბიეფე ქამოტაკუ. ეკულე მაქვალი დუტადანუ: „აჰა, ნანა, მაქვალა! ეა გინონ-ნა, მა ვიმხოა“. ხოლო ნოდუ, ხოლო ეა ჭკომუ დო დელიქ მუქ ქოჭკომუ. ნოსეი ქომოხთუ. „მაქვალი გეუტადანია დო ეა ჭკომუა ნანაქა“, – უწუ დელიქ. ნოსეიქ უწუქი: „სი ნანა დოღუინეეა. მა მეზაი ოხაჩქუშა მეუღლუა დო სი ქაგეთიუფა!“ გეთიუპტუში, დელის ქუნცხეფუნას ქომიშულუ, ჩქეა ეა გამაყონუ. ექოლენდო იღუში, არ ხინიქ ყონა ხაჩქუპტუ. დელიქ: „სი წოხლე გოწამიხედია დო მა გიხაჩქაა“. ბერგი დოლოჭკვიდუ დო ხინი დოღუინუ. ედო ია ქაგეთიელეენ. ნოსეიქ: „ნანა ეა ენა“, ჰამა მუ ყვატეს?! ია ქოდოხვეს დო ოხოიშა იგზალეს.

16. გიჟი და ჭკვიანი

ერთი გიჟი და ერთი ჭკვიანი ძმა ყოფილა¹. ჭკვიანი ტყეში წავიდა. რომ მიდიოდა, გიჟს დაუბარა: „დედას ტანი კარგად დაჰბანეო, კვერცხიც შეუწვი და აჭამე!“ გიჟმა წყალი აადულა, მდულარე წყალი დაასხა და ტანი დაჰბანა. დედაბერმა კბილები დაკრიჭა. მერე კვერცხი შეუწვა: „აჰა, დედა, კვერცხიო! თუ არ გინდა, მე შეეჭამო“. ისეე მიუშვირა, ისეე არ შეჭამა და გიჟმა თვითონ შეჭამა. ჭკვიანი მოვიდა. „კვერცხი შეეწვიო და არ შეჭამაო დედამო“, – უთხრა გიჟმა. ჭკვიანმა უთხრა: „შენ დედა მოგიკლავსო. მე საფლავის გასათხრელად მიედივარო და შენ ჩამოიტანსო!“ რომ ჩაჰქონდა, გიჟს ჯაგნარში ჩაუვარდა, ველარ გამოიყვანა. იქიდან რომ წავიდა, ერთი დედაბერი ყანას თოხნიდა. გიჟმა: „შენ წინ დამიჯექიო და მე გითოხნიო!“ თოხი დასცხო და დედაბერი მოკლა. ჰოდა ის ჩამოუთრე-

¹ „ძმები ყოფილან“.

ვია. ჭკვიანმა: „დედა არ არისო“, მაგრამ რას იზამდნენ?! ის დამარ-
ხეს და შინ წავიდნენ.

17. არ მკმაფუ დო ტაუშანიში მოთალეფე

არ მკმაფუ არ სეის გუიტუში, ჟურ-სუმ თანე ტაუშანიშ მოთა-
ლეფე ქოძირუ. ტაუშანეფეკ ჯუბტეს. მკმაფუქ უწუქი: „აგმა მუ
ჯუფთმა? მუთუ ვა ენმა, ლეტა ტეტელი ენმა! მანმა თქვანმა ელა-
მაკათით დო კაი ოჯუშ ეიშა გიყონოფთმა. ექ შალღამი ენმა,
ლოზია ენმა დო ქორბა გიტკეაცუნან, ეკო ოჯუ ენმა“. ია მკმაფუქ
ანთეფეთე მოღერდინასინტუ, დაღიშა იყონასინტუ დო ჭკომასინტუ.
ტაუშანეფეკ უწევს-ქი: „ვარმა, ჩქინმა ნანა-ბაბა-ჩქინიქ აქ მემაშქეფე-
მა: «აქ ჯვითმა». ეგერ ლაზიმი ტუკონ-ნა, ჩქინ ნანა-ბაბა-ჩქინიქ ია
კაი ეეფეშა მენდამიყონოტეზმა. ჩქინ ნანა-ბაბა-ჩქინიშ ნენაშ გა-
ლე ვარ გამაულუთმა. სქანი კაი ეიშა იყონუ ვარ მინონანმა. სი
ბაშქა ოღერდინია!“

17. ტურა და ბაჭიები

ერთი ტურა ერთ ღამეს რომ დადიოდა, ორი-სამი ბაჭია¹ ნახა.
კურდღლები ძოვდნენ. ტურამ უთხრა: „აქო რას ძოვთო? არაყერი
არისო, მიწა ტიტველიაო! მეო თქვენო წამომეყევით და კარგ საძო-
ვარზე² წაგიყვანთო. იქ თაღგამი არისო, ლოზიო არისო და მუცე-
ლი დაგისკდებათ, იმდენი საძოვიაო“. იმ ტურას ამით³ უნდა მოე-
ტყუებინა, ტყეში წაეყვანა და შეეჭამა. კურდღლებმა უთხრეს: „არაო,
ჩვენო ჩვენმა დედ-მამამ აქ დაგეტოვაო: «აქ ძოვთო!» საჭირო რომ
ყოფილიყო, ჩვენ ჩვენი დედ-მამა იმ კარგ ადგილებში წაგეყვან-
დაო⁴. ჩვენ ჩვენი დედ-მამის სიტყვას არ გადავალთო⁵. შენს კარგ
ადგილას წაყოლა არ გეინდაო. შენ სხვა მოატყუეო!“

18. ლაზი დო შეიტანი

არ ვახთის ართელი ლაზი დო ართელი შეიტანი არქადაში
დიყვერენან. უკუიკათეს დო ექოლე-აქოლე გუღვან, ენა ვა უძი-
რამუტეს მერეფე ძიროფან. აშოთენ დიდო ვახთის არქადაშობა დო-
ყვეს არ დღას, მუჭო იყუ დო, ართიკართიშენ გუი ქოშუხთეს, დიდო პატი
დიყვეს, ჰამა მუ ყვან, დაბანჯი ქმოეფეშ დოლოხე რენან! ენა
დოლუმჯუ, არ ოხორიშა ქომეხთეს დოდგინუშენი, ოდაშ დოლოხე

¹ „ორი-სამი ცალი კურდღლის ნაშიერები“; ² „საძოვ ადგილზე“; ³ „ამეებით“; ⁴ „დაგეტოვესო“; ⁵ „წაგეყვანდნენო“; ⁶ „სიტყვის გარეო არ გამოვალთო“.

ხოლო პაპტი ოდარღალონი დოყვეს. შეიტანიქ დიდი ბიგას ნანკაპუ დო ლაზიში ჟინ ქომეხთუ. ლაზიქთი ექოლე-აქოლე იწკედლე დო არ ჭიტა ბიგა ქოძიუ. ემუქ: „სი გემჩი!“ ამუქ: „სი გემჩი!“ ეშო-აშოთენ დიდი ამბაი მოხთუ დო ოდას დოლოხე ქოკეაკიდეს. ამა ამბაი ოხო-რიში საებიქ ქოგნუ, ჰამა მუ ყვას! ოდა კილეი უღუტერენან დო გალენდონ მითის ვა ნაშეველუ. პატიში ქოკოხთეს. შეიტანის, დიდი ბიგა ნა უღუტუშენი, ჭიტა ოდას დოლოხე ვარ ახმარუ დო იჯგინუ. აწი შეიტანიქ აშო იდუშუნუ: „მან ამა დიდი ბიგა ლაზის ქომეყჩა დო ეშო ოკოვაკიდათმა“. გალე ქაგამახთეს. ჭიტა ბიგა შეიტანიქ ქეზდუ, დიდი ბიგა ლაზის ქომეჩუ. აწი მუ იყუ? შეიტანის დიდი ბიგა ვარ ახმარუ, ჰამა გალე ნა გამახთეს, ლაზიქ დიდი ბიგათენ, ენა უნტუსთერი, შეიტანი დობახუ. აშოთენ შეიტანი ჰემ ოდას დოლოხე, ჰემ გალეთი დობახუ.

18. ლაზი და ეშმაკი

ერთხელ¹ ერთი ლაზი და ერთი ეშმაკი დაამხანაგებულან². შეიყარნენ და იქით-აქეთ დადიან; რომ არ ენახათ, [იმ] ადგილებს ნახულობენ. ასე დიდხანს გასწიეს ამხანაგობა. ერთ დღეს, როგორ[ღაც] მოხდა და, ერთმანეთზე³ გული მოუვიდათ, ძაალიან ცუდად გახდნენ, მაგრამ რა ქნან, უცხო მხარეში⁴ არიან! რომ შეღამდა, ერთ სახლში მივიდნენ დასადგომად, ოთახში კიდევ ცუდი ლაპარაკი გამართეს. ეშმაკი დიდ ჯოხს ეცა და ლაზს შეუტია⁵. ლაზმაც მიმოიხედა⁶ და ერთი პატარა ჯოხი ნახა. იმან: „შენ დამკარ!“ ამან: „შენ დამკარ!“ ისე და ასე დიდი ამბავი შეიქნა⁷ და ოთახში წაიკიდნენ. ეს ამბავი სახლის პატრონმა გაიგო, მაგრამ რა ქნას! ოთახი ჩაკეტილი ჰქონიათ და გარედან ვერაეინ მიეშველა. მაგრა შეუტიეს ერთმანეთს. ეშმაკმა, რადგან დიდი ჯოხი ჰქონდა, პატარა ოთახში ვერ მოიხმარა და დამარცხდა. ახლა ეშმაკმა ასე იყიქრა: „მე ამ დიდ ჯოხს ლაზს მიეცემ და ისე ვიჩხუბებთო“. გარეთ გამოვიდნენ. პატარა ჯოხი ეშმაკმა აიღო, დიდი ჯოხი ლაზს მისცა. ახლა რა მოხდა? ეშმაკმა დიდი ჯოხი ვერ მოიხმარა, მაგრამ გარეთ რომ გამოვიდნენ, ლაზმა დიდი ჯო-ხით, როგორც უნდოდა, ეშმაკს [ისე] სცემა. ამნაირად ეშმაკი ოთახ-შიც, გარეთაც გაილახა.

¹ „ერო დროს“; ² „ამხანაგი გამხდარან“; ³ „ერთმანეთისგან“; ⁴ „სოფ-ლებში“; ⁵ „ლაზზე მივიდა“ ⁶ „იქით-აქეთ გაიხედა“; ⁷ „მოვიდა“.

19. ეშუელი დო ცხენი

ჟურ თანე კოჩი ქორტერენან. არ კოჩის უყოუნ ეშუელი, მაჟუანის – ცხენი. აწი უღუნან დამაშის. უღუნანში, ცხენი მეჟოულუ დო დოხოცქუ. ეშუელიქ ომგაუს ქოგდოჯკუ. „მოთ იმგარდა?“-ში, „მუ ვა ვიმგარადა?! ეშუში მუქი მა მომანძინასიონდა. ჩქიმი-ნა-ენ ვა მაზდენ-და დო ეშუში მუჭო ებზდადა?“ დო ეშუშენი ომგაუს ქოგდოჯკეენ.

19. ვირი და ცხენი

ორი კაცი ყოყილა¹. ერთს ჰყავდა² ვირი, მეორეს – ცხენი. ახლა მიდიან ფერდობზე. რომ მიდიან, ცხენი გადაეარდა და მოკედა. ვირმა ტირილი დაიწყო. „რატომ ტირიო?“ და: „როგორ³ არ ვეტიროო?! იმისი ტვირთი მე მომემატებაო. ჩემს ვერ ვატარებო და იმისი როგორ ავწიოო?“ და იმიტომ ტირილი დაუწყია.

20. ახმედი დო ისმაილი

არ კულანის ჟურ ჯუმა დეაყოროყერენან. არ ჯუმას ახმედი ჯოხონს დო მაჟუანის – ისმაილი. ამა მენდეაყონუ ისმაილის; გელინეყექ მოღერდინეს, დიდის-ნა-ენ ქომეჩეს. გელინეყექ ჩარჩაფი ქოგოკიეს ნიტეში, გვერდი გზას ჭიტა ჯუმა-მუში ახმედიქ ტოძელი ასთოლუ დო ენა ყოოყტუ ნისა-მუშის ქომატუ. კულანიქ თქუ-ქი: „ადა დიცხირონი ჭორკა ნანა-ჩქიმის მენდუღითდა. ჭორკას ოწკედას დო ჩქიმიშენი იმგარას!“ აწი ისმაილიქ ზოპონს: „შუი ყალიშა ქომომიხთუ დო ჯუმა-ჩქიმი დოპილადა!“ დაალი ოხორჯაქ უწუმეს-ქი: „ია კეზათე მომატუ, ედო სოთი მუთუ ვარ ყვილა!“ აწი ხოლო კულანიქ ზოპონს: „ე, ნანა-ჩქიმი, ნანა, მუჭო ვორტი აშო იგბალსუზი, თრანგიქთი აშო მემიჭარუ ზავალი თი-ჩქიმიშა!“ აწი ნანა-მუშიქ უწუმეს-ქი: „ე, ჩქიმი კულანი, მა სი ზორითე ვა მექჩი, ჰელბეთ კისმეტი ეშო გიღუტუ“. ედო კულანი, ეშო ნა უწუსთეი, დოღურუ.

20. ახმედი და ისმაილი

ერთი ქალიშვილი ორ ძმას შეჰყვარებია. ერთ ძმას ახმედი ჰქვია და მეორეს – ისმაილი. ეს გაჰყვა ისმაილს; რძალეებმა მოატყუეს, უუროსს¹ მისცეს. რძალეებმა ჩადრი შემოახეიეს. რომ მიდიოდნენ, შუაგაზე² უმცროსმა ძმამ ახმედმა თოყი ესროლა და თავის შეყვარებულ რძალს³ მოხვდა. გოგამ თქვა: „ეს სისხლიანი კაბა დედაჩემს წაუღეთო. კაბას უყუროს და ჩემზე იტიროს!“ ახლა ისმაილი

19: ¹ „ორი ცალი კაცი ყოყილან“; ² „ერო კაცს ჰყავს“; ³ „რა“. 20: ¹ „უუროსს რომ არის“; ² „ნახევარ გზაზე“; ³ „რომ ყვარობდა თავის რძალს“.

ამბობს: „სული ყელში მომივიდა და ჩემს ძმას მოვკლავო!“ და-
ჭრილი ქალი ეუბნება: „ის შემთხვევით მომხვდა, ჰოდა სადმე ვინმე⁴
არ მოკლა!“ ახლა კიდევ გოგო ამბობს: „ეჰ, დედაჩემო, დედა, როგორ
ვიყავი ასე უიღბლო, ღმერთმაც ასე განმისაზღვრა⁵ საწყალი ჩემი
თავისთვის!“ ახლა დედა ეუბნება: „ეჰ, ჩემო გოგო, მე შენ ძალით არ
მიმიციხარ⁶, ალბათ ბედი ისეთი გქონდა“. ჰოდა გოგო, ისე რომ
უთხრა, მოკვდა.

21. ჟურ არქადაში დო ხოჯა

არ ქდოიშენ ჟურ თანე არქადაში შეერიშა ნულენ. იდეს, იდეს,
ართელიქ ქოძირუ ართელი ჭუბუი. მაჟუანიქ უწუ-ქი: „ქაკომიტახია!“
„მა ბძირია დო მა პკომამინონია!“ „ვარმა, იქი არქადაში ვორეთმა,
ჟურიქთი ბირდემ პკომამინონანია!“-ში, ეა ყუ. ანთეყე ოკეაკიდეს,
ართიკართი ბახუჯან. გულიწკედეს, ოკაჩხე არ ხოჯა მულუნ. ხო-
ჯაქ უწუ-ქი: „მუშენი იბახეთმა⁷“-ში, ჭუბუი ნა ძიუქ უწუ-ქი: „მა ჭუ-
ბუი ბძიია დო ამუქ: «ქაკომიტახია» მიწუმა, დო ემუშენი ოკოო-
ბუთმა“. ეში, „სო ენა? ქომომა ა ჭუბუია!“ ქომულუ. ხოჯაქ დოტა-
ხუ, დოცხუნუ, დოლოხენი მუქ ქოჭკომუ დო გალენი-ნა-ენ არი ემუს
ქომეჩუ დო მაჟუა – ემუს. „აწი იდითმა, გზა-თქენის ნაყონითმა!“
ენტეყე ქოდოსქიდეს ართიკართიშ დუშმანი.

21. ორი ამხანაგი და ხოჯა

ერთი სოფლიდან ორი ამხანაგი ქალაქში მიდის¹. იარეს, იარეს,
ერთმა იპოვა ერთი წაბლი. მეორემ უთხრა: „გამიყავიო?“ „მე ვი-
პოვეო და მე შეეჭამო!“ „არაო, რაკი ამხანაგ[ებ] ვართ, ორივემ ერთად
უნდა შეეჭამოთო!“² არა ქნა. ესენი წაიკიდნენ, ერთმანეთს სცემენ.
გაიხედეს, უკან ერთი ხოჯა მოდის. ხოჯამ [პკითხა]: „რატომ ჩხუ-
ბობთო?“ და წაბლის მპოვენელმა⁴ უთხრა „მე წაბლი ვიპოვენეო და
ამან: «გამიყავიო», მითხრაო, და იმიტომ ვჩხუბობთო“. „სად არისო?
მომეო ეს წაბლიო?“ მოუტანა. ხოჯამ გატეხა, გაარჩია, შიგნითა
თვითონ შეჭამა და გარეთა⁵ ერთი იმას მისცა და მეორე – იმას.
„ახლა წადითო, თქვენს გზას გაუყვეითო!“ ისინი დარჩნენ ერთმანე-
თის მტრები.

20: ⁴ „რამე“; ⁵ „დამიწერა“; ⁶ „მიგეცი“; 21: ¹ „ორი ცალი ამხანაგი
ქალაქში მიდიან“; ² „გამიტეხეო“; ³ „უნდა შეეჭამოთო!“, რომ უთხრა“; ⁴
„ხოჯამ: «რატომ ჩხუბობთო?», რომ პკითხა, წაბლი რომ ნახა-მ“; ⁵ „გარეთა
რომ არის“.

22. პაიხა

ათინუი ძელუკას ნა გემიჯი გუიტუ, პაიხა მუს უწუმერტეს, ვა უჩქიტუ დო არქადაშეყექ ნა უწევეს-ქი: „ვე, ბიჯი, პაიხა ქომული, პაიხადა!“, ვა ნაგნუ დო „მუ მოილადა?“ – თექრა დოკითხუ. ემ ვახთის თოლითე ოწიეს დიშქაშ მენურე: „ჰადა ქომულია!“ ათინუიქ თქვეენ-ქი: ჩქიმი ინნადინედა დიშქაშ მენურესთია პაიხა უწუმელანდა“. ჩქინ პაიხა უწუმერთ.

22. პაიხა

ათინელი ნაეზე მეზღვაურად რომ დადიოდა, პაიხას რას ეძახდნენ, არ იცოდა და ამხანაგებმა რომ უთხრეს: „ეი, ბიჯო, პაიხა! მოიტანე, პაიხაო!“, ვერ გაიგო და „რა მოეიტანო?“ – ჩაეკითხა². მაშინ თვალით ანიშნეს³ შეშის ნამორი: „ეს მოიტანეო!“ ათინელს უთქვამს: „ჩემს ჯიბრზეო შეშის ნამორსაც პაიხას ეძახიანო“. ჩვენ პაიხას ვეძახით.

23. ჟურ კულანი დო ჯაზეყე

ტვენ, ვარ ტვენ, არ თანე კოჩი ქორტვენ. ადა კოჩიქ ოხორჯა მუყონვენ. ია ოხორჯა დულუელვენ, არ კულანი დეაყვეენ დო აწი ამუქ ბაშქა ოხორჯა პომუყონვეს, ამუსთი არ კულანი დეაყვეენ. ნანაშანტეშიქ მუში კულანის ყოიპტუ, პროლონის აღუმმანტუ. სერ არ ჭუალი დიკა მოჯინაფს დო მსქიბუშა მენდოლაფაფს. ქუყში, ჯაზეყე პომულვან, უწუმელან-ქი: „ჰაიდე, ფხოონადა!“ ხოონაფს, ხოონაფს დო უწუმეს-ქი: „მა თქვანისთეი ფოთინი ვა მიღუნდა“. უნკაპუნ ჯაზი დო ქომუმეს ფოთინი. ხოონაფს, ხოონაფს დო უწუმეს-ქი: „მა თქვანისთეი ნასკი ვა მიღუნდა“. უნკაპუნ დო ქომუმეს ნასკი. ხოონაფს, ხოონაფს დო ხოლო უწუმეს-ქი: „მა თქვანისთეი ფორჩა დო კასინკა ვა მიღუნდა“. უნკაპუნ ჯაზი დო ეთი ქომუმეს. ხოონაფს, ხოონაფს დო დოთანუნ, ჯაზეყე იმტენან. დიკა დიმქვენ დო ამუქ ოხოიშა მინდიმეს. ბაშქა ოხორჯაქ უწუმეს-ქი: „ადა ფორჩაფე სო ძიია?“ „ექ ჯაზეყექ მომჩეზა. ეკულე, ენა ფხოონაპტი, დოთანუ დო იმტეს“. აწი კულანი-მუშითი მენდოჩქუმეს. ჯაზეყე პომულვან, უწუმელან-ქი: „ჰაიდე, ფხოონადა!“ ხოონაფს, ხოონაფს დო უწუმეს-ქი: „მა თქვანისთეი ფოთინი, ნასკი, ფორჩა, ხასე (|| კასინკა) ვა მიღუნდა“. ჯაზეყეს მეშეაბლენან დო ტუტულ-ტუტული დოსთიკუფან ედო მსქიბუს ქოგელოკიდაფან. ნანა-მუში გოელი-გოელი მულუნ. მოხთაში, ბეე-მუში ტუტულ-ტუტული მსქიბუს გელობუნ.

¹ „შეშის ნამორი, რომელსაც ნაპირზე გამოთრეულ ნავს შეუდგამენ“; ² „კელაე ჰეიოხა“; ³ „ანახეეს“.

23. ორი გოგო და ჯადოქრები

იყო და არა იყო, ერთი კაცი ყოფილა. ამ კაცს ცოლი მოუყვანია. ის ცოლი მოჰკვდომია, ერთი გოგო გასჩენია და ახლა ეს სხვა ცოლს მოიყვანს, ამასაც ერთი გოგო გასჩენია. დედინაცვალს თავისი გოგო უყვარდა, გერს მტრობდა. ღამე ერთ ტომარა ხორბალს მოჰკიდებს და წისქვილში წააღებინებს. რომ ფქვავს, ჯადოქრები მოვლენ, ეტყვიან: „წამო, ვიცეკვოთო!“ ცეკვავს, ცეკვავს და ეტყვის: „მე თქვენისთანა ფეხსაცმელი არა მაქვსო“. გაიქცევა ჯადოქარი და მოუტანს ფეხსაცმელს. ცეკვავს, ცეკვავს და ეტყვის: „მე თქვენისთანა წინდა არა მაქვსო“. გაიქცევა ჯადოქარი და მოუტანს წინდას. ცეკვავს, ცეკვავს და კიდევ ეტყვის: „მე თქვენისთანა კაბა და თავსაყარი არა მაქვსო“. გაიქცევა ჯადოქარი და იმასაც მოუტანს. ცეკვავს, ცეკვავს და გათენდება. ჯადოქრები გაიქცევიან. ხორბალი დაიფქვება და ეს შინ წაიღებს. დედინაცვალი ეტყვის: „ეს ტანსაცმელი¹ სად ნახეო?“ „იქ ჯადოქრებმა მომცესო. მერე, რომ ვცეკვავდი, გათენდა და გაიქცნენ“. ახლა თავის გოგოს გააგზავნის. ჯადოქრები მოვლენ, ეტყვიან: „წამო, ვიცეკვოთო!“ ცეკვავს, ცეკვავს და ეტყვის: „მე თქვენისთანა ფეხსაცმელი, წინდა, კაბა, თავსაყარი არა მაქვსო“. ჯადოქრები გაბრაზდებიან და ნაწილ-ნაწილ² დაგლეჯენ და წისქვილში ჩამოკიდებენ. დედამისი ძებნა-ძებნით მოდის. რომ მოვა, თავისი შვილი წისქვილში ნაწილ-ნაწილ კიდია.

24. ჟურ დაღეჟე

ჟურ დაღეჟე ტეენან ოხოის, ეყვი დოხუნეი (|| წანეი) კულანეჟე. ქომოხთეენან ელჩეჟე დო დოქიმოჯეს დიდი-ნა-ენ. აწი მაყაი მოხთასიონ ოყონუშა. დიდო ვახთის სერ ვარ მოხთეს, მანოშა ვა მოხთეს. ია კულანი დისელუ დო იგზალუ: „მა მეაგააა“. იდუ, იდუ, იდუში, დეაჭკინდუ დო ჰოდვანჯიელევენ გზას. მაყაი ქომოხთუ ოყონუშა. მოხთეში, კულანი ვა ენ, მუთეჟეში ნისა! ეხდეს დო ჭიტა და მინდიყონეს. ქომოხთუ აწი ია დიდი და-ნა-ენ. მოხთუში, ჭიტა და ყონეი ენ!

24. ორი და

ორი და ყოფილა¹ სახლში, გეარიანად ასაკოვანი² გოგოები. ნოსულან მაჭანკლები და გაათხოვეს უფროსი³. ახლა მაყარი უნდა

23: ¹ „კაბები“; ² „ბარკალ-ბარკალ“; 24: ¹ „ორი დები ყოფილან“; ² „დამსხდარი (|| წლოვანი)“; ³ „უფროსი რომ არის“.

მოვიდეს წასაყვანად. ღამით დიდხანს არ მოვიდნენ, გვიანობამდე. ის გოგო ადგა და წავიდა: „მე შეეხედებიო“. რომ იარა, იარა, იარა, დაიღალა და დასძინებია გზაზე. მაყარი მოვიდა წასაყვანად. მოვიდნენ და⁴ გოგო არ არის, მათი რძალი! ადგნენ⁵ და უმცროსი და წაიყვანეს. მოვიდა ახლა ის უყროსი და. მოვიდა და უმცროსი და წაყვანილია!

25. ჟურ ელჩი

არ კულანიშა ჟურ ელჩი მუიტეენან. ართელი ელჩი ქომოხთუ არ სეის, აწი მაჟუა სეის მაჟუანი მოხთასინონ. ილქინეი ელჩიქ იდუშუნუ-ქი, ენა მუიტუ გზას კუი დოყხაჩქამა-ქი, მაჟუანი ელჩი მუიტაშა, ქოდოლოლასმა დო. აწი: „ჰელე, დოლოლუია?“ დო იქინეი ელჩიქ დილიხოსაელევენ კუის ელო მუქ ქოდოლოლევნ.

25. ორი მაჭანკალი

ერთ გოგოსთან ორი მაჭანკალი მოდიოდა¹. ერთი მაჭანკალი მოვიდა ერთ ღამეს, ახლა მეორე ღამეს მეორე უნდა მოვიდეს. პირველმა მაჭანკალმა იფიქრა, გზაზე ორმოს ამოვთხრი, რათა მეორე მაჭანკალი რომ მოვა, ჩავარდესო². ახლა: „აბა, ჩავარდაო?“ და პირველ მაჭანკალს ჩაუჭერეტია ორმოში და თვითონ ჩავარდნილა.

26. ***

თურქიეს დადი-ჩქიმის დუგუნი უღუტუ, ჰამა დუგუნი ვა ყვეს, ემუშენი-ქი აქოლე ქდოი-მუშის მგაა დგიტუ დო ხატიი უშინეს დო გელაჩამუ ვა ყვეს დო უსულაშა (|| უსულათე) ნისა ჰამიყონეს. ჰამა ჩქინ ხოჟ მუთუ ვა მიჩქიტეს! ლაუზტი ხაჩქუპტეს დო ნოდვის იბიეს დო ეშოთე მემოგნაყეს-ქი, დუგუნი უღუტუ დო ნისა ნა მუყონუ:

ანდლა ნა ყონა ყხაჩქუყუთ,
დავაში ენ, დავაში.
ანდლანეი ნოდვი –
ომბაშოლლი ალიში.
ხოყაშენ მოიყონით
აღანი ნისა-ჩქინი.
დუგუნი ვა დომადგეს
დერდონი ნა ტითშენი.

24: ⁴ „რომ მოვიდნენ“; ⁵ „აიღეს“. 25: ¹ „მოდიოდნენ თურმე“; ² „რომ მოდიოდეს, ჩავარდესო და“.

თურქეთში დეიდაჩემს ქორწილი ჰქონდა, მაგრამ ლხინი¹ არ გამართეს, იმიტომ რომ აქეთ თავის სოფელში გლოვა ჰქონდათ² და ხათრი გაუწიეს³ და არ დაუკრეს⁴ და რძალი უხმაუროდ შეიყვანეს. მაგრამ ჩვენ ხომ არაყვერი ვიცოდით! სიმინდს თოხნიდნენ და ნადში იმღერეს და ისე გაგვაგებინეს, რომ ქორწილი ჰქონდათ და რძალი მოიყვანეს:

დღეს რომ ყანას ვთოხნით,
 წყნარია, წყნარი.
 დღევანდელი ნადი –
 ომბაშოვლი აღისა.
 ხოყადან მოვიყვანეთ
 ჩვენი პატარძალი.
 ქორწილი ვერ გაემართეთ⁵,
 რადგან მგლოვიარე⁶ იყავით.

27. ყვალე

ყუჯი ნა ნოჭკიან, ეშუში დოლოხე მამა ენ, ია გამიმელან, დოჩხიყან დო არ სეის იყვასინონ ლაუზტიში მქიის-ქი, შუა უდუნ, ია შუა ლაუზტიშ მქიიქ ქაგამუყონოყს. მაჟუან დღას დოჩხიყან დო ჯუმუ გოზღაყან. მასუმანი ნდღას კაი ქაგონთხიყან. ჯუმუ ქოჭკო-მაჭკულე დოხოზუნ. ეკულე ია მეჭკიუფ დო ენა დოლოდვა შატი, ეშო კაი ყვალე იყვენ, დიდო კაი! ჩქი ეშუთე ვიქიყთ. პიპიტი მთხაში მამას უწუმელან.

აწი მჟა ნა მოიღათსთეი, მამა ჰომეფრათ. მამა ნა მეფრათ, ხე გომობაგინონ. ხე ნა გომდვა, წკაი-მუში ჟინ ჭიტა მოხთასინონ დო ხეს მუთუ ვა მეგანცახასინონ. მეგანცახუნა, ვა იყვენ, ვა მეგანცახუნა, კაი ყვალე იშულუნ. დაჩხიიკალა გიდგინ. ჭიიტა-ჭიიტა გომობაძგაყ, გომობაძგაყ, გომობაძგაყ, ყვალე დომურგვალაფ დო ქიშიმე. შატი ქოდოსქიდუნ თუდე. ქოგედუმე არ ჩანაღის, ენა ინტრენ ჩანაღის. ჯუმუ ჟინ ქომობღაფ დო ქოდოდუმე. ენა დოსქიდას შატი გიბუფ დო მინჯი დიქიყ.

მჟაშენ ხოლო იყვენ სუზმე. მჟა ნოყვავინონ მოღურთი. მჟა ოტუცანაყ, ხე აშო გოშაჩა, ნაგნაგინონ-ქი, ტუცა დიდო ვარ ტასინონ, ვა დოგაჭვას. ქუკათეყ არ კიზი მოღურთი დო კაი ქოხოქთაყ,

¹ „ქორწილი“; ² „ტირილი იღვა“; ³ „უხსენეს“; ⁴ „დაკერა არ ქნეს“; ⁵ „ვერ დაედგით“; ⁶ „დარდიანი“.

ეკულე კაი ფადი ფეშქიი ქომოთუმე დო დომფულუფ. არ საათი დო გვეიშკულე გოწკაშკულე დოდურთი ფადი ტურას ქოდოლობუფ. მეჩქინელი იყვენ მინჯიში დო სუზმეში ტუა. ია ტუას ქოდოლობუფ დო ქოდოლოკიდაფ მუქსელი, ფადი დეის დო ია დოწურდუნ. ენა ლაზიმი ენ კონარი ჯუმუ ქუკათუფ. ხომულა ვა ენ, შუ ენ. მინჯი ხომულა ენ.

წოხლე კურუთი იქიპტეს. კურუთი გინქინი? მინჯი ომურგვა-ლაპტეს, ომურგვალაპტეს დო ოხომინაპტეს. ეკულე კიშის, ფუჯიქ ნა ვა უნჯვალტას ვაქითის, იხმარტეს.

კურუთი შურ თულლი იყვენ: მუჟაშ ხომინეი დო ოვლეშ ხომინეი. მუჟაშ ხომინეის ბაშქათურლი ნოსთონი ულუნ, ოვლეშ ხომინეის კაი ნოსთონი ულუნ. ეშო თელიშენ კაი ნოსთონეი ენ ოვლეშ ხომინეი დო ჩქინ ოვლეს ვოხომინაპტით.

27. ყველი

ძროხას რომ დაკლავენ, მის შიგნით კვეთია, იმას გამოიღებენ, გარეცხავენ. და ერთ ღამეს სიმინდის ფქვილში იქნება, იმიტომ რომ სუნი აქვს, იმ სუნს სიმინდის ფქვილი გამოიყვანს. მეორე დღეს გარეცხავენ და მარილს აყრიან. მესამე დღეს კარგად გაჭიმავენ. მარილის მიღების¹ შემდეგ გაშრება. მერე იმას მოჭრი და რომ ჩადებ შრატში, ისეთი კარგი ყველი იქნება, ძალიან კარგი! ჩვენ იმით ვაკეთებთ. „პიპიტს“ თხის კვეთს უწოდებენ.

ახლა რძეს როგორც კი მოვიტანთ, კვეთი ვუყოთ². კვეთს რომ ვუზამთ, ხელი უნდა ჩაყო³. ხელს რომ დაადებ, მისი წყალი ზევით ცოტა ამოვა⁴ და ხელზე არაფერი მოგეკერება. თუ მოგეკრა, არ იქნება, თუ არ მოგეკრა, კარგი ყველი ამოვა. ცეცხლთან გიდგას. ცოლტ-ცოლტას დააჭერ, დააჭერ, დააჭერ, ყველს დააგუნდავებ⁵ და ამოიღებ, შრატი დარჩება ქვევით. ყველს დადებ ჯამზე, შესაფერი ზომის ჯამზე⁶. ზედ მარილს დააყრი და დადებ. დარჩენილ შრატს ადუღებ და ხაჭოს გააკეთებ.

რძისგან კიდევ მზადდება⁷ სუზმე⁸. რძეს შეაყენებ მაწვნად. რძეს აცხელებ, ხელს ასე ჩაყოფ, გაიგებ, ცხელი ძალიან არ უნდა იყოს, არ დაგეწვას. დაუმატებ ერთ კოეზ მაწონს და კაარგად აუ-

¹ „შეჭმის“; ² „მიეკეთ“; ³ „ხელი უნდა დააბჯინო“; ⁴ „მოვა“; ⁵ „დაამრგვალებ“; ⁶ „რომ დაეტევა, [ისეთ] ჯამზე“; ⁷ „იქნება“; ⁸ თურქ. sızma „გაწურული“.

აურევ. მერე კარგ სუყთა პირსახოცს მოახურაე და შეინახაე? საათ-ნახევრის შემდეგ რომ გახსნი, მაწონს სუყთა ტომარაში ჩაასხამ. მიჩენილი იქნება ხაჭოსა და სუზმეს ტომარა. იმ ტომარაში ჩაასხამ და დაკიდებ მაღალ, სუყთა ადგილზე და ის დაიწრიტება. რამდენიც საჭიროა, [იმდენ] მარილს უზამ. მშრალი არ არის, სეუ-ლია. ხაჭო მშრალია.

უწინ ყურუთს აკეთებდნენ. ყურუთი იცი? ხაჭოს აგუნდაეებ-დნენ, აგუნდაეებდნენ და ახმოებდნენ. მერე ზამთარში, ძროხა რომ არ ეწველებოდათ⁹, [იმ] დროს, ხმარობდნენ.

ყურუთი ორნაირია: მზეზე¹¹ გამხმარი და ოვლეში¹² გამხმარი. მზეზე გამხმარს სხეანაირი გემო აქვს, ოვლეში გამხმარს კარგი გემო აქვს. ისე ყველაზე გემრიელია¹³ ოვლეში გამხმარი და ჩვენ ოვლეში ვახმოებდით.

28. ეუ აქადაშეფე დო შეიტანი

ეუ აქადაშეფე ნულუტეს გზას დო ართელი გიანთხუ. გიანთხუ ჩქულე შეიტანის ოგოუ: „შეიტანიქ გემონთხინუა!“ „კუჩხე კამ ვა დოდგია დო შეიტანის მოთ ოგოამა!“ – აქადაშიქ უწუ. ოხოი-მუ-თეფეშიშა იგზალეს. იდუ დო დინჯიუ, შეიტანის ნა ასამბუ, ჰემ კოჩი. იზმოჯე ძიუ ჰამუქ. შეიტანიქ უწუ-ქი: „სი ნა მა დომა მასამბია, ა ედლული გოლოდაეა, მომათხოზია, მოხთი ჩქიმიკალამა!“ ქო-ნათხოზუ დო იდუ შეიტანიკალა. ოკულე ქვა ეწკუ შეიტანიქ დო ალთუნი ქოწიუ, წუკალითე დოხევი. „ჰამა მედილი სია; ჰაწი ქვა ქოიოდვია, მითიქ მო ძიომტას, მეგიხიანოვა!“ ჰემუქთი ქვა ქოიოდუ. ჰაწ უწუ-ქი: „ქვა მითიქ მოთ ონგრინამტასამა, ალთუნ მოთ იძიაყუტასამა დო ჟინდოლე დოძგეია!“ ჰემუქ: „ქვას ებოძგეამა“, დო გოკუცხუში, ონჯიე ოყშულდორტუნ!

⁹ „დამაღაე“; ¹⁰ „ძროხა რომ არ უწველიდეს“; ¹¹ „მზის“; ¹² „ოვლეს“ (ოვლე – დაწნული კალათა სხეადასხეა სანოეაგის გასახმოზად; დებდნენ სხვენზე); ¹³ „ყველაზე კარგი გემრიელია“.

28. ორი ამხანაგი და ეშმაკი

ორი ამხანაგი მიდიოდა გზაზე და ერთი დაეცა. რომ დაეცა¹, ეშმაკს აგინა: „ეშმაკმა წამაქციაო!“ „ყუხი კარგად არ დადგით და ეშმაკს რად აგინებო!“ – ამხანაგმა უთხრა. თავიანთ სახლებში წავიდნენ. წავიდა და დაწვა, ეშმაკს რომ გამოესარჩლა², ის კაცი. სიზმარი ნახა ამან. ეშმაკმა უთხრა: „შენ რომ მე გუშინ გამოიმესარჩლეო, ერთ სიკეთეს გიზამო, მომყვილიო, იარე³ ჩემთან ერთადო!“ გაედევნა და იარა ეშმაკთან. მერე ქვა ააძრო ეშმაკმა და ოქრო ანახვა, ქვებით დაფლული. „ეს წაიღეო შენო; ახლა ქვა დაადევი, არავინ ნახოს, მოგპარავენო!“ იმანაც ქვა დაადო. ახლა უთხრა: „ქვა არავინ გადააგოროსო, ოქრო არ გამოინდესო და ზევით მოისაქმეო!“ იმან: „ქვაზე მოვისაქმებო“, და რომ გაიღვიძა, ლოგინი გაეცესო!

29. მიერა

ზოპონან-ქი, წოხლენემ ორაყეს ლაზეყემ ლეტას სქიდუტუ არ მსქვა ბოზო, მიერა ჯოხონტუ. დიდო ბიჭეყეს უნტეს ჰემუშ ეჭოყინუ, ამა მითის ვა ოომტუ. ართე ოწკერნან, მიერა ქოგამითხუ დო ქომოლი ნა აეუ კოჩი ვამსქვა რენ, ზენგინით ვა რენ, დო კითხეს: „ჰამ კოჩიშ სი მუ მოკწონდუმა?“ მიერაქ კითხუ: „ქომოლ-ჩქიმი კოჩი რენია?“ „ჰო, კოჩი რენია“, – უწვეს. „კოჩი რენში, თქვანდენ აშალათი ვა რენია!“ – უწუ. ნა კითხესყეს ონჯლორე ავეს დო დაა პოტეს მუთ ვა კითხომტეს. ჰა თქვალა რენ ჰემუშენი-ქი, კოჩი კოჩი ტასენ, ჰემუში მსქვანობა დო ჰემუშ ზენგინობა მუთუ ვა რენ.

29. მიერა

ამბობენ, ძველად¹ ლაზების მიწაზე ცხოვრობდა ერთი ლამაზი ქალიშვილი, მიერა ერქვა. ბევრ ვაჟს უნდოდა მისი შერთვა, მაგრამ არავის მიჰყებოდა. ერთხელ ხელავენ, მიერა გათხოვდა და ქმრად რომ გაუხდა, [ის] კაცი ულამაზოა, მდიდარიც არ არის, და ჰკითხეს: „ამ კაცისა შენ რა მოგეწონაო?“ მიერამ ჰკითხა: „ჩემი ქმარი კაცი არისო?“ „ჰო, კაცი არისო“, – უთხრეს. „კაცი რომ არის, თქვენზე ნაკლებიც არ არისო!“ – უთხრა. შემკითხველებს⁴ შერცხვათ და აღარასდროს არაყერი უკითხავთ⁵. ეს თქმა ამის შესახებ⁶: კაცი კაცი უნდა იყოს, მისი სილამაზე და მისი სიმდიდრე არაყერია.

28: ¹ „დაეცა-ს შემდეგ“; ² „ეპატრონა“; ³ „მოდი“. 29: ¹ „უწინდელ დრო-ებში“; ⁴ „რომ ჰკითხეს-ებს“; ⁵ „მეტს არასდროს არაყერს ჰკითხავენ“; ⁶ „ეს თქმა არის იმისთვის, რომ“.

30. ეგრო

წოხლენემ ირაფეს ლაზეფემ ფადიშადის უდონუტუ დიდო ასქეი დო ჰე ასქეიშ არადა ტუ არ ასქეი, ეგრო, იდიშენ მენჯელონი. ჰემუშ მენჯელი მთელ ლაზეფეს, ურუმეფეს დო ერმენეფეს ქუნქიტეს. ა ჩქვა კოჩი ქორტუ ჰემკათა ერმენეფემ არადა. ჟუნისთი უნტეს ართიქათიშ ოძირუ. ართე ეგრო ულუტუ დო გზას ქონაგუ არ ერმენი. ერმენიქ დუმლოუ: „გზაშენ გოწომა!“ ეგროქ უწუქი: „მა მოთ გოწაფთაჲ, სი გოწომა!“ ერმენიქ თქუქი: „ჰასთედ-ჰასთედ კოჩ ბოორემა“. ეგროქ: „ინანი ვა ბიქომდა, – უწუ, – ბიბახათ დო გემოჯგინინ-ნა, ინანი დობიქომდა“. კამაფე ქეშიდეს დო ქოგმოჭკეს ობახუს. ეგროქ ა-ჟურ ჭაა დონკანუ კამა დო დუტახუ ერმენის კამა დო უწუ: „მა ეგრო ნა ბოორტი, ქოგორქიტუკონამ, კამა ვა ეშიმეტიდა, ამა ოქი ქოდობლით არ გზას ჟინ, ქოხოგოწონაფი, მი ბოორე“. ედო ქოგმოჭკეს ოპამითუს. ჰემუას მინთხა მოკახთუ ჰემთეფეშე დო კითხუ: „მუ რენ დუნდას ჰენნი კაპეტიდა?“ ერმენიქ თქუქი: „ეგროშ კამა რენ იდიშენ კაპეტი“. ეგროქ: „ვარ, არქადაშლული რენ ჰენნი კაპეტიდა“. ჰემ კოჩიქ: „ჰო, მთინი რედა, – თქუ, – დუნდას ჰემუშენ კაპეტი მუთ ვა რენ!“

30. ეგრო

ძველად ლაზების ხელმწიფეს ჰყავდა ბევრი ლაშქარი და იმ ლაშქარში იყო ერთი მოლაშქრე, ეგრო, ყველაზე ღონიერი. მისი ძალა მთელმა ლაზებმა, ბერძნებმა და სომხებმა იცოდნენ. ერთი სხვა კაცი იყო იმის მსგავსი სომხებში. ორივეს უნდოდა ერთმანეთის ნახვა. ერთხელ ეგრო მიდიოდა და გზაზე შეხვდა ერთი სომეხი. სომეხმა დაუყვირა: „გზიდან გადადიო!“ ეგრომ უთხრა: „მე რატომ გადავალ, შენ გადადიო!“ სომეხმა თქვა: „ესა და ეს¹ კაცი ვარო“. ეგრომ: „არ მჯერაო, – უთხრა, – ვიბრძოლოთ და, თუ მაჯობე, დავიჯერებო“. ხანჯლები ამოიღეს და დაიწყეს ბრძოლა. ეგრომ ერთი-ორჯერ გააქნია ხანჯალი და დაუმტერია სომეხს ხანჯალი და უთხრა: „მე ეგრო რომ ვიყავი, რომ გცოდნოდა, ხანჯალს არ ამოიდებდიო, მაგრამ რაკი მოვხედით² ერთ გზაზე, გაგაგებინე, ვინცა ვარ“. ჰოდა დაიწყეს ლაპარაკი. მაშინ ვილაცამ გამოიარა მათთან და ჰკითხა: „რა არის ქვეყანაზე ყველაზე მაგარიო?“ სომეხმა თქვა: „ეგროს ხანჯალია ყველაზე მაგარი“. ეგრომ: „არა, ამხანაგობა არის ყველაზე მაგარიო“. იმ კაცმა: „ჰო, მართალი ხარო, – თქვა, – ქვეყანაზე მასზე მაგარი არაფერია!“

¹ „ასეთი-ასეთი“; ² „ჩაეცვივდით“.

31. ოთხე

ართე, ნანდიდ-ჩქიმძიქ თხუმტუში, კეითხი, მუჭო იჩალიშომს, დო ჰაში მიწუ: „დაყადი დომყავი დო ჰაწი ფთხვარე ნოკეყე მხენითენ, ოკულე ოწკონდალეთენ პწკონდარე. ოკულე ხეშთათეყე, წინეკეყე, ხეონ დო უხეელი მეშაქუნაყუყე ფშვარე ნჩხილითენ“.

31. რთეა

ერთხელ, ბეზიანემი რომ ართავდა, ვეითხე, რას აკეთებდა¹, და ასე მითხრა: „მატყლი დაეჩეჩე და ახლა დავართავ ძაყს თითისტრით, მერე სახვეწით დავხვეწ. მერე ხელთათმანებს, წინდებს, სახელოიანსა და უსახელო ჩასაცმელებს მოვქსოვ ჩხირით.

32. ***

ფუქური ნა მეწილა, თი ნა გელოკიდამს, რენგი ნა უხთამს, ბუტკა ნა დაბლენ, დოჩუნუმა, ზოპონან. თენჯერეს გედგუტაშ წკარ დო მუთუ, – წკონ შეეყემენ ითქვენ, – გეჩუნუნ. დიდი წუკალის ჭუტა მჟა მციქა დაჩხურითე ოყუნამტაშქულ გეჩუნუნ. ჩუჩუნა წკაი. ჩუჩუნა კოჩი – ზაიფი, თემბელი, მუთუ ნა ვა აბეჯემენ, ხეყემენ მუთ ნა ვა მუხთამს.

მჟა დობოფუნ დო დორღუთის მებუვამ, გეპოჭკამ დორღუთიში მევეუს. სი ნუვამ. ქონუევს. მევე(რ)ი.

ნასთეი ენ, ნასთეი?
დომუში კორზასთეი!

კოჩიშენი დო მთელ შეიშენი შაკა ზოპონტეს. კორზა დიდო ნუხონდუნ დო ჰემუშენი.

სი მჟუა ტა-ნა, მითის ბოხჩა ვა უხომინამა, ზოპონან.

¹ „როგორ მუშაობს“.

ყვავეილს რომ მოწყვეტ, თავს რომ დაკიდებს, ყვერი რომ წაუყა, ფურცელი რომ დასცივია, „დაჩუნდაო“, ამბობენ. ქვაბით¹ რომ იდგეს წყალი და რამე, – წყლიან რაღაცებზე ამბობენ, – „დაჩუნდება“. დიდ ქვაბში ცოტა რძეს დაბალ ცეცხლზე რომ აღუღებ, „დაჩუნდება“. ჩურჩუნა წყალი. ჩურჩუნა კაცი – სუსტი, ზარმაცი, რომ არაფერი ეხერხება, ხელებიდან რომ არაფერი გამოსდის.

რძე ავადუღე და მაწონს ვაყენებ, ვიწყებ მაწონის შეყენებას. შენ შეაყენებ. შეაყენეს. შეყენებულა.

რანაირია, რანაირი?
ლომის სუთისნაირი!

კაცზე და ყველაფერზე ხუმრობდნენ². სუთი ძალიან გამძლეა³ და იმიტომ.

შენ მზე რომ იყო, ვინმეს ბოხჩას არ გაუშრობო, ამბობენ.

33. ქვაშ ხაჯი

ქვაშ ხაჯი ეშო დიხამაქვალში გვერდისთეი, შალამისთეი ივენ. შალამი ბულეკის ნუგამს. შალამი თურქი ენ დო ჩქე შალამი ბუწუმეთ ლაზური. აინი ემუს ნუგამს დო უჩა ენ, კავერენგლისთეი. პაშო ყემბელი ყუქური მოიმერს, მჭიყე. მენექშე უწუმენან. ფუქუის დოლოხე ყემბელი უღუნ, გალონდე – კავერენგლისთეი. ბურღიში ყაერისთეი ყაერეყე უღუნ. ლეტაში ხაჯისთეი მულუნ დო ლეტაში ხაჯიკონაი ყაერი გონთხიმს. ზეირლი ენდა, ესკიყექ ზოპონტეს, მაშლიყექ, ქჩინ ოხორჯალეყექ, ბადეყექ ზოპონტეს: „ჰადა ნჭამიში დიდი ენდა“.

მხენის ნა მოდუმენან, გვარდანისთი უწუმენან. დიდის ოწკინ-დალე უწუმენან.

33. ქვის ცერცვი

ქვის ცერცვი კარტოფილის ნახევარიეთ, თალგამიეთ არის. თალგამი ბოლოკს წაგავს. „შალამი“ თურქულია და ჩვენ „შალამს“ ვეტიყვით ლაზურად. ზუსტად იმას ჰგავს და შავია, მოყავისფრო¹. ასე ვარდისფერი ყვაველი გამოაქეს, წერილი. იას ეტიყვიან. ყვავეილს შიგნით ვარდისფერი აქეს, გარეთ – მოყავისფრო. ბუერის ყოთოლიეთ ყოთლები აქეს. მიწის ცერცვიეთ ამოდის და მიწის ცერ-

32: ¹ „ქვაბში“; ² „ხუმრობას ამბობდნენ“; ³ „უძლეოს“. 33: ¹ „ყავისფერიეთ“.

ცვის ოდენ ფოთლებს შლის. შხამიანიაო, ძველები ამბობდნენ, ხნი-
ერები, მოხუცი ქალები, ბერიკაცები ამბობდნენ: „ეს საუკეთესო წა-
მალიაო“.

თითისტარს რომ წამოაცვამენ, [იმას] გვარდანსაც ეძახიან, დიდს
სახეწს ეძახიან.

34. დედე-ჩქიმიში ნანაშ ამბაი

დედე-ჩქიმიში ნანა, პარბი იქომტესჩქულე, რუს პარბინდე, მუა-
ჯირი ემსელესდოე პაქშენ, მშქიონეი, გაი ვა ულუნან, მუთუქსანი
ვა ულუნან კაპულას ტიკინაყე მოკიდეი ნა ულუტეს. დეი ნა ულუნ
კორჩეყეს ონტულე უხაჩქუმტესდოე. ონდდეშაქ ხაჩქესდოე ონტულე.
ონდდეი გაი მულესდოე. გაი მუ? ლაზუტიში მჭკუდი, დო ხომულა
ჰეთი! მეჩესდოე დო ნა ელოკათუნან ოხორჯალეყეს უწუდოე: „თქვა
ნა განჭაფუნან მჭკუდი ოჭკომითა დო მამა უურ ბეე მიონუნდა, ჰე-
თეყეს ბუღაეა“. დო ვა ჭკომულდოე. დედე-ჩქიმიში ნანას პაჯეი ბეაი-
ში უწუმეტესდოე.

34. პაპაჩემის დედის ამბაეი

პაპაჩემის დედა, ომის დროს¹, რუსის ომის დროს, მუჰაჯირად
აყრილან² აქედან, მშიერი, საჭმელი არა აქეთ, არაყერი აქეთ, ზურგ-
ზე კალათები რომ ჰქონდათ მოკიდებულნი. მიწათმფლობელებს³ ბოს-
ტანს უთოხნიდნენ თურმე. შუადღემდე უთოხნიათ ბოსტანი. შუადღეს
მოუტანიათ საჭმელი. საჭმელი რა? სიმინდის მჭადი, და ხმელი ისიც!
მიუციათ და მასთან ერთად მყოფი⁴ ქალებისათვის უთქვამს: „თქვენ
ნი სარგო⁵ მჭადი შეჭამეთო და მეო ორი ბავშვი მყავსო, იმათ უნდა
წავეულო“. და არ უჭამია. პაპაჩემის დედას პაჯერ ბეაიში რქმევია⁶.

35. ***

ჩქუ პაშო მასაყეს დიდო დომიხუნუნან, მიშუნან, ამა პაქ ნა
ბძითსთერი ვა მიძიუნან. პაქონი მასა კოჩის დიდო შეეყე დო-
გურამს, დიდო შეეყე გოშინამს. ჩქუ მი ბორტით, მი ვა ბორტით, ვა
მინქიტეს პაქ ვა მოყთითშა. პაქ მოყთითშქულე მანქინეს თელ შეი.
დიდო შეეყე ოთქუ მინონ, ამა გუი მემამკასენ, ამციქა დომოთქვა-
ფათ-ნა, ბექი მამბაინასენ. ღუეეყე ბძიი-მა, მიჩქინ. ღუეი ბორტით,
ჩქუ პექოლე, თქვა პაქოლე ტით, გენკოლეი ტუ, ზათენ პაქო ლაზი

33: ² „წამლის დიდი (= უფროსი) არისო“. 34: ¹ „ომს შერებოდნენ-ის
მერე“; ² „ამდგარან“; ³ „მიწა რომ აქეთ, [იმ] კაცებს“; ⁴ „რომ თან ახლა-
ვან“; ⁵ „თქვენ რომ გერგებათ“; ⁶ „პაჯერ ბეაიშს ეძახდნენ თურმე“.

ნა ტუ, ვა მიჩქიტეს. პეკონაი ნა ვა მიჩქინან კოჩყუეთი ვა ბოეთ პეკოლე. ჩქუ პეკო ჩქინეი მიჩქიტეს... დიდო მიჩქინან, მიჩქიტეს; მუთუ ვა მიჩქიტესდოენ! ლაზყუე სო სქიდუტესდოენ, პაქ დოზიგუით. პაქო თქვა გძიითშეკულე, ნაკო ექსულეყუე მიღუტესდოენ, ქოდოზიგუით. დიდო კაი დულაა გიღუნან. თქვა პაშო გდაგითდოენ, ვა გოგოჯკოინდესდოენ, ნოინამთ, ბეყყეს დოგუამთ, ბეექ მოთას დოგუამს. პაქო არ ხაზინეშენ დაპა ჭაზლა შეეყუე ბძიით. პანთეე ოსინაყუთე ვა მაროდინანენ. ვა ბლუით-ნა, ოხოი-ჩქუნის, კონქშეყუე-ჩქუნის, ქდოეყუე-ჩქუნის ოკობიკათათენ! გუის პეშო მიღუნ.

35. ***

ჩვენ ასეთ სუყრებზე¹ ბევრჯერ ვმსხდარვართ, გვისვამს, მაგრამ აქ ნანახისთანა არ გვინახავს. აქაური სუყრა კაცს ბევრ რამეს ასწავლის, ბევრ რამეს ახსენებს. ჩვენ ვინ ვიყავით, ვინ არ ვიყავით, არ ვიცოდით აქ მოსვლამდე². აქ მოსვლის მერე გავიგეთ³ ყველაყური. ბევერი რამის თქმა მინდა, მაგრამ გული მევსება⁴, ცოტას თუ მათქმევინებთ, იქნებ აეტირდე⁵. მიცვალებულეები ვნახემეთქი, მგონია. მკედარი ვიყავით, ჩვენ იქით, თქვენ აქეთ იყავით, ჩაკეტილი იყო, საერთოდ აქ ლაზი თუ იყო, არ ვიცოდით. იმდენად უცოდინარი ხალხიც⁶ არა ვართ იქით. ჩვენ იქ მცოდნე გეეგონა [თავი], ბევრი ვიცით[ო], გეეგონა, არაყური გეცოდნია! ლაზებს სად უცხოვრიათ, აქ გავიგეთ. აქ თქვენი ნახვის მერე, რამდენი ნაკლიც გექონია, გავიგეთ. ძალიან კარგი საქმე გაქვთ. თქვენ ასე დასჩევიხართ, არ დაგვიწყებიათ, მიწყებით, შვილებს ასწავლით, შვილი შვილიშვილს ასწავლის. აქ ერთ ხაზინაზე უყრო მეტი რამეები ვნახეთ. ამაზე საუბარს ვერ მოვათავებთ⁷. თუ არ დავიხოცეთ, ჩვენს სახლში, ჩვენს მეზობლებში, ჩვენს სოფლებში შევიყრებით! ასე ვუიქრობ⁸.

36. გენჭერერი

მა ხაროი ბორე. ხარა – მსქევი ნა იმრალენ დეი თურქჩა. გენჭერერი მეზრეში ჯოხო ენ. ძელი მეოშქუშენი კაზულეყუე დოზუცონამთ დო ჟინ გებუნჭერამთ, დიშქა გოლოზბულუმეთ. ახირიშ ჟინდოლე ლეტა გებოზბლამთ დო ბეთონისთერი ბიქომთ.

¹ „მაგიდეზზე“; ² „აქ არ მოვედით-მდე“; ³ „აქ მოვედით-მერე გეეცოდინა“; ⁴ „მეტენება“; ⁵ „ამეტროს“; ⁶ „იმდენი რომ არ ვიცით კაცებიც“; ⁷ „ამათ საუბრიო ვერ დავამთავრებთ“; ⁸ „გულში ისე მაქვს“.

36. ხეყენილი

მე ხარადან¹ ვარ. ხარა — შეღლები რომ მრაველდებიან, [ის] ადგილი თურქულად. ხეყენილი მინდვრის სახელია. გოგრის დასაცავად² სარებს დავასობთ და ზემოთ ხეყენილს დავაგებთ, შეშას გაედებთ. გომურის ზემოთ მიწას ვაყრით და ბეტონივით ვაკეთებთ.

37. ***

მარტი, აპრილი, მაისი, ყურქა, ჩურული, აღუსტოზი, ჩხაველ, გუმ, წიველ, კარაკიში, თუთადიდი, გმუჯული.

37. ***

მარტი, აპრილი, მაისი, ყვევილობა, ჩურული¹, აგვისტო, ბერტყვა², მკა³, კრეფა⁴, კარაკიში⁵, დიდი თეე, გმუჯული⁶.

38. კამაკამი დო ეშკია

ა კამაკამი ოტუ. ა სვა თაინი დიუ, ა სვაშა ოშკუ უჩუმეტი დო პექსონი მილლეთი, „კამაკამი-შკუნი მულუნ“-დეი, ჯეგუთე, მუხთარი, იდარეჰემეთი ჯეგუთე, დალიშა ქომეხთე, კამაკამი ქონაგე დო მულვან. მება, საეტი ჟურ იასი, ჩოი მოხთანეტუ. ლება აე, ვა მოხთე, ვა მალე. ჩოიში მილლეთი ჩოიში მორდერი ავლა იონდრამან, დაულეყეთე, ზურნაყეთე იონდრამან: „კამაკამი მოხთას დო მევანგათენ“-დეი. იონდრე, ვა მოხთუ, ვა მოხთუ, ვა მოხთუ, სერი საეტი ჟურ დიუ, ქომოხთე. ჩომლი მუხთარი-ნიში უჭითხა: „ეე, მუხთარი-შკუნი, სერი ჰამ საეთეყეშანი ჰამ ქოდოფსკედითუ, დილო მერალი მაე, ჰუმშანი სო ოტით?“ მუხთართი უწუ-ჩი: „ჰეე, მილლეთი-შკიმი, დალი ეშკიაყე გზა მემიკვათესმა, ბითუმი გომტატარესმა, კამაკამითი გოტატარესმა. შკუ მუთი ვარმა, ჯეგაფუმერი ვოტითმა, ბირერ დომოლოდესმა დო ჩაბული-ჩაბული დიუმა; კამაკამი ჯეგაყერი ვარ ოტუშენი ყელი ზორი იუმა დო ჰიშენი ლება მავსმა“.

38. კამაკამი და ყაჩადი

ერთი კამაკამი¹ იყუ. ერთ ადგილზე დაინიშნა. ერთ ადგილზე გაგზავნა მთავრობამ და იქაური ხალხი, „ჩენი კამაკამი მოდისო“, ადგა², მამასახლისი, ადმინისტრაცია ადგენ, ტყეში მივიდ-

36: ¹ „ხარელი“; ² „მიშეებისათვის“. 37: ¹ თურქ. „დამპალი“; ² კაკლისა; ³ ლომისა; ⁴ ყურძნისა; ⁵ თურქ. „მკაცრი ზამთარი“; ⁶ თურქ. „პატარა“. 38: ¹ კამაკამი — მაზრის უფროსი; ² „დადგენ“.

ნენ, კაიმაკამს შეხედნენ და მოდიან. შუადღეს, ორ საათზე³, სოფელში უნდა მოსულიყვნენ. დააგვიანდათ, არ მოვიდნენ, ვერ მოვიდნენ. სოფლის ხალხი სოფლის დიდ ეზოში იცდის⁴, დოლებით, ზურნებით იცდიან: „კაიმაკამი მოვა და მივეგებებითო“. იცადეს, არ მოვიდა, არ მოვიდა, არ მოვიდა. ღამის ორი საათი გახდა, მოვიდნენ. გლეხი თავიანთ მამასახლისს ეკითხება: „ჰე, ჩემო მამასახლისო, ღამე ამ დრომდე⁵ აქ დავრჩით, ძალიან შევეშუოთდით, აქამდე სად იყავით?“ მამასახლისმაც უთხრა: „ჰეი, ჩემო ხალხო, ტყეში ყაჩაღებმა გზა გადაგვიჭრესო, ყველა გაგვატიტვლესო, კაიმაკამიც გაატიტვლესო. ჩვენ არაფერიო, დარჩეული ვიყავითო, სათითოოდ გვიყვესო და ჩქარ-ჩქარა მოხდაო. კაიმაკამი რადგან დარჩეული არ იყო⁶, ძალიან ძნელად მოხდაო და იმიტომ დაგვაგვიანდაო“.

39. ლაზი კურბეთიშა იგზალუ

შკუნი ლაზი ა კოჩი კურბეთიშა იგზალუ დო შეირიში გალე ქოდოსკულუ. ინითე დარდალაჲ, იონდრაჲ. პირი არაბა ვარ ეჭოფუ, მუთუ ვარ ეჭოფუ, მაშინაჲჲ ვა დოგუთუნან. ხოჯიში არაბა მულუნ, ჯინი ჩაირი გომობღერი. ქოდოგუთუ. უწუჩი: „მათია შეირიკალე მენდემიონიკოჲ, ე ჩონა-შკიმი!“ შკუნი კოჩი უწომეჲ, ლაზი. „დერი ვა მიღუნდა, ოხორზა-შკიმი ჯინ ჯელახენდა დო ჯელეგახუნას-ნაჲ, ეხთია!“ – უწუ. შკუნი კოჩითი ქეუკაჲ, ქეხთუ ჯინ, ჩაირეფეში ჯინდო ქეხთუ. შეირიში მაკინიშა იღუსი, არაბა ჯონინთუ. კოჩი: „ოხორზა-შკიმი მო გამიშკიდეტას“-დეი, ჩაბული-ჩაბული ჩაირეფე მოჩოდინამტუ. მოჩოდინამტუშანი, შკუნი კოჩი ოხორზა დუდგუ. „უუ, კწამარე, კწამარეჲ!“ – უწუჩი, შკუნი კოჩი დუდი მოსელუ დო: „ჰამიჲ ვორსია, თოლი გვანტუკო, მუ ატუ სია, თოლი ჩორი ამა-სერტუჲ!“

39. ლაზი საშოვარზე წავიდა

ჩვენი ერთი ლაზი კაცი საშოვარზე წავიდა და ქალაქის გარეთ დარჩა. სიცივით კანკალებს, იცდის. ვერაფრით მანქანა ვერ აიყვანა¹, ვერაფერი აიყვანა, მანქანები არ ჩერდებიან. ხარის ურემი მოდის, ზედ ბალახდაყრილი. დადგა. უთხრა: „მეცო ქალაქისკენ წამიყვანეო, შენი ჭირიმეო?“ ჩვენი კაცი ეუბნება, ლაზი. „ადგილი არა მაქვსო, ჩემი ცოლი ზევით ზისო და თუ დაჯდებიო, აღიო!“ – უთხ-

38: ³ „ორი საათი რომ იქნება“; ⁴ „იცდიან“; ⁵ „ამ საათებამდე“; ⁶ „დაჩვეული არ იყო-სოვის“. 39: ¹ „სრულებით მანქანა არ აიყვანა“; ² „წამიყვანეო, ჰე, ჩემო სინათლეო“.

რა. ჩვენი კაციც ახტა, ავიდა ზევით, ბალახებზე ავიდა. ქალაქის ახლოს რომ მივიდა, ურემი გადაბრუნდა. კაცმა [იფიქრა]: „ჩემი ცოლი არ გამოიხრჩოსო“³ და ბალახებს ჩქარ-ჩქარა ყრის⁴. სანამ ყრიდა, ჩვენმა ლაზმა ქალს ჩაუდგა. „უჰ, მოგკლავ, მოგკლავო!“ – რომ უთხრა [ქმარმა], ჩვენმა კაცმა თავი ასწია და: „ესო კარგიო, თვალში რომ შესობოდა, რას იზამდი შენო, თვალი დაუბრმავებუდო!“

40. ***

არ კოჩი თქუჩი: „მამა ა კოინი მეუოკვათარეა დო მი მოხთას, ფჩარეა, დიჯინას, სერი ჰირი გალე ვათ იდასდა; ა ჩუყინათე ალთუნი მეფჩარეა“. მითი რაზი ვარ იუ. არ თანე თქუჩი: „მამა ფშკომარეა, ვათი ვიდარე გალეა“. კოჩი ნუკვათედ კოინი. დოხედუ, ოშკომუ, სერი დიჯინუ, გალენდო ჯუნკოლემ, მოთ ალეტად-დეი. ჰუდ გალე ალენ. ოკიწედუსი, მუთი ვა ზირუ. ა კუკმა ქოზირუ, კუკმა დოლოზგუ; მესტეყე ზირუ, მესტეყე დოლოზგუ. არდო ფოთერი ქოზირუ, ჰიმუ ჯეზგუ. დირაათუ, ხოლო ქოდიჯინუ. საბაჰთა მოისეელუ. „იდიია, დოზგეია?“ – უწვედ, „ვარა?“ – უწუ. „ხაქი-სკანი ეტოყია!“ ა ჩუყინათე ალთუნი ქომეჩედ. ეკიბუ, ულუნ.

კოჩი თქუჩი, ჰამ ოხორი საიბი: „ჰამამა კოჩი ქომეეაონამა, ამა მესტეყე-შკიმი ქომომჩითა!“ მოიდვასენ. მესტეყე კუჩხე დოლიდუსი, დოლოზგვერი კუნდი გუნუნტუ. „ამა ფოთერი ქოჯევეითეამა“, ფოთერი ქოდიკაჩუ, დუდი ჯითუ. „ამა დოვიმბონამა, წარი მომილია, წარია!“ კუკმა ჯელუბესი, ხეყეთი ფისი დეაუ. „ჰამ კოჩია ომაჯოყანეა, პილარეა!“ ჰიმ კოჩი იმბონუშანი, ართი კოჩი იმტუ, იგზალუ, დოჩითუ, ალთუნეყეთი ეტოყუ.

40. ***

ერთმა კაცმა თქვა: „მეო ერთ ცხვარს დავეკლეო და ვინც მოვა, ვაჭმევო, დაწვეს, ღამე გარეთ არ გავიდესო“; ერთ ქვეერ² ოქროს მივეცემო“. არაინ დათანხმდა. ერთმა³ თქვა: „მე შევჭამო, არც გაეალ გარეთო“. კაცს დაუკლეს ცხვარი. დაჯდა, შეჭამა. ღამე დაწვა, გარედან დაუკეტეს [კარი], ვერ გავიდესო. ახლა გარეთ გასვლა უნდა. რომ მიმოიხედა, ვერაყერი ნახა. ერთი თუნგი ნახა, თუნგში მოისაქმა; მესტები ნახა, მესტებში მოისაქმა. კიდევ ქუდი ნახა, იმაში მოისაქმა. მოისვენა, კელავ დაიძინა. დილას წამოდგა. „გახვედიო,

39: ³ „ნუ გამოიხრჩობაო“; ⁴ „ცლიდა“. 40: ¹ „სრულეპით გარეთ არ გავიდესო“; ² „ერთი ქვეერიო“; ³ „ერთმა ცალმა“.

მოისაქმეო?" – უთხრეს, „არაო“ – უთხრა. „შენი წილი მიიღეო!“
ქვევრით ოქრო მისცეს. მოიკიდა, მიდის.

კაცმა თქვა, ამ სახლის პატრონმა: „ამ კაცს გავეყვებიო, ერთიო ჩემი მესტები მომეცითო!“ უნდა ჩაიცვას. მესტებში ყუხი რომ ჩაყო, ჩასვრილ განაველში ჩაეფლო. „ერთიო ქუდს დაეიხურაეო“, ქუდი დაიკავა, თავზე დაიხურა.. „ერთიო დაეიბანო, წყალი მომიტანეო, წყალიო!“ თუნგიდან⁵ რომ დაუსხეს, ხელიც დაესვარა. „ამ კაცს [თუ] დაეიჭერთო, მოეკლაეო!“ ამ⁶ კაცმა სანამ დაიბანა, მეორე კაცი გაიქცა, წაეიდა, თავს უშველა⁷, ოქროებიც წაიღო⁸.

41. ფუჯი მოხოფე

მაშალლა, კარამყილი (უჩა), ტალახა (ალაჯა), ჯილეელი, სირ-
მალა (მჭითა, დუდიჯენჭარერი), ალაჯა (ქჩე დო უჩა, მჭითა-ქჩე),
კინალი (მჭითა დო ქჩე ოკონტალერი). ხოჯი – ალთუნა.

41. ძროხის სახელები

მაშალლა⁹, კარამყილი¹⁰ (შაეი), ტალახა (ჭრელი), ჯილეელი¹¹,
სირმალა¹² (წითელი, თავხატულა¹³), ალაჯა¹⁴ (თეთრი და შაეი,
წითელ-თეთრი), კინალი¹⁵ (წითელი და თეთრი არეული). ხარი –
ალთუნა¹⁶.

42. არ ბიჭი ასქეიშა ნულუნ

ბიჭი: მეულუ ასქეიშა, მუ ზოპონ, ნანა-ჩქიმი?
სანდულის ქოგესქიდუ ემანეთეფე-ჩქიმი.
მა მოიტაშაქ დომჩეი, მო ულუ, მარი-ჩქიმი,
სი სოთი იგზალი-ნა, მა გომდინუყ თი-ჩქიმი!
მარი, ქოშეგინახეუს ნანაქ ეინე ჩქიმი.
სი ბეზმიში ვა იყვა, მულუნ ქარტალი-ჩქიმი!
ქარტალეფე შინახი, მარი, ეინე ჩქიმი!
სი გუი ვა გიტახეუს, კაი ენ ნანა-ჩქიმი.
მეულუ, თქეან მეგიშქეით, მუ პა, დალეყე-ჩქიმი!
მარი, ვა გემიშანა დოსთი-დუშმანი-ჩქიმი!
სქანდენ აი ვა ვიყეე, იგბალი ენ თი-ჩქიმი!
ასქეიშა მეულუ ჟურ თოლი მოტახეი,

40: ⁴ „აიღეო“; ⁵ „თუნგი“; ⁶ „იმ“; ⁷ „გადარჩა“; ⁸ „აიღო“. 41: ⁹ თურქ. maşallah „ღვთის წყალობით“; ² karanfil „ყარამყილი, მიხაკი“; ³ civeli „მშენე-
ნიერი, კეკლუცი“; ⁴ sırnalı „სირმიანი“; ⁵ „თავედაწერილი“; ⁶ alaca „ჭრელი“;
⁷ kınalı „ინიანი, ინიო შეღებილი“; ⁸ „ოქრუა“ (< თურქ. altın „ოქრო“).

მეუღლე, თქვენ მეგიშქვით, მუ პა, დაღეფე-ჩქიმი!
მარი, ეა გემიშანა დოსთი-დუშმანი-ჩქიმი!
სქანდენ აი ეა ვიყვე, იგბალი ენ თი-ჩქიმი!
ასქეიშა მეუღლე უურ თოლი მოტახეი,
ე ნანა, გუი-ჩქიმის კუშუმი მოტალეი!

აწი ნოლამისაქ უწუმეს:

მა ოყუტეს გოულუ, ნალინის გედგინეი,
ეა უღუ სოთიქსანი, მაწკინდი-მოღვალეი,
სქანკალა გოყთამინონ, ყალის ხე-მოღვალეი!
შეეყე ჩქიმი გეძინ, სანდულის გედვალეი.

42. ერთი ბიჭი ჯარში მიდის

ბიჭი: მიედივარ ჯარში, რას ამბობ, დედაჩემო?

ზანდუკზე დარჩა ჩემი მიბარებულები.

ჩემს მოსვლამდე დამიცადე, ნუ წახეალ, ჩემო
საყვარელო,

შენ თუ სადმე წახეედი, მე თავს დავიღუპავ!

საყვარელო, შეგინახავს დედა ჩემს სანაცვლოდ.

შენ არ გაბეზრდე, მოვა ჩემი წერილი!

წერილები შეინახე, საყვარელო, ჩემს სანაცვლოდ!

შენ გულს არ გაგიტეხს, კარგია დედაჩემი

მიედივარ, თქვენ დაგიტოვეთ, რა ექნა, ჩემო დებო!

საყვარელო, ნიშნის მომგებად არ გამიხადო მტერ-
მოყვარე!

შენგან ცალკე არ ვიქნები, ბედია ჩემი თავი!

ჯარში მიედივარ, ორი[ვე] თვალმობრეცილი¹,

ეჰ, დედა, გულში ტყვიამოხვედრილი!

ახლა პატარძალი ეუბნება:

მე ეხოში ვივლი, ქოშზე დამდგარი,

არსად წავალ, ბეჭედწამოცმული,

შენთან გავივლი, ყელზე ხელმოხვეული²!

ჩემი ნივთები დევს, ზანდუკზე დადებული.

¹ „ჩემი მოყვარე-მტერი“; ² „თვალმობრეცილი“; ³ „ხელმოდებული“.

43. ***

ბიჭი: ქარმატეშ გზას არ კუჩხე ქოგდოსეტუ,
ბიდიშკულე სევედა ჰექ მოლახეტუ,
იდუშუნტუ, ხვალდა-ხვალდა ქოხეტუ,
მუ იდუშუნ, სევედა, სევედგული-ჩქიმი?

ბოზო: მუ ბიდუშუნ! მა დერდი მილუნ იში,
ღმაზუტ ვარ მომლი დო მოთ მოხთი მბოში?

ბიჭი: ალის ხე მობიდვათ, დოპათ ჯუმბუში,
ჰაში დეი ვა ბძიომთ, სევედა-ჩქიმი.

ბოზო: კაპისტონაშ გეხთი, მუ გოშიჯინი?
ვით კოჩიშ დოღდოხე ხოლდო გიჩინი,
ოკობნალური დო ქოდოზიჯინი,

ბიჭი: სევედა-ჩქიმი, სი ჰაწი ხარკიში რე,
ტკობაშაში სი ხოლდოთი ჩქიმი რე!

43. ***

ბიჭი: წისქვილის გზას ნაყეხური¹ აჩნდა,
რომ მივედი, სატრფო იქ იჯდა,
ფიქრობდა, მარტოდმარტო იჯდა,
რაზე ფიქრობ, სატრფოვ, ჩემო საყვარელო?

გოგო: რაზე ფიქრობ! მე ასი დარდი მაქვს,
სომინდი არ მოგიტანია² და რატომ მოხვედი ცარიული?

ბიჭი: ყელზე ხელი მოვიდოთ, გაემართოთ მხიარულება,
ასეთ ადგილს ვერ ვნახავთ, ჩემო საყვარელო!

გოგო: კაპისტონაში³ ჩახვედი, რა ნახე?⁴
ათ კაცს შორის კიდევ გიცანი,
შეველონდი და გაეიშხლართე.

ბიჭი: ჩემო საყვარელო, შენ ახლა სხვისი ხარ,
მალულად შენ კვლავაც ჩემი ხარ!

¹ „ერთი ფეხი“; ² „არ მოიტანე“; ³ „ყელზე ხელი მოვიდოთ“; ⁴ კაპისტონა – სოფელი ლაზეთში, არქაბის თემში. დღეს კაპისტონა ქალაქ არქაბის რაიონია, ჟილენი კაპისტონა „ზემო კაპისტონა“ კი – არქაბის ილჩეს სოფელი; ⁵ „მოიხილე“.

44. ***

სეიში მწკუფყინობა მოხთუ დო ქოგომათუ,
 თოლი-სქანიშ კურშუმი გური-ჩქიმის ქომატუ.
 გუი-ჩქიმი დომიჭვი, ნომჩქვათი ვა დუტალი,
 გუის მოდ ვა მემიჭვი, მოთ მიტახი იგბალი?
 გუის ნომჩქვა ხვალ უღუნ, ამა ხოლო ბიბირომ,
 მთელ დუნდაში ბოზოყუ სქანისთეი ვა ბძირომ.
 ოროყა მუყეი რენ, ჟურ თოლის ვა აძირენ.
 დუნდას ჰენნი მსქვა ბოზო მსქვა გურიშენ პატი რენ.
 დუნდაზ ჟინ კად ოჯალი მსქვა გუითენ იქომან,
 ამა მსქვა მთეიის, გიჩქინ, ჯოლოყეყექ დოძგუმან.
 იმდაგვალი ბიბირომ, გუი-ჩქიმის ჭვინი რენ,
 პა ბირაყაშ ნენაყე, ჩქიმი თქევი, მთინი რენ,
 მთეიი, ნაკო მსქვა ტასენ, ჰეკონაი ინი რენ!

44. ***

ღამის სიბნელე დადგა¹ და მომეხურა,
 შენი თვალის ტყვია ჩემს გულს მოხვდა.
 გული დამიწვი, ყერყულიც არ დატოვე,
 რად არ შემობრალე², რატომ დამიმსხერიე³ ბედი?
 გულს მხოლოდ ყერყული აქეს, მაგრამ კიდევ ვმღერი,
 მთელი ქვეყნის გოგოებს შენნაირად არ ვხედავ.
 სიყვარული როგორია, ორი თვალი ვერ ნახავს.
 ქვეყნად უღამაზესი გოგო ღამაზ გულზე ცუდია.
 ქვეყანაზე კარგ ოჯახს ღამაზი გულით ქმნიან,
 მაგრამ ღამაზ თოვლზე, იცი, ძაღლები მოისაკმებენ.
 მუდამ ვმღერი, ჩემს გულში ტკივილია,
 ამ სიმღერის სიტყვები, ჩემი თქმული, მართალია,
 თოვლი, რაც უნდა ღამაზი იყოს, მაინც ცივია⁴!

45. ***

დოი, დოი, ხოლო ქოგომაშინუ,
 დერდომარი გუი ვა მომაშენუ.
 მა ჰამ დერდის, გმული, მუჭო მებინჭა?
 დოქსე თოკი გებიდვა დო ქებინჭა?

¹ „მოვიდა“; ² „გულზე რატომ არ მიმიწვი“; ³ „გამიტეხე“; ⁴ „თოვლი, რამდენი ღამაზი იქნება, იმდენი ცივია“.

45. ***

ოი, ოი, კვლავ გამახსენდა,
 დარდიანი გული არ დამიმშვიდდა.
 მე ამ დარდს, საყვარელო, როგორ გავუძლო?
 თუ თოკი ჩამოვიცევა¹ და ჩამოვეკიდო?

46. ***

დუზალიქ ნა ჭოყუ, ნადა კინჩი ტუ?
 გზა-მუში ვა ძირუ, უგზალე ნიტუ,
 შქურინათენ, მუ ვატუ, ვა უჩქიტუ,
 დუზალიშ ჭოყედი ხოლო იბირტუ.
 ბირაფა-მუშითი ვა იჩოდეტუ,
 ბირაფას ოყუში ჭვინი-მუში ტუ.
 აში ნდლა-შქით სეის კინჩი ნობუტუ,
 მაშქითანის კინჩის შუე ქოგამუხთუ.
 დუზალიშ ჭოყედი ნამუ მუჩითუ?!

46. ***

მახეში გაბმული¹ რომელი ჩიტი იყო?
 გზა ვერ გაიგნო², უგზოდ მიდიოდა,
 შიშით, რა ექნა, არ იცოდა,
 მახეში გაბმული³ კიდევ მღეროდა.
 მისი სიმღერაც არ თავდებოდა,
 სიმღერა სავსე იყო მისი ტკივილით⁴.
 ექვს დღე-შეიდ ღამეს ჩიტი ება,
 მეშეიდე დღეს⁵ სული აღმოხდა.
 მახეში გაბმული რომელი გადარჩა?

47. ***

თითო-თითო პკორეცხი: შქით წანა დიეუ;
 დოეორგი-ოტი, ტოტი ღირდუ, ნჯა დიეუ,
 სქანკალა ხთიმეეყე გოიქთეს, ქომოხთეს,
 მპოლიშ გზალეყეს მიღუნ თოლეეფეჩქიმი.
 ხოლო ნაკო პკუსინა, მწორა?
 ქომომიხთუ ღურაში ორა,

45: ¹ „დავიდო“; 46: ¹ „მახემ რომ დაიჭირა“; ² „თავისი გზა არ ნახა“; ³ „მახის დაჭერილი“; ⁴ „სიმღერაში სავსე მისი ტკივილი იყო“; ⁵ „მეშეიდეზე“.

ბიდა ზულაშა, დოლოობიშქიდა!
ჰაშო შური ნაკოშა კჭკიდა?
მოხთი, ქომძირი, გურის ქომემიჭვი,
მუ ნა მალოდუ, გიწვა დო სით დომიწვი!
ვა მებუხონდუ, დერდუყეს დოლოობიჭვი.
ჰადა მუ მოლოდი, სევგაული-ჩქიმი?

47. ***

სათითოოდ დავთვალე: შეიდი წელი გახდა;
ჩემი დარგული¹ ტოტი გაიზარდა, ხე გახდა,
შენთან ერთად წასულები დაბრუნდნენ, მოვიდნენ,
სტამბოლის გზებისკენ მაქეს [მიქცეული] თვალები.
კიდევ რამდენი ვიკენესო, ვიწვალო?
მომივიდა სიკედილის დრო,
წავიდე ზღვაზე, ჩაეხრჩო!
ასე სანამდე ამომხდეს სული?²
მოდო, მნახე, შემობრალე³,
რაც მომივიდა, გეტყვი და შენც მითხარი!
ვერ გაუძლებ, დარდებში ჩავიწვი.
ეს რა მიყავი, ჩემო საყვარელო?

48. ***

– ჭე ბადამი, მუ ზოპონ,
ლადრე დიშქას ქადეენი?
– ხომბულა ელუდეაის,
ლადრესთი ვა ადეენი?
– ბერე, სევდალი-სქანის
კაპულა მეგადეენი?

48. ***

– ე, ბაირამ, რას ამბობ,
ნედლ შეშას მოეკიდება?
– ხმელს რომ ამოუდებ,
ნედლსაც არ მოეკიდება?
– ვაჟო, შენს შეყვარებულს
ზურგს გაუმაგრებ¹?

47: ¹ „რომ დაერგე“; ² „სული სანამდე ეწყვიტო“. 48: ¹ „მიადებ“.

ყუჯიქ თრანგის დავა ოლოდუქი: „მან ნენა მოთ ვარ მომჩია?“
თრანგიქ უწვეენ-ქი: „მან სინ ემკათას მექჩაფ-ქი, სქანი ნენა ქონაგ-
ნეფსადა“.

ჩხუნდი მო მეშაჩაფ ექ, სი ნა ლაზიმი ვა გიღუნ!

ბერეკალა გზას მო გედგითურდა: მუქ გიანთხაში, იმგარსდა, სი
გიანთხაში, მეგოძიცაფსდა.

კართა ნენა წინაგინონ, კართა ადიმი ზიმაგინონ.

ბადიქ თქუ-ქი: „ნისა ნა მოიყონი, ჟურ კუკუმა წკაი ქომომანძი-
ნუ მომალუშია.

ია ემკათა მხირაჯე ენ-ქი, უმოჭკირუ კარკალას ხე დოლოჩაფს.

კოლო-კობოს მოჭკოდა! (|| კოლო-კობო მოგისთვას!). თქვანი
კეზილე გამაჭკოდას (|| იმსილას)! სქანი ყვილეფე ლეტას ხცას (||
ლეტაქ ჭკომას)!

გოგიხთა, გოგაჭარა (|| გოგანცახა)! სქანი კურბანი ვიდა! შური
მშინე!

ძროხამ ღმერთს შესჩივლა: „მე ენა რატომ არ მომეციო?“
ღმერთს უთქვამს: „მე შენ იმისთანას მიგცემ, რომ შენს ენას გაიგებ-
სო“.

ცხვირს ნუ ჩაყოფ იქ, სადაც შენი საქმე არ არის?¹

ბავშვთან ერთად გზას ნუ დაადგებიო: თვითონ თუ წაიქცა,
იტირებსო, შენ თუ წაიქეცი, დაგცინებსო.

ყოველი სიტყვა უნდა აწონო, ყოველი ნაბიჯი უნდა გაზომო.

ბერიკაცმა თქვა: „რძალი რომ მოვიყვანე, ორი თუნგი წყალი
მომემატა მოსატანიო“.

ის იმისთანა ქურდია, რომ მოუჭრელ აყიროში ხელს ჩაყოფს.

მწარე-მკევახეში ამოწყდე (მწარე-მკევახე გაგიწყდეს)! თქვენნი
გეარი (სანათესაო) გაწყდეს! შენი ძვლები მიწაში დაღებეს (|| მიწაში
შეჭამოს)!

შემოგველე, გენაცვალე!² შენს ზვარაკად წავიდე! საყვარელო!⁴

¹ შდრ. ნ. მარი: „კოლოსკობოს მოჭკეადერი по Февзи-нею какое-то хопское ругательное выражение“ (Н. Марр, Грамматика чанского (лазского) языка, СПб, 1910, стр. 156); ² „იქ, სადაც შენ რომ არ გჭირდება!“; ³ „შემოგველო, შემოგეწერო (|| შემოგეკრა)“; ⁴ „სულის მხსენებელო“.

ლაზური ტექსტების პასპორტი

1. ჰევა მუჰამედის ასული კარახასანოღლი-ჯეევიში, დაბ. 1909. სარფი, 1967. 9. IX.
2. მერიკო მუჰამედის ასული ბაქრაძე, დაბ. 1954. სარფი, 1967. 13. IX.
3. აეთანდილ აღის ძე აბულაძე, დაბ. 1931. სარფი, 1974. 3. X
4. სვეტლანა მუჰამედის ასული ბაქრაძე, დაბ. 1955. სარფი, 1967. 13. IX.
5. მემეტ შაბანის ძე ქორიძე, დაბ. 1884. სარფი, 1961. 20. VIII.
- 6, 7. ეუსუფ აღის ძე მემიშიში, დაბ. 1906. სარფი, 1961. 21. VIII.
8. ალი ოსმანის ძე აბულაძე, დაბ. 1895. სარფი, 1967. 30. IV.
- 9, 11, 12. ხუსეინ მეელუდის ძე კახიძე, დაბ. 1938. სარფი, 1961. 31. VIII.
10. მემეტ ოსმანის ძე ნარაკიძე, დაბ. 1901. კეარიათი (გონიოს სასოფლო საბჭო). ჩაიწერა ოთარ ვანიძემ, 1970.
- 13–15. ეუსუფ მემიშიში. სარფი, 1961. 21. VIII.
16. ნარგიზ ხასანის ასული ჯეევიში, დაბ. 1955. სარფი, 1967. 13.IX.
17. ამირან (ხემდი) მუსტაევას ძე თანდილაევა, დაბ. 1904. სარფი, 1961. 23. VIII.
- 18–21. სალის იბრაიმის ძე თანდილაევა, დაბ. 1906. სარფი, 1967. 13. IX.
22. ჰაკი ეზიზის ძე კახიძე, დაბ. 1912. სარფი, 1984. 27. II.
23. გიორგი ოსმანის ძე მემიშიში, დაბ. 1957. სარფი, 1967. 12. IX.
- 24, 25. ჰენიფე მემეტის ასული ემირალოღლი-თანდილაევა, დაბ. 1906. სარფი, 1967. 29. IV.
26. ჰაჯერ მუჰამედის ასული კაკაბაძე-ვანლიში, დაბ. 1933. სარფი, 1967. 24. I.
- 27 ხატიჯე მუსტაევას ასული თანდილაევა-კახიძე, დაბ. 1919. სარფი, 1984. 27. II.
28. ხატიჯე მემეტის ასული კამბუროღლი-შალაფოღლი, დაბ. 1904, არქაბელი, სოფ. კარჰანადან, ცხოვრობდა თხილნარის სასოფლო საბჭოს სოფ. აგარაში. აგარა, 1967. 21. IX.
- 29–31. წათე (მემეტ) ნაზიმის ძე ბაწაში (კახანჯოღლი), დაბ. 1948, მშობლები წარმოშობით არქაბელები არიან. თბილისი, 1977. .

33. ახმეტ ალი-რიზას ძე ხაშიმიში (ოზდემელი), დაბ. 1940, არქაბელი, სოფ. კარპანადან. არქაბი, 1992. 6. VI.

34. შენოლ ახმედის ძე ადინ (დერეიშოლი), დაბ. 1966, არქაბელი, სოფ. გადაზნოი ონადან. არქაბი, 1992. 6. VI.

35. ჰადათი მეველუდის ძე აქუთ (მაკოლი). დაბ. 1945, ვიწელი. თბილისი, 1990. 11. V.

36. მუსტაფა ჰაიდარის ძე აჯარ (ხოჯოლი), დაბ. 1934, ვიწელი, სოფ. ხარადან. ვიწე, 1990. 25. X.

37. ჯიჰან ალის ძე ენგინ, დაბ. 1934, ვიწელი, სოფ. ჭანაპეთიდან. ვიწე, 1990. 25. X.

38, 39. მეველუდ აჰმედის ძე ჩათან, დაბ. 1956, ათინელი სოფ. მამაკივათიდან (უბანი: ბომფონა). აღანა, 1990. 4. IV..

40. მუარემ იბრაიმის ძე ჩათან, დაბ. 1950. ბომფონა (ათინა, სოფ. მამაკივათის უბანი), 1990. 28. III.

41. ნეჰალ დურსუნ-ალის ასული ამრილმიშ-ჩათან, დაბ. 1962, ათინელი სოფ. მამაკივათიდან (უბანი ბომფონა). აღანა, 1990. 2. IV.

42. ჭადიმე ახმედის ასული ჩაუშოლი-მემიშიში, დაბ. 1887. სარფი, 1967. 24. I.

43. სულბიე მუსტაფას ასული ნამლი (კუჭუკიბრაიმოლი)-ქეყენეკ (ჯეირან) დაბ. 1945, არქაბელი, სოფ. ლომადან. ვიწე, 1990. 25. X.

44—47. წათე ბაწაში.

48. ამშე ალის ასული შაინოლი-ბალთაჯი (სუეალი), დაბ. 1911, ვიწელი, სოფ. ჭანაყეთიდან. ვიწე, 1990. 25. X.

49. სარყელები.

3°. აეთანდილ აბულაძე (იხ. ჩანართი).

მეგრული ენა

მეგრელების, ქართველთა ეთნოგრაფიული ჯგუფის, უმწერლობო ენა. აქვს ორი დიალექტი: დასავლური (შემადგენელი კილოკაეების სახელწოდებათა მიხედვით – ზუგდიდურ-სამურზაყანული) და აღმოსავლური (სენაკურ-მარტვილური). განსხვავება მათ შორის, უმთავრესად, ლექსიკურია: დასავლურში საგრძნობია აფხაზური ნასესხობანი, აღმოსავლურში – ქართული.

მეგრულში არის ექვსი ხმოვანი: შუა რიგის ა, გ, წინა რიგის (პალატალური) ე, ი, უკანა რიგის (ლაბიალური) – ო, უ. მათგან ა დაბალი აწეულობისაა, ე, ო – საშუალოსი, ი, გ, უ – მაღლისა. გ ზუგდიდურ-სამურზაყანულისთვისაა დამახასიათებელი, სენაკურ-მარტვილურში მის ადგილას ი ან უ გვაქვს (შდრ. ჭგნგ – ჭინუ „წნელი“). ორი ხმოვნის შეერთებითა და ფონეტიკური გარდაქმნებითაა მიღებული ორმაგი (ე. წ. „გრძელი“) ხმოვნები: აა, ეე, იი, უუ.

ჩქამიერ თანხმოვანთა ლოკალური რიგებია: ბილაბიალური (ბ, ფ, პ), დენტალური (დ, თ, ტ), წინაალვეოლარული (ძ, ც, წ; ზ, ს), უკანაალვეოლარული (ჯ, ჩ, ჭ; ჟ, შ), ველარული (გ, ქ, კ; ღ, ხ, ყ), ლარინგალური (ყ; ჰ). გვაქვს ხშულთა სამეულები (მჟღერი, ფშვინვიერი, მკვეთრი), ნაპრალოვანთა – წყვილეულები (მჟღერი, ფშვინვიერი); გამონაკლისს წარმოადგენს ბოლო ორი რიგი: ველარულში მკვეთრი ნაპრალოვანიც (ყ) შედის, ლარინგალურში კი – თითო ხშული (მკვეთრი ყ) და ნაპრალოვანი (ფშვინვიერი პ). სონორი თანხმოვნები იყოფა ორ ჯგუფად – ნაზალურებად (ბილაბიალური მ; დენტალური ნ) და ორალურებად (ლაბიალური ფონემის ორი ფაკულტატური ვარიანტი – ბილაბიალური ჭ და ლაბიოდენტალური ვ ალოფონები; ალვეოლარული რ; პალატალიზებული დენტალი ლ, რომელიც მარტვილურ კილოკაეში წარმოდგენილია პალატალური ლ ალოფონით).

დანართი გადმობეჭდილია წიგნიდან: „ქართული ენა (ენციკლოპედია)“, თბ., 2008 (გვ. 309–310, 285–287), სადაც ბეჭდვისას შეცდომები გაიპარა (შრიფტი არეულია, მეგრულის მასალის ნაწილი ლაზურისაშია შერეული). ეს შეცდომები აქ გასწორდა. ამასთან, ვასწორებთ „ენციკლოპედიის“ კიდევ ერთ შეცდომას: სტატიის – „ქართველური ენები“ (გვ. 503–506) – ავტორი არის გ. კატოზიასთან ერთად ი. ქობალაეა.

განსხვავდება წარმოთქმის ორი სტილი: სრული (თანხმოვნით დაბოლოებულ სიტყვას შეიძლება დაერთოს ერთ-ერთი ვიწრო ხმოვანი: ი, ზ, ან უ) და კვეცილი (სიტყვის ბოლოკიდური ვიწრო ხმოვანი იკვეცება და ორმაგი ხმოვანი ცალმაგად წარმოითქმის). მახვილი სუსტი დინამიკურია; თანხმოვნით დაბოლოებულ სიტყვებში ბოლოდან მეორე მარცვალზეა, ხმოვნით დაბოლოებულებში – ბოლოდან მესამეზე. მახვილი ბოლოდან მეორე მარცვალზეა ხმოვნით დაბოლოებულ სიტყვაშიც, თუკი ეს ხმოვანი ორმაგის ვარიანტია (ე. ი. სიტყვა კვეცილი სტილით წარმოითქმის).

სიტყვის ბოლოს ნ იკარგება, მაგრამ აღდება არაბოლოკიდურ პოზიციაში მოხვედრისას (ე. ი. თუ სიტყვას ნაწილაკი ან კავშირი დაერთვის).

სახელთა ბრუნებისას ბრუნვის ნიშნის ვარიანტულობას განსაზღვრავს ფუძის რაგვარობა (თანხმოვანზე ბოლოვდება თუ ხმოვანზე, ბოლოკიდური თანხმოვანი იგუებს თუ არა მომდევნო თანხმოვნის მეზობლობას). გამოიყოფა ცხრა ბრუნვა: სახელობითი (ბრუნვის ნიშანი – -ი, -ი), მოთხრობითი (-ქ/-იქ), მიცემითი (-ს/-ც/-ის), ნათესაობითი (-იშ/-იში. -შ/-ში), მიმართულებითი (-იშა, -შა), დაშორებითი (-იშე, -შე), დანიშნულებითი (-იშოთ/-იშო, -შოთ/-შო), მოქმედებითი (-ით, -თ), ვითარებითი (-ო, -თ). მრავლობითი რიცხვი იწარმოება -ეფ/-ლეფ სუფიქსით.

ზმნა იუღლება სუბიექტური ან სუბიექტურ-ობიექტური წყობით. იმისდა მიხედვით, თუ რამდენი პირის ნიშანია ზმნურ ფორმაში, ზმნა შეიძლება იყოს ერთპირიანი ან ორპირიანი. აბსოლუტური (ე. ი. ნულ- და ერთვალენტია) ზმნა ერთპირიანია პირდაპირი წყობისას, ორპირიანია ინვერსიული წყობის დროს. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში სუბიექტის პირი გამოიხატება კონფიქსით, რომელიც შედგება შესაბამისი პირის ობიექტური (O) პრეფიქსისა და III პირის სუბიექტური (S) სუფიქსისაგან. რელატიური (ე. ი. ორ- და მეტვალენტია) ზმნის ერთპირიანი ფორმები გვაქვს, როცა შეწყობილია I და II პირი ერთმანეთთან, V/II სუბიექტური პირი III ობიექტურ პირთან (პირდაპირი წყობის დროს), ან V/II ობიექტური პირი III სუბიექტურ პირთან (ინვერსიისას.); ორპირიანი ფორმები გვაქვს, როცა III პირი პირდაპირი წყობის ზმნაში სუბიექტია, ინვერსიულში კი – ობიექტი..

სუბიექტური I და II პირის ნიშნებად პრეფიქსებია. S₁-ის ალომორფებია: გ, ბ, ფ, პ, მ, 0; II პირი ნულოვანი ნიშნითაა წარმოდგენილი; სუბიექტური III პირის ნიშნად სუფიქსია, მისი ალომორფებია: -ს, -(ნ), -უ. ობიექტური პირის ნიშნებად სამივე პირში პრეფიქსებია. O₁-ის ალომორფებია: მ, გ, ბ, ფ, პ; O₂-ისა – გ, რ, 0;

03-ის ერთადერთი ალომორფი ნულია. ფონეტიკური პროცესების შედეგად ზოგ შემთხვევაში პრეფიქსული პირის ნიშანი გაინფიქსებულია (მაგ., მუფშენქ | მუვშენქ < ემუშენქ „ემუშაობ“).

მრავლობითი რიცხვის სუფიქსებია: -თ (I-II პირის სუბიექტის და/ან ობიექტის სიმრავლეს აღნიშნავს ერთპირიან ფორმებში), -ნ, -ა(ნ), -ნა(ნ), -ეს (გამოსატავენ III პირის სუბიექტის სიმრავლეს ერთ-და ორპირიან ფორმებში, I-II პირის სუბიექტის ან ობიექტისას კი - ორპირიანებში).

განირჩევა მოქმედებითი, ვნებითი და საშუალი გვარი. ვნებითი ორი სახისაა: ნიშნიანი და უნიშნო. ვნებითის ნიშნებია: ი- პრეფიქსი [ერთპირიანებში, მაგ., ირღუ(ნ) „იზრდება“], ა-, ე- პრეფიქსები [ორპირიანებში: არღუ(ნ) „ეზრდება“, ესურებუ(ნ) „ესტუმრება“] და -დ სუფიქსიასი (გოთანდუ „გათენდა“, გუ(უ)თანდუ „გაუთენდა“).

ქცევა სამია: ნეიტრალური (ნიშნები: ო-, ა-, ო:- ოცქვანს „აქებს“, ახარენს „ახარებს“, ბონს „ბანს“), სასუბიექტო (ნიშანი ი:- იცქვანს „იქებს“, იბონს „იბანს“), საობიექტო [ნიშნები: ი- (I-II პირისა), უ- (III პირისა): მიცქვანს „მიქებს“, უცქვანს „უქებს“, მიბონს „მიბანს“, უბონს „უბანს“]. როგორც ვნებითის ე-, ისე ნეიტრალური ქცევის ა- ნასესხობას წარმოადგენს ქართული ენიდან.

მწკრივთა სისტემაში გამოიყოფა ოთხი სერია: I სერია – აწმყო, ნამყო უსრული, I პირობითი, I კავშირებითი; II სერია – აორისტი, II პირობითი, II კავშირებითი; III სერია – I თურმეობითი, II თურმეობითი, III პირობითი, III კავშირებითი; IV სერია – III თურმეობითი, IV თურმეობითი, IV პირობითი, IV კავშირებითი.

კავშირებითი კილოს მაწარმოებელია -ა სუფიქსი, რომელსაც მხოლოდობითი რიცხვის I და II პირის „რომ“-კავშირიანი კავშირებითის ფორმებში ენაცვლება -ე(ე) სუფიქსი. პირობითი კილოს ფორმები იწარმოება ოთხივე სერიის ნამყო დროის გამომხატველ მწკრივებზე -კო დაბოლოების დართვით.

მეორე სერიის მწკრივებში ყველა ზმნა სუბიექტს მოთხრობითი ბრუნვის ფორმით შეიწყობს, ამასთან, პირდაპირი ობიექტის მქონენი (ე. ი. გარდამავლები) პირდაპირ ობიექტს სახელობითში სვამენ; პირველ და მეოთხე სერიაში დასმულ ზმნასთან სუბიექტი სახელობითში ზის, ობიექტი (თუ აქვს) – მიცემითში (გარდაუვალთან – ირიბი, გარდამავალთან – პირდაპირიც, ირიბიც); მესამე სერიაში დასმულ გარდამავალ ზმნათა ინვერსიულ ფორმასთან სუბიექტი მიცემითშია, ობიექტი – სახელობითში; სუბიექტი მიცემითშია რამდენიმე ერთპირიანი გარდაუვალი ზმნის ინვერსიულ ფორმასთან.

ქართულის მსგავსად, გარდამავალ ზმნათა სუბიექტის ბრუნე-
ბია: პირველ სერიაში – სახელობითი, მეორეში – მოთხრობითი, მე-
სამეში – მიცემითი; პირდაპირი ობიექტისა: პირველ სერიაში – მი-
ცემითი, მეორესა და მესამეში – სახელობითი. გარდაუვალ ზმნებს
მესამე სერიაში მეშველზმნიანი წარმოება აქვთ. გამონაკლისს წარ-
მოადგენს რამდენიმე ზმნა, რომლებიც, გარდამავალთა მსგავსად,
ინვერსიულად იწარმოება [მაგ., მურთუმუნ(ნ) „მოსულა“, ღუნჯირუნ(ნ)
„დაწოლილა“]. გარდაუვალ ზმნათა სუბიექტი პირველ სერიაში სა-
ხელობითშია, მეორეში – მოთხრობითში, მესამეში მეშველზმნიანი
ფორმებისა სახელობითშია, ინვერსიულებისა კი – მიცემითში.

მასდარს ძირითადად აწარმოებს სუფიქსი -ა, რომლის წინ შეი-
ძლება იდგეს თემის ნიშანი ან თემისნიშნისეული ელემენტი (ღურ-ა
„სიკვილილი“, ცქვა-აფა „ქება“, თახ-უა „თესვა“). მასდარის მაწარმოე-
ბელი კონფიქსი თ- - უ მხოლოდ მიმართულებით და დაშორებით
ბრუნვათა ფორმებშია დაცული (ომუშებუშა „სამუშაოდ“, ომუშებუშე
„სამუშაოდან“).

სახელურ ჯგუფში პრეპოზიციული წყობაა (მსაზღვრელი +
საზღვრული) გაბატონებული, პოსტპოზიციური (საზღვრული + მსა-
ზღვრელი) შედარებით იშვიათად იხმარება. ორივე წყობის შემთხ-
ვევაში სახელური ჯგუფის ბოლო წევრი იცვლება ბრუნვათა მი-
ხედვით, წინა კი ბრუნვის ნიშნის ნულოვანი ან -ი ალომორფით
არის წარმოდგენილი. ასევე თანწყობით სახელურ ჯგუფში უკავში-
როდ ან დო „და“ კავშირით შეერთებულ ერთგვაროვან წევრთაგან
მხოლოდ ბოლო წევრი დაირთავს სათანადო ბრუნვის ნიშანს,
სხვები კი წინამავალი მსაზღვრელის ან საზღვრულის მსგავსად
იქცევიან.

ლიტ.: ჩიქობავა არნ., ჭანურის გრამატიკული ანალიზი ტექსტები-
თურთ, ტფ., 1936; მისივე, ჭანურ-მეგრულ-ქართული შედარებითი ლექსი-
კონი, ტფ., 1938; ჟღენტი ს., ჭანურ-მეგრულის ფონეტიკა, თბ., 1953;
როგავეა გ., დრო-კილოთა IV ჯგუფის ნაკეთები ქართველურ ენებში: იკე,
V, 1953; ციკოლია მ., მეგრულის საბურზაყანულ-ზუგდიდური კილოკავის
ფონეტიკური მიმოხილვა: აფხაზეთის ენის, ლიტერატურისა და ისტორიის
ინსტიტუტის შრომები, ტ. XXV, სოხუმი, 1954; გამყრელიძე თ., სიბი-
ლანტთა შესატყვისობანი და ქართველურ ენათა სტრუქტურის ზოგი საკი-
თხი, თბ., 1959; როგავეა გ., ქართველურ ენათა ისტორიული ფონეტიკის
საკითხები. ხმოვანთა ისტორიის ზოგი საკითხი ქართველურ ენებში, თბ., 1962;
გამყრელიძე თ., მაჭავარიანი გ., სონანტთა სისტემა და აბლაუტი
ქართველურ ენებში, საერთო-ქართველური სტრუქტურის ტიპოლოგია, თბ.,
1965; გუდავა ტ., მახვილის ადგილისათვის მეგრულში: კრებ. „თბილისის
უნივერსიტეტი გიორგი ახვლედიანს“, თბ., 1969; მისივე, მეგრული ლექსის

სტრუქტურის საკითხები: ქართული ხალხური სიტყვიერება, მეგრული ტექსტები, I, პოეზია, თბ., 1975; გუდავატ., გამყრელიძე თ., თანხმონათკომპლექსები მეგრულში: კრებ. „აკაკი შანიძეს“, თბ., 1981; მელიქიშვილი ი., ქართველურ ენათა ორი იზოლირებული ბგერათფარდობის ახსნისათვის: კრებ. „თანამედროვე ზოგადი ენათმეცნიერების საკითხები“, თბ., 1981; Кипшидзе И., Грамматика мингрельского (иверского) языка с хрестоматией и словарем, СПб, 1914; Климов Г. А., Склонение в картвельских языках в сравнительно-историческом аспекте, М., 1962; Schmidt K. H., Studien zur Rekonstruktion des Lautstandes der südkaukasischen Grundsprache, Wiesbaden, 1962; Harris A. C., Mingrelian: The Indigenous Language of the Caucasus. Vol. I. The Kartvelian Languages, New York, 1991; Klimov G. A., Etymological Dictionary of the Kartvelian Languages. Berlin, New York, 1998.

ლაზური ენა

ლაზური, ისევე როგორც ქართული, სვანური და მეგრული ენები, ქართველურ ენათა ოჯახს განეკუთვნება და მეგრულთან ერთად ამ ოჯახის ზანურ ენათა ჯგუფს ქმნის. ტერმინ „ლაზურის“ გვერდით ლიტერატურაში გამოიყენება „ჭანურიც“. ზოგი მკვლევარი უპირატესობას აძლევს ლაზურს, ზოგი – ჭანურს, ზოგისთვის კი ეს ტერმინები სინონიმურია. ამ ენაზე მოლაპარაკეები თავიანთ თავს ლაზს/ლაზებს უწოდებენ, ჭან- ფუძე მათთვის, როგორც წესი, უცნობია.

ლაზები კომპაქტურად სახლობენ შაეი ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთ სანაპიროზე, საქართველოს საზღვრისპირა სოფელ სარფში და თურქეთში – ართინის ვილაიეთის ხოფის, ბორჩხისა და არჰაეის ილჩეებსა და რიზეს ვილაიეთის ფინდიქლის, არდეშენის, ჩამლიძემშინისა და ფაზარის ილჩეებში. ბევრი ლაზი ცხოვრობს თურქეთის სხვადასხვა ქალაქსა და სოფელში. ლაზთა ცალკეული ოჯახები გაბნეულია დასავლეთ საქართველოს რიგ რეგიონში (აჭარაში, აფხაზეთში, გურიასა და სამეგრელოში).

ლაზურში დიალექტურ ერთეულთა ორი ჯგუფი გამოიყოფა: დასავლური (შემადგენელი კილოკავების სახელწოდებათა მიხედვით – ათინურ-ართაშენული და ვიწურ-არქაბული) და აღმოსავლური (ხოფურ-ჩხალური). დასავლური და აღმოსავლური დიალექტები მკვეთრად უპირისპირდებიან ერთმანეთს როგორც ფონეტიკურ-გრამატიკულად, ისე ლექსიკურადაც. ამასთან, ზოგ შემთხვევაში ამა თუ იმ ენობრივი თავისებურებით ერთ-ერთი დასავლური დიალექტი აღმოსავლურთან იჩენს მეტ სიახლოვეს ან დიალექტების შიგნით კილოკავები და ცალკეული თქმები უპირისპირდებიან ერთმანეთს და სხვა დიალექტების ჩვენებას იმეორებენ.

ლაზურის ხმოვნებია: შუა რიგის ა, წინა რიგის (პალატალური) ე, ი, უკანა რიგის (ლაბიალური) ო, უ. ჩქამიერ თანხმოვნებში გამოიყოფა ო ლოკალური რიგი: ლაბიალური (ბ, ფ, პ; ზ/ვ, ჭ), დენტალური (დ, თ, ტ), წინააღვეოლარული (ძ, ც, წ; ზ, ს), უკანააღვეოლარული (ჯ, ჩ, ჭ; ჟ, შ), ველარული (გ, ქ, კ; ღ, ხ, ყ) და ლარინგალური (ჰ). ამ რიგებში შემავალი ხშულები სამეულებს ქმნიან (მჟღერი, ფშვინვიერი, მკვეთრი), ნაპრალოვნები კი – წყვილულებს (მჟღერი, ფშვინვიერი); მხოლოდ ველარულებში გვაქვს გლოტალიზებული სპირანტიც (ყ) და ლარინგალური რიგი ერთი

ნაპრალოვნიოთ (ჰ) არის წარმოდგენილი. სონორი თანხმოვნები იყოფა ორ ჯგუფად: ნაზალურებად (ლაბიალური მ; დენტალური ნ) და ორალურებად (გვერდითი დენტალური ლ; პირდაპირები – ალვეოლარული რ და პალატალური მ).

ლაბიალური ფშინივიერი სპირანტი ϕ საკუთრივ ლაზურ სიტყვებში მეტად შეზღუდულად იხმარება და, როგორც წესი, სხვა ენებიდან ნასესხებ სიტყვებში გვხვდება. ლატერალური ლ ზოგ თქმაში პალატალიზებულია უკანა რიგის ხმოვანთა წინაც. გლოტალიზებული სპირანტი ψ მხოლოდ ხოფურ-ჩხალურშია დაცული ხმოვნებისა და ვ, ლ თანხმოვანთა წინ. ფუძისეული ჩქამიერი თანხმოვნის მომდევნო ველარული ψ სპირანტი ლაზურ ენაში ვერ ძლებს. ხოფურ-ჩხალურსა და ვიწურ-არქაბულში ამოსავალი ტყ, წყ, ჭყ კომპლექსები ტკ, წკ, ჭკ-დ არის ცვლილი; ათინურ-ართაშენულში კომპლექსები გამარტივებულია მეორე წვერის დაკარგვით. აქ ამავე წესით მარტივდება ველარული კ ხშულის შემცველი კომპლექსებიც. ხოფურ-ჩხალურში დადასტურებული პყ, ტყ, წყ, ჭყ კომპლექსების შემცველ ფუძეთა მეტი წილი ქართულიდან არის ნასესხები; ორიოდე შემთხვევაში საქმე გვაქვს კომპლექსებში კ-ს ყ-თი შენაცვლებასთან. ასევე გვიანდელი ფონეტიკური პროცესების შედეგია გლოტალიზებული ხშულის შემცველი კომპლექსის სპორადული გამოვლენა ათინურ-ართაშენულში: ტკვა (< თქვა) „თქვენ“, ტკუ (< თქუ) „თქვა“.

აღმავალი დიფთონგები (+ ხმოვანი) მთელ ლაზურს ახასიათებს, დასავლური დიალექტების დაშავალი დიფთონგები (ხმოვანი +) ხოფურ-ჩხალურში, ჩვეულებრივ, ორ სრულ ხმოვნად არის გარდაქმნილი.

ფონეტიკური პროცესებიდან აღსანიშნავია: ნაზალური მ, ნ-ს განვითარება სიტყვის ანლაუტში; რ-ს დაკარგვა ხმოვნებს შორის; სიტყვის ბოლოკიდური ს-ს დასუსტება -ად და ველარულ ხშულთა პალატალიზაცია-აფრიკატიზაცია (გ > ჯ, ქ > ჩ, კ > ჭ) წინა რიგის ხმოვნებისა და პალატალური თანხმოვნის წინ ათინურ-ართაშენულში; ხმოვნის მეორეული სინკოპირება და ბ-ს განვითარება ფუძისეული მ-ს შემდეგ ათინურ-ართაშენულსა და ვიწურში (თოფრი „თაფ-ლი“, თხომბუ „თხმელა“, შდრ. ხოფურ-ჩხალურისა და არქაბულის თოფური, თხომუ); ველარული თანხმოვნების მომდევნო ვ ლაბიალის დაკარგვა ი ხმოვნის წინ ათინურ-ართაშენულსა და ვიწურ-არქაბულში (შქით „შვიდი“, კინჩი „ჩიტი“ – შდრ. ხოფურ-ჩხალური შქვით, კვინჩი).

ათინურ-ართაშენულში სიტყვის ბოლოკიდურ თანხმოვანს ფაკულტატურად დაერთვის მორფოლოგიურად უფუნქციო თ ან უ ხმო-

ვანი (ძირეს | ძირესო „ნახეს“, მენდაჰთით | მენდაჰთითუ „წავე-
ლით“).

მახვილი სუსტია, ორზე მეტმარცვლიან სიტყვებს, ჩვეულებ-
რივ, ბოლოდან მესამე მარცვალზე მოუდის, ათინურ-ართაშენულ-
ნულში ხშირად – მეორეზე.

ყველა სახელის ფუძე ხმოვნით ბოლოვდება. ბოლოკიდური ი
ორ- და მეტმარცვლიან ფუძეებში ისტორიულად სახელობითი ბრუნ-
ვის ნიშანია. გამოიყოფა ბრუნვები: სახელობითი (ბრუნვის ნიშანი
– 0), მოთხრობითი (-ქ), მიცემითი (-ს), ნათესაობითი (-შ/-ში), მი-
მართულებითი (-შა/-შე), დაშორებითი (-შენ), მოქმედებითი (-თქ/-თენ).
ათინურ-ართაშენულში მიმართულებით-დაშორებითი ერთიანი ბრუნვა
(-შა/-შე); ამავე დიალექტის ზოგ თქმაში სახელობითი, მოთხრობი-
თი, მიცემითი ერთნაირად, ნულოვანი ნიშნით არის წარმოდგენილი.

სახელთა მრავლობითი რიცხვის სუფიქსის ალომორფებია: -ფე,
-ეფე, -ლეფე, -ელეფე. მათი განაწილება დიალექტთა ჯგუფების
(ხოფურ-ჩხალურში, აგრეთვე, მეტყველების ნაწილთა) მიხედვით გან-
სხვავებულია.

ზმნა იუღლება სუბიექტური და სუბიექტურ-ობიექტური წყო-
ბით, პირისა და რიცხვის გამოხატვის წესი ისეთივეა, როგორც მეგ-
რულში.

სუბიექტური პირის ნიშანთა ალომორფებია: I პირისა – ვ, ბ,
ფ, ძ, ჰ, პჰ, მ, 0; II-ისა – 0; III-ისა – ს-ს/-ს-უ; ობიექტურის
ალომორფებია: I პირისა – მ, მჰ, II-ისა – გ, ქ, ჯ, კჰ; III-ისა – 0.

ქცევა სამია: ნეიტრალური (ნიშნები: ო, 0; მაგ., ოგზაფ/მს
„ანთებს“, ჭარუფ/მს „წერს“), სასუბიექტო (ი: იჭკირუფს/იჭკორუმს
„იჭრის“), საობიექტო (ი/-უ: მიჭკირუფს/მიჭკორუმს „მიჭრის“,
უჭკირუფს/უჭკორუმს „უჭრის“). სხვა ქართველური ენებისგან გან-
სხვავებით, სასუბიექტო ქცევის ფორმები მხოლოდ კუთვნილებით
ურთიერთობას გადმოსცემენ და არა დანიშნულებითსაც (ნიკვათუ
„მოიჭრა (თავისი და არა თავისთვის)“).

განიჩრევა მოქმედებითი, ვნებითი და საშუალი გვარი. ვნებითი
შეიძლება იყოს ი-პრეფიქსიანი (ერთპირიანი, მაგ., იმტენ/იმტაფუნ
„გარბის, მირბის“), ა-პრეფიქსიანი (ორპირიანი: ანტალენ/ანტალაფუნ
„ერევა, გაერევა“) და ნულნიშნიანი (ღურუნ „კვდება“, უღურუნ
„უკვდება“). ორპირიანი ვნებითის ფორმებს ინვერსიული წყობის შემ-
თხვევაში პოტენციადისის გაგება აქვთ (აჭკომენ „შეუძლია (შეჭა-
მოს“, აჯგინენ | აჯგინაფუნ „შეუძლია აჯობოს“).

გამოიყოფა მწკრივთა ორი რიგი: ძველი ანუ ძირითადი (მეგ-
რულთან საერთო) და ახალი, ძირითად მწკრივებზე დამყარებული
(საკუთრივ ლაზური) მწკრივები. მწკრივები სამ სერიად ჯგუფდება.

სერიებად დაჯგუფებისათვის ამოსავალია ძირითადი მწკრივები. გვიანდელი მწკრივები, იმისდა მიხედვით, თუ რომელ მწკრივებზე არიან დაყრდნობილი, შესაბამის სერიას განეკუთვნებიან. მწკრივთა სისტემა ასეთია: I სერია – აწმყო, ნამყო უსრული, ნანამყოუსრულარი თურმეობითი, პირობითი I, კავშირებითი I, მყოფადი I, მყოფადი I-ის ნამყო; II სერია – აორისტი, ნააორისტალი თურმეობითი I, ნააორისტალი თურმეობითი II, პირობითი II, კავშირებითი II, მყოფადი II, მყოფადი II-ის ნამყო, ნააორისტალი თურმეობითის პირობითი, მყოფადის ნამყოს თურმეობითი, მყოფადის ნამყოს პირობითი; III სერია – ინვერსიული თურმეობითი I, ინვერსიული თურმეობითი II, პირობითი III, კავშირებითი III. მყოფადებისა და არაინვერსიული თურმეობითების წარმოების წესით დასავლური და აღმოსავლური დიალექტები ერთმანეთისაგან მკვეთრად სხვაობენ.

გარდამავალი ზმნები პირველი და მეორე სერიის მწკრივთა ფორმებთან სუბიექტს მოთხრობით ბრუნვაში შეიწყობენ, პირდაპირობიექტს – სახელობითში, გარდამავალ ზმნათა მესამე სერიის მწკრივები ინვერსიულია: სუბიექტი მიცემით ბრუნვაში დგას, პირდაპირიობიექტი – სახელობითში. გარდაუვალ ზმნებს III სერიის ფორმები, ჩვეულებრივ, არ ეწარმოება; გამონაკლისს წარმოადგენს მეშველზმნიანი ყოფერენ „ყოფილა“, დოყოფუმერენ „დამწიფებულა, მოწიფულა“ ფორმები (ხოფურ-ჩხალურში) და რამდენიმე ზმნა, რომლებიც, გარდამავალთა მსგავსად, ინვერსიულად იუღლება (უხთიმუნ, უღვაფუნ „უელია, წასულა“, გაუხუნუნ „შემჯდარა“). ინვერსიულად ნაუღლები გარდაუვალი ზმნები სუბიექტს ზოგ თქმაში მიცემითის, ზოგში კი სახელობითის ფორმით შეიწყობენ.

მასდარის მაწარმოებელია ო – -უ კონფიქსი (უპრევერობო ფორმებში: ოჭარუ „წერა“) და -უ სუფიქსი (პრევერბიანებში: მეხთიმუ „მისვლა“). სპორადულად გეხედება -ა სუფიქსიც: ღურა „სიკვდილი“, წიღვა „ნომბერი (ეტიმოლოგიურად: „კრეფა“).

სამივე გვარის მიმღობების გვერდით მათი ფუნქციით გამოიყენება ზმნური ფორმაც, რომელიც ასეთ შემთხვევაში სახელივით იბრუნება; მაგ., ულუნ-მულუნ-ქ „გამელელ-გამომვლელმა („მიდის-მოდის-მა“), პჭკომით-ფექ „ნაჭამმა („ჭვამეთ-ებმა“).

სახელურ ჯგუფში პრეპოზიციული წყობაა უფრო გავრცელებული, თუმცა იშვიათად პოსტპოზიციური წყობაც იხმარება. გამონაკლისს შეადგენს ის ჯგუფები, სადაც მსაზღვრელად კუთვნილებითი ნაცვალსახელებია. აქ ორივე წყობა თანაბრად გავრცელებულია (მაგ., ჩქიმი ოხორი || ოხორი ჩქიმი „ჩემი სახლი“). ორივე წყობის შემთხვევაში სახელური ჯგუფის ბოლო წევრი იცვლება ბრუნვათა მიხედვით, წინას კი ბრუნვის ნიშნის ნულოვანი ალო-

მორფი აქვს. ასევე თანწყობით სახელურ ჯგუფში მხოლოდ ბოლო წვერი დაირთავს სათანადო ბრუნვის ნიშანს, სხვები კი ნულოვანი ალომორფითაა გაფორმებული.

ლიტ.: ჩიქობავა არ., ჭანურის გრამატიკული ანალიზი ტექსტებითურთ, ტფ., 1936; მისივე, ჭანურ-მეგრულ-ქართული შედარებითი ლექსიკონი, ტფ., 1938; ქლენტი ს., ჭანურ-მეგრულის ფონეტიკა, თბ., 1953; გამყრელიძე თ., სიბილანტთა შესატყვისობანი და ქართველურ ენათა სტრუქტურის ზოგი საკითხი, თბ., 1959; როგავეა გ., ქართველურ ენათა ისტორიული ფონეტიკის საკითხები. ხმოვანთა ისტორიის ზოგი საკითხი ქართველურ ენებში, თბ., 1962; გამყრელიძე თ., მაჭავარიანი გ., სო-ნანტთა სისტემა და აბლაუტი ქართველურ ენებში, საერთო-ქართველური სტრუქტურის ტიპოლოგია, თბ., 1965; მელიქიშვილი ი., ქართველურ ენათა ორი იზოლირებული ბგერათფარდობის ახსნისათვის: კრებ. „თანა-მედროვე ზოგადი ენათმეცნიერების საკითხები“, თბ., 1981; ფენრიხი პ., სარჯველაძე ზ., ქართველურ ენათა ეტიმოლოგიური ლექსიკონი. ეორე შევსებული და გადამუშავებული გამოცემა, თბ., 2000; კარტოზია გ., ლაზური ენა და მისი ადგილი ქართველურ ენათა სისტემაში, თბ., 2005; Март Н., Грамматика чанского (лазского) языка с хрестоматией и словарем, СПб, 1910; Кипшидзе И. Дополнительные сведения о чанском языке (Из лингвистической экскурсии в Русский Лазистан), СПб, 1911; Климов Г. А., Склонение в картвельских языках в сравнительно-историческом аспекте, М., 1962; Adjarian H., Étude sur la langue laze: Extrait des Mémoires de la Société de linguistique de Paris, 1899, t. X; Schmidt K. H., Studien zur Rekonstruktion des Lautstandes der südkaukasischen Grundsprache, Wiesbaden, 1962; Klimov G. A., Etymological Dictionary of the Kartvelian Languages. Berlin, New York, 1998.

ჩამატება

3. არ კოჩი დო ხულიგანი

არ კოჩი მეჯლისიშა ნულუნში, არ მითხანიქ, ხულიგანიქ, გოწოტკეიდუ. ადა კოჩიქ იშილუ დო ხუთ მანათი ქომერუ დო მეკოლაფუ. ადა კოჩი მეჯლისიშა ქომეხთუ დო სელამი ქომერუ. მეჯლისის ნა ტეს, ენთეფექ სელამი ვარ მეჩესში, ამუქ უწუ: „სელამი მოთ ვარ მომჩითა?“ „სელამი მუჭო მექჩათაჲ-ქი, დვანჭკილის გოლოგოტკეიდუ დო სინ ფარა ქომერია!“ „თქვან ვარ გიჩქინან, მან ია კოჩის ოყვილუ მეფერია. არ-ჟურ ნდლატკულე ქოშიგნეფთ ია კოჩიში ოყვილუა“

ეს ზღაპარი ავთანდილ აბულაძის ხელით არის დაწერილი 10-15 წლის წინ.

ია ხულიგანიქ იდუშუნუქი: „მითხანის გეფრა, ფარა მომჩაფან-
და“, დო ენა ნარგუ კოჩეფეს გერეში, ართელიქ ხამი გერე დო დო-
ყვილუ.

ადა კოჩიქ ქოშიგნუ, ია ხულიგანი ნა დიყვილუ დო ენა ყვი-
ლუში სუდი. ქომეხთუ ია კოჩეფეშა დო უჯოხუ: „აიდე, მომაყონით დო
ქოგოწირათ ია კოჩი ყვილერი დო ენა ყვილუ, ემუში სუდია!“ მინ-
დიყონუ სუდიშა დო მთინითი ქოშიგნეს დო ქოძირეს, დულა მუ
რტუ. ამ ორას ადა კოჩიქ აშო თქუ: „მან ხუთ მანათითენ თიშენ
ბელა მოიწკი დო ბელა ნა მაყუ, ია დოვოყვილაფია!“

3ა. ერთი კაცი და ხულიგანი

ერთი კაცი საკრებულოში რომ მიდიოდა¹, ვილაცამ, ხულიგან-
მა, შემოჰკრა. ამ კაცმა ამოიღო და ხუთი მანეთი მისცა და გაია-
რა. ეს კაცი საკრებულოში მივიდა და მიესალმა² [იქ მყოფთ]. სა-
კრებულოში მყოფებმა³ რომ სალმით არ უპასუხეს⁴, ამან უთხრა:
„რატომ არ მომესალმეთო?“ „სალამი როგორ გითხრათ⁵, ლოყაზე
შემოგკრა და შენ ფული მიეციო!“ „თქვენ არ იცით, მე იმ კაცს
მოკვლა მივეციო. ერთი-ორი დღის შემდეგ გაიგებთ იმ კაცის მო-
კვლასო“.

იმ ხულიგანმა იფიქრა: „ვისაც დავარტყამ, ფულს მომცემენო“,
და შემხვედრებს⁶ რომ დაჰკრა, ერთმა დანა დაარტყა და მოკლა.

ამ კაცმა გაიგო, ის ხულიგანი რომ მოიკლა, და მკვლელის
სასამართლო. მივიდა იმ კაცებთან და უთხრა: „აბა, მომყვეით და
გაჩვენებთ იმ კაცს მოკლულს და მკვლელის⁷ სასამართლოსო!“
წაიყვანა სასამართლოში და მართლაც გაიგეს და ნახეს, საქმე
რა იყო.. მაშინ ამ კაცმა თქვა⁸: „მე ხუთი მანეთით თაეიდან ჭირი
მოვიცილე⁹ და ჭირად რომ მექცა, ის მოვაკელევინეო!“

¹ მიდის“; ² სალამი მისცა“; ³ საკრებულოში რომ იყვნენ, იმათ“; ⁴
სალამი არ მისცეს“; ⁵ მოგცეთ“; ⁶ რომ შეხვედა კაცებს“; ⁷ რომ მოკლა,
იმის; ⁸ ასე თქვა“; ⁹ მოვიხსენი“.

შინაარსი

წინასიტყვაობა 3–6

მეგრული ტექსტები

ზღაპრები 7–22

ლექსები 22–34

ანექდოტი 35

შელოცვები 35–37

პასპორტი 38

ლაზური ტექსტები

პროზა 39–83

ლექსები 83–88

ანდაზები, ფრაზები 89

პასპორტი 90–91

დანართი

მეგრული ენა 92–96

ლაზური ენა 97–101

ჩამატება 101–102.